

• Adrian Popescu, Gabriel Chifu și Alexandru Vlad

Ședința Comitetului Director al USR

VINERI, 21 noiembrie 2008, a avut loc ședința curentă a Comitetului Director al Uniunii Scriitorilor, prezidată de dl președinte Nicolae Manolescu. Comitetul a luat în discuție problemele la zi ale Uniunii, și anume: realizarea la sediul USR a unui monument dedicat scriitorilor din România încarcerati de regimul comunist, inițiativă pentru care există fonduri din finanțarea acordată de MCC pentru Centenarul Uniunii, proiectul noului statut al Uniunii, în urma ședinței comisiei alese de Consiliu să centralizeze propunerile din filiale, participarea USR în cadrul ANUC și, prin această asociație de uniuni, la ECA (European Committee of Artists), raporturile USR cu Centrul PEN România, finalizarea remedierilor la Vila „Zaharia Stancu” de la Neptun, în urma defecțiunilor apărute în sezonul de vară, aprobarea unor cereri ale filialelor și membrilor USR. Dl Gabriel Chifu, secretarul Uniunii, a informat Comitetul că, în urma demersurilor întreprinse de conducerea USR, vor începe în curând lucrările de restaurare a sediului din Calea Victoriei, nr. 115. Comitetul a hotărât ca următoarea sa ședință și cea a Consiliului Uniunii să se desfășoare joi, 11 decembrie.

Revelion la vila scriitorilor

UNIUNEA SCRITORILOR organizează la Vila „Zaharia Stancu” de la Neptun revelionul 2009!

Scriitorii care doresc să petreacă revelionul 2009 la vilă sînt rugați să se adreseze urgent, cel tîrziu pînă la 15 decembrie, secretariatului USR (Dna Adriana Stoica). Costul este de 80 de lei pe cameră și zi, iar al mesei de 50 de lei de persoană pe zi. Masa festivă de revelion costă 150 de lei de persoană. Sejurul minim este din 30 decembrie pînă în 3 ianuarie, iar organizarea va fi posibilă dacă vor fi ocupate cel puțin 20 de camere.

• Nicolae Manolescu și Irina Petraș, la Filiala Cluj a USR. În fundal: Letiția Ilea și Maria Pal

• Nicolae Manolescu înmîinînd medalia de centenar a USR

• Nicolae Manolescu la Filiala Cluj a USR

• Oare ce sfat de taină țin Nicolae Manolescu și Ion Vartic?

„Cum e, Domnule Profesor, cu *Istoria*...?”

„CUM E cu *Istoria*..., domnule profesor?” l-a întrebat Sanda Cordoș, folosind cea mai feminină voce cu putință, pe Nicolae Manolescu, la Facultatea de Litere, în 22 noiembrie.

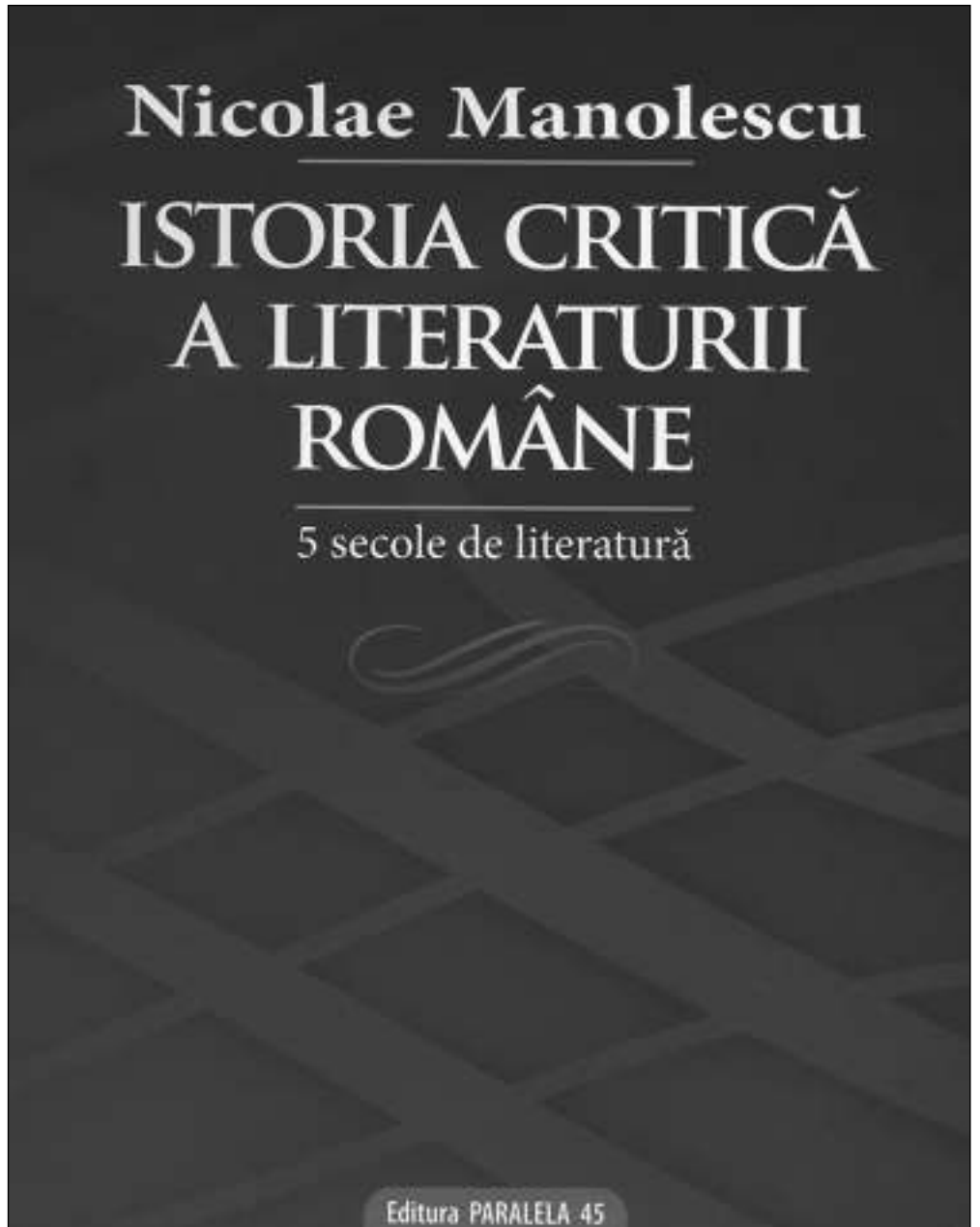
Într-adevăr, Nicolae Manolescu, președintele Uniunii Scriitorilor din România, ambasadorul României la UNESCO, s-a aflat, în 22 noiembrie, la Cluj. Faptul în sine a fost un mic miracol de voință, deoarece cu numai două zile înainte, în 20 noiembrie, Nicolae Manolescu și-a lansat la Târgul de Carte *Istoria critică a literaturii române*, iar în ziua următoare a avut un program administrativ încărcat la Uniunea Scriitorilor.

Împreună cu Gabriei Chifu și Irina Horea, președintele Uniunii a venit la Cluj pentru a înmîna personal membrilor Filialei Cluj medalia aniversară a centenarului Uniunii. Lucru pe care l-a și făcut, dis-de-dimineață, în sediul Filialei. Venise deodată cu iarna, afară fulguia leneș și era un ger tăios. Doamnele Filialei, Irina Petraș și Doina Cetea, s-au străduit din răspuțeri să compenseze prin buna-primire frigul de afară... După întâlnirea cu scriitorii, la care Nicolae Manolescu a vorbit despre starea finanțelor Uniunii și despre proiectele – financiare – pentru anul viitor, toată trupa s-a mutat la Litere, pentru anunțata lectură publică.

În sala Shakespeare, pe care o cunoșteam de la un... seminar (organizat de Sanda Cordoș și Călin Teuțișan), plin: studenți, scriitori, profesori. Au citit: Nicolae Manolescu (un fragment memorialistic inedit, despre Ivăsiuc); Irina Horea (o traducere din Doris Lessing); Gabriel Chifu (trei prozopoeeme); Ruxandra Cesereanu (două poeme din *Veneția cu vene violete*); Adrian Popescu (poeme); Alexandru Vlad (proză scurtă); Marta Petreu (două poeme).

Și au urmat întrebările – nu multe – pentru președinte. Toată lumea voia date despre *Istoria*... manolesciană, lansată la Târgul de Carte într-o – așa se spune, nu am fost, nu am văzut – mare de oameni. Cronicarul acestor pretexte și-ar fi dorit să fie la Târg, să asiste la acest moment istoric – dar n-a fost să fie. Iar posturile de televiziune de la care puteam aștepta o transmitere în direct a momentului – TVR Cultural sau Realitatea – la ora aia transmiteau cu totul altceva... Abia seara am putut și noi, provincialii curioși, să vedem, o clipită, imagini de la lansare și să ne convingem că *Istoria* cea mult așteptată a chiar apărut... Pentru că, se știe, după *Istoria*... lui Călinescu, asta a fost cartea cea de boierie a literelor române mult așteptată... Praetextatus, ca autor al acestor rânduri, pentru că nu are în față corpul delict, adică *Istoria*..., o așteaptă la Cluj în frisoane de curiozitate...

Dar nici la întâlnirea de la Filială, nici la Litere, Manolescu nu a suflat, din proprie inițiativă, niciun cuvânt despre cartea sa. Iar gazdele au așteptat ce au așteptat, pînă cînd Sanda Cordoș și-a luat inima în dinți și a întrebat: cu voce mică și dulce, feminita-

tea însăși, ce spun, ispita însăși: „Cum e, Domnule Profesor, cu *Istoria*...?”

Iar Domnul Profesor a răspuns, foarte binedispus, că la lansare a fost puhoi de lume... Că tirajul e mare... că el citează, spre deosebire de Călinescu, critici... că ține cont și de factorul receptare... apoi a exemplificat pe Budai-Deleanu... Cu alte cuvinte, autorul ne-a răspuns fără să ne spună nimic: ne-a păcălit cu voioșie...

Cronicarul acestor fapte l-a întrebat și el pe Nicolae Manolescu, în particular, și nu în public, cum îi pare cultura română, literatura română, după ce i-a examinat critic cele cinci secole de existență scrisă. Că de!, de la scrisoarea lui Neașu din Cîmpulung (1521) și pînă azi cinci secole avem, cu totul, de cultură scrisă. E o literatură interesantă, plină de valori, a răspuns Manolescu, dar lipsită complet de dimensiunea universalității... Și mi-a dat un exemplu de proză a începuturilor, a plictisului provincial, similară prozei rusești... cea rusească, receptată universal, cea românească, complet necunoscută, chiar și de noi înșine...

De! Așa este. Sîntem specialiști în literatura de sertar: *Țiganiada* lui Budai-Deleanu a așteptat aproape trei sferturi de veac să fie publicată, de se răuceau de nerăbdare oasele autorului în mormînt, acolo departe, la Lvov, pînă cînd, în sfîrșit, în preajma Războiului de Independență, a început să fie tipărită... Poemele lui Eminescu, iarăși... despre Cantemir, ce să mai vorbim. Sîntem o literatură de sertar pentru noi înșine. Iar literatura română întregă așteaptă în sertarul culturii române să vină o instanță universală s-o descopere...

Deci, reîntorcîndu-mă la cronică de la 22 noiembrie, a fost frumos la Litere, dar mare lucru nu am aflat de la dl Nicolae Manolescu despre cum e *Istoria*... sa, care încă nu a sosit la Cluj – iar Clujul, de cînd a dispărut din centru și Librăria Humanitas, nu mai are librării. Nu-i nimic, o să vină ea, s-o adulmecăm, s-o răsfoim, s-o citim...

Manolescu

Prieteni care să mă rețin
și mai puțin; au trăit până la revoluția
mei au fost ^{îndeosebi} scriitori. Au profitat, cu
la câmpina bună spre sfârșitul anului,
personale pe autorii lor. O dată însta
cunoștință. Astăzi îi știu, fie și nu
(și asta nu doar fiindcă sunt precedenți
contemporani ~~și~~ în câteva au avut
ce măsură acestea au au împiedicat
lor. Tot ce pot declara cu mâna pe inimă
să nu las sentimentele care mă legau
opinia asupra cărților lor. Norocul
general scriitori valoroși, și reprezenta
permanenta cursă cu obstacole. C
^{aza-nând}
~~afapt~~ ~~varianță~~ de la cronică la cronica
~~orienta~~ ~~relația~~ sau s-o și rupt și
~~aceste rapoarte~~ ~~cu~~ scriitori care în
entuziasmului meu față de ~~opere~~

Cele mai complicate urase
niciodată, le-a avut prietenua mea
măbrăci după ce a publicat Vertibul
cronică la roman fusese a mea. Nu
de la bun început. Nu mai știu cui
bulevardul Maghera, tu minte, da
dus mai departe. La trei ani de la
face de la ^{trăgându-l} ~~trăgându-l~~ ~~în~~ ~~derovat~~ ~~c~~
zece de la ~~aristare~~, ~~și~~ ~~trăgându-l~~ ~~în~~

• Manuscris Nicolae Manolescu

• Sala Shakespeare a Facultății de Litere în timpul lecturii publice

• Adrian Popescu, Irina Petraș, Ruxandra Cesereanu și Gabriel Chifu
la lectura publică de la Litere

• Nicolae Manolescu, Irina Horea, Marta Petreu și Alexandru Vlad
la lectura publică de la Litere

• Gabriel Chifu, Ion Pop și Nicolae Manolescu la Litere

Fotografii de Irina Petraș, Maria Pal și Ion Cristofor

Poeme de GABRIELA TOMA

Bloc cu patru etaje

etajul patru

fratele meu trănțește ușile cu furie. asta înseamnă că are nevoie de ceva.

etajul trei

la dud a început totul. s-a așezat la masă prietenul amicului meu, prietena mea, copilul și un profesor de italiană. șarpele nu a vorbit, se uita doar foarte atent în ochii celor care vorbeau.

etajul doi

port o rochie albă. străbat orașul. pe stradă ochiul simte acut mizeria trotuarelor, oboseala și neputința oamenilor. porumbeii ciugulesc pâinea înmuiată în apă de ploaie. e răcoare, vântul le lasă pe piele locuri reci, uscate.

etajul unu

în noaptea în care nu a răspuns la telefon am dormit nemișcată. când m-am trezit, partea pe care dormisem era prinsă în ace mici și dese. simțurile amortiseră. era o ușurare ca și cum cineva m-ar fi debarasat de o altă ființă pe care o purtam și mi-ar fi dat de înțeles că de-acum voi putea privi liniștită până îmi voi vedea dublul.

parter

nu aș fi vrut să cobor. în dreapta mea zăresc două pisici și un somnambul. cablurile liftului s-au desprins. zac pe asfaltul umed și mătășos. mă atrage prima scară pe care acum nu mai pot urca. trupul e prins în zeci de impulsuri electrice. ideea e să-mi construiesc camera pentru a mă întoarce.

Femeia care locuiește în camera înaltă

* femeia care locuiește în camera înaltă știe mai multe despre lumina soarelui oamenii care o cunosc închid ochii în autobuzele care străbat bucureștiul și privesc atenți liniile galbene de sub pleoape care-i leagă precum cuvintele dintr-un poem.

* povestesc visele prietenului imaginar la etaj cineva plânge încontinuu asta ne poate înnebuni vorbesc mai tare și mai repede strig vreau să dau totul afară să închid ochii și să văd prin spărtură omul care dansează și devine complet.

o lumină portocalie îmi intră în vene trupul îmi tremură încet la etaj cineva râde cu lacrimi într-o sală de clasă profesorul repetă THIS IS A CHOICE eu sunt aici să înțeleg tăcerea prietenului imaginar care nu mă poate scoate din gândurile lui.

* scriu despre senzațiile care împing oamenii să facă dragoste e doar o noapte împreună, spui tu apoi pleci la fel de singură treci prin fața vitrinelor cu haine unde te uiți până te vezi foarte de aproape și-ți dai seama că ai plecat cu haina celui alt seara auzi marea pe șina de tramvai aștepti un sunet care să te deosebească un cuvânt simplu și liniștitor în liftul strâmt.

* urcă odată cu mine mai sus decât poate liftul să te ducă vei înțelege mințile noastre sunt niște diapozitive imaginile se reiau dimineața trupul meu gol lângă trupul tău gol seara ne uităm la un film adormim mereu când otik frânge gâtul porumbeilor pentru prietenul lui neștiind altfel cum să-i mulțumească. vecinii bat în ușa umedă a apartamentului pe care a crescut mușchi verde noi existăm în agenda lor cu plata la întreținere.

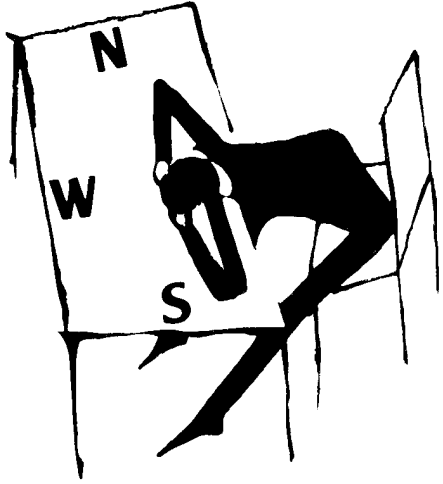
*

arunci plasa
amintirile sunt intense
trezesc imagini
uitate în care te vezi clar
imagini ale morții care se infiltrază în pereții camerei.

sunt o voce
mă aud spunând lucruri grozave
unor oameni care nu și-au amintit niciodată visele
unor trupuri lipsite de centru
cu o lumină slabă
în dreptul buricului.

• Vechiul cimitir evreiesc din Praga. Foto: Lukács József

UN ELEMENT „catalitic“ al esteticii, ideologiei literare și, îndeosebi, al sensibilității cerchiste îl constituie orașul Sibiu. Cercul Literar nu a cristalizat aici întâmplător. La bătrânețe, când începe să își scrie memoriile, în Germania, I. Negoitescu oferă un argument esențial acestui „determinism“, pe cât de inefabil, tot atât de substanțial:

... senzațional de importantă a fost pentru mine descoperirea Sibiului, unde nu mai posesisem pînă atunci. Aspectul total germanic – prin ziduri dar și prin populație – al micului oraș (cît era de superb, cu toate tainele lui străvechi, aveam să realizez doar treptat, pe măsură ce se va închege perioada *străjei dragonilor*, cu *Cercul Literar*, m-a vrăjit din prima clipă. În Cluj mă născusem și crescusem, ceea ce era frumos eclectic într-însul, de la rămășițele medievale la palatele în pur stil baroc și fațadele *Jugendstil*, mi se păruse *natural*. Aici totul era altcum și altceva decît trăisem pînă acum; iată-mă trimis parcă la studii undeva, în inima Europei (I. Negoitescu, *Straja dragonilor*, Cluj: Biblioteca Apostrof, 1994, p. 197).

De reținut ultima afirmație. Pe tînărul student nu îl încearcă sentimentul copleșitor al exilului. Descoperind Sibiul, el are revelația Occidentului. Desigur, „inima Europei“ nu-i decît o imagine fantasmatică a centrului, dar important e că ea satisface dorința de occidentalizare, nevoia presantă a evadării dintr-un spațiu ambiguu, agresat de mentalități provinciale. Sibiul nu va fi fost mai puțin provincial decît Clujul, în 1940, însă, în orizontul de așteptare al viitorului cerchist, el se *anîta* ca un oraș occidental organic; mai mult, ca un oraș estetic, un oraș-operă de artă. Pentru Negoitescu, valoarea lui esențială constă în seducție; el l-a „vrăjit, cu tainele lui străvechi“, pe tînărul îmbibat deja de lecturi remarcabile și predispus vieții contemplative. Dar să revenim la primul nivel de semnificație. În fond, s-ar putea obiecta că revelația memorialistului este retroactivă, un efect de idealizare nostalgică datorat identificării unor similitudini după plecarea lui în Germania. Lucrurile însă nu stau așa. Vocația europeană, cosmopolită e preexistentă descoperirii Sibiului și ea aparține, în egală măsură, tuturor cerchiștilor. Mediul sibian face posibilă actualizarea acestor vocații individuale, le pune de acord într-un program coerent. Realitatea războiului, depresivă pentru poetul Lucian Blaga, care scrie acum apocaliptic ciclul de poeme expresioniste *Vîrsta de fier*, a declanșat o apropiere ciudată fervoare intelectuală. În plin

Sibiu

– orașul estetic

Petru Prutea

dezastru al istoriei concrete, se năștea o lume a „frumosului absolut“, esențial aristocratică, cu apetituri pentru boema rafinată, de salon spiritual. Sibiul este perceput ca un refugiu atemporal, un spațiu securizant nu atât al individului, cît al culturii înseși. Mai exact, el devine un topos fantasmatic al urbanului ideal și compensator. Cerchiștii au aici revelația „transpușterii“ în ambianța unui mare stil cultural european, respectiv în aceea a orașului organic, „orașul lui Amfion“, cum îl numește Rosario Assunto, în opoziție cu megalopolisul modern, „orașul lui Prometeu“. În 1944, Radu Stanca publica, pe această temă, esul *Sibiu, cetatea umbrelor*, un fel de corespondent miniatural al acelei frumoase cărți a lui Manuel Estrada, *Radiografia pampei*. Eseistul remarcă în primul rînd *singularitatea* orașului în universul urbanistic transilvănean de influență germanică, fiind vorba însă despre o singularitate complexă și „anacronică“, invazie implacabilă a „vechimii“ într-un prezent de fapt anulat „ca arhitectură, spirit cetățenesc, viață în timp“, „astfel încît intrînd în Sibiu, intri realmente într-un alt moment istoric“ (art. cit., *Acvariu*, Cluj: Editura Dacia, 1971, p. 145). Nu e vorba despre o proiecție livresc-nostalgică, ci de o prezență vie:

Sibiul vechi nu e un Sibiu mort – cum e cazul Brașovului vechi sau al Sighișoarei. Sibiul vechi e un mod tautologic de a vorbi. Nu există decît un Sibiu și acela e vechi, iar oamenii lui, noi cei ce ne izbim zilnic unii de alții, ne resimțim, chiar dacă nu ne dăm seama, de acest fapt. Ochii sibianului poartă și ei o liniște gravă, un scepticism înțelept, un aer moderat. Iar împrejurarea că toate agitațiile din ultima vreme au trecut peste orașul nostru fără să-l rănească nu e o simplă întâmplare. E o dovadă că secolul nostru nu se poate lipsi de zidul Sibiului. (*ibidem*, p. 145)

Altfel spus, avem de-a face cu existența exclusivă a orașului istoric, închis în sine, „narcisic“, care, în timp, a adaptat spiritului său toate elementele modernității, prin adaptare înțelegînd atenuarea, dacă nu chiar anihilarea funcționalismului utilitar. Tramvaiele, de pildă, devin niște intruși bizari, abdicînd de la funcția lor firească, aceea „de corespondență rapidă între două puncte“, fiind utile „numai atunci cînd vrei să-ți odihnești picioarele“. Tenta ușor umoristică a observației nu compromite ideea de fond: orașul e refractar la transformări, îi repugnă viteza, această valoare practică a lumii moderne în discordanță cu universul său axiologic „medievalist“. Termenul medieval are aici un conținut destul de vag, aproximînd un „eon“ de civilizație și spiritualitate ale cărui valori dominante configurează imaginea orașului ca *operă de artă*.

Medievalul este echivalentul „vechiului“, respectiv al premodernului. „Prezența trecutului este, așadar, în orașul istoric, configurarea sa ca operă de artă, chiar în măsura în care în el coexistau opere de artă diverse, imagini ale unor timpuri diferite...“ (Rosario Assunto, *Orașul lui Amfion și orașul lui Prometeu*, București: Editura Meridian, 1988, p. 168). Nu l-am citat întâmplător pe esteticianul „orașului baroc“. Disocierile lui între „reprezentativ“ și „funcțional“, în cadrul unor mutații referitoare la estetica urbanismului, sînt intuite, deși neconceptualizate, de către Radu Stanca. Pentru a acredita prioritatea esteticului, a „reprezentativității“, eseistul român propune ideea timpului reversibil, a unui timp mitic prin urmare, în opoziție cu cel cronologic, cel dintîi făcînd posibilă actualizarea unui arhetip cultural ideal. „Realitatea“ unui asemenea timp aparține „umbrelor“, adică iluziei infinite și active. Timpului reversibil îi corespunde un spațiu mitic, în care morții sînt „prezențe“ vii, iar ființele biologic actuale, doar niște fantome „străine“. Prezentul, ca interval al timpului cronologic, nu e pozitiv uman decît ca memorie a trecutului. Poți fi sibian doar acceptînd un destin paradoxal: a trăi în trecutul orașului, singurul mod de viață autentic.

Sibiul este un oraș în care, oricît de sibian ai fi, trăiești întotdeauna cu impresia că ești un străin. Ți-e frică să spui că ești sibian, ca să nu jignești somnul grav al tuturor armurilor cavalești peste care calci. Ți-e frică să spui că ești sibian, ca nu cumva să cobori asupra ta un destin decrepit – acela al desuetudinii peste veacuri. (Radu Stanca, art. cit., p. 144-145)

Ca să evităm posibile confuzii, să ne întoarcem la R. Assunto, cu precizarea că el este, după al Doilea Război Mondial, nu numai un redevabil teoretician al „orașului-operă de artă“, ci și autorul unui manifest, conținut în scrierile sale, împotriva escaladării „tehnicismului“ în detrimentul „estetismului“; între „orașul lui Amfion“, construit după criteriul reprezentativului, al frumosului, și „orașul lui Prometeu“, adică orașul modern, dominat de principiul funcționalului, el optează pentru cel dintîi. Invocîndu-l pe Assunto, am sugerat doar o similitudine de sensibilități. Eseul lui Radu Stanca, deși înțesat de imagini poetice, nu a fost provocat de un simplu puseu liric, de un provizoriu entuziasm sentimental. El identifică în Sibiu o expresie urbanistică a frumosului, orașul fiind în primul rînd o realitate estetică, și nu una neapărat geografică. Radu Stanca nu este în fond un pașist, el nu caută în evul medieval o soluție a crizei spiritualității contemporane, așa cum procedase tradiționalistul Nichifor

Crainic, bunăoară, pe urmele lui Berdiaev. Nu poate fi ignorată o influență a romantismului german, pe această latură de recuperare a unui trecut istoricist-arhetipal, însă orgoliul, lucid și constructiv, constă în impunerea unui *loc* autoritar în tradiția urbanismului occidental, în care e posibilă relansarea culturii moderne autohtone, agresată la acea dată de inflația neosămănătorismului. Naționalismul, în varianta lui etnică, e complet discreditat. Astfel că, desemnat, în specificul său arhitectural, drept oraș baroc, Sibiului i se atribuie, în cele din urmă, un stil în aparență restrictiv, circumscris istoric, „stilul Bach“, dar estetic expansiv, universal. El e specific Sibiului în măsura în care acesta, ca oraș cosmopolit, se integrează în orizontul spiritualității europene. În contextul ideologiei Cercului Literar, sintagma aceasta are un sens polemic, avariant. Aparent inocentă, ea fracturează tradiția autohtonistului de tip popular folcloric. Dacă arhitectonic orașul aparține barocului, „stilul Bach“ se referă la „sufletul“, la „arhitectura“ sa launtrică; el desemnează esența sa gotică, considerînd goticul drept o categorie permanentă a creației. Sibiul a fost asimilat, așadar, nu doar ca un „decor“ cu atmosfera lui specifică, ci și ca o „esență“ spiritual-fermentativă. În ultimul număr al revistei, apare o notă explicativă, semnată RCL (inițialele publicației), scrisă probabil de Radu Stanca, din care cităm acest pasaj relevant:

Melancolia firească ce însoțește această despărțire se datorește atât fibrelor adînci, aproape structurale, pe care burgul baladesco din acest colț de țară le-a transmis grupului nostru, cît și sentimentului de solidaritate unanimă pe care, ca un catalizator subteran, cu o viață ascunsă și propice, l-a prilejuit între noi. Trainicele prietenii ce s-au încheat sub zidurile lui *ard* de febre medievale amintirile calde ce s-au născut în libațiile sale gotice, comunitățile de opinii ce s-au format în colocoiviile nocturne, de atîtea ori pretextate numai de farmecul lui neîntrecut, sînt urme ce au construit în sufletul fiecărui cerchist un profil ce va interzice cu desăvîrșire, despărțirii noastre de la Sibiu, titlul unei dezrădăcinări. Infiltrat ca o dulce otrăvă în seva ce ne străbate, de pămîntul lui se leagă germinarea noastră. („Despărțirea de Sibiu“, în *Revista Cercului Literar*, an I, 1945, nr. 6-8, p. 126)

Orașul devenise un model cultural, un spațiu în care cultura majoră era posibilă. Cerchiștii realizează aici conștiința ofensivă fecundă a esteticului, precum și a unui centru elită iradiant, cu un gust artistic rafinat, în opoziție atît cu tradiționalismul provincial al Nordului, cît și cu balcanismul trivial al Sudului. Iată imaginea derizorie a capitalei artistice:

Că, în efortul lor spre o cultură urbană, românii nu prea au a se lăuda cu gustul lor artistic o dovedește mai ales oribila înfățișare a capitalei lor, al cărei incontestabil farmec vine nu din operele de arhitectură, din monumente sau din împrejurări naturale, ci din atmosfera balcanică, din pitorescul ei *urît*. Această aproape totală lipsă de gust precum și de pregătire artistică (prima desigur adîncită de cea de a doua) o poate constata vizitatorul Bucureștilor nu atît din cărțile pe care locuitorii metropolei le citesc, ceea ce ar fi mai greu de constatat (faptul că se citește enorm cartea franceză nu spune nimic,

• Cimitirul evreiesc din Praga. Mormîntul lui Kafka. Foto: M. P.

fiindcă snobismul nu e niciodată măsurătorul gustului), sau din muzeele pe care nu le au ori nu le vizitează, din concertele pe care le digeră cu aceeași răbdare indiferent de calitatea lor, din presa care e la un nivel cu totul jos și – de extremă dreapta sau de extremă stînga – pamfletară pînă la abject; dacă însă ai curiozitatea să cercetezi repertoriul de o seară sau de o stagiune al teatrelor bucureștene, în frunte cu Naționalul și toate anexele lui, dacă urmărești, în presa de specialitate, problemele care frămîntă publicul și pe cea mai mare parte a oamenilor de scenă, e imposibil să nu fii izbit de trivialitatea în care aproape totdeauna se îneca această manifestare – cea mai populară și mai elocventă – a plăcerilor artistice ale unei societăți. (I. Negoieșcu, „Din jale se întrupează Electra“, în *Revista Cercului Literar*, an I, 1945, nr. 6-8, p. 124).

Adevărul conjunctural al unor afirmații contează mai puțin. Semnificativă este viziunea de ansamblu esențial cioraniană, asupra degradării dacă nu chiar a absenței unei educații estetice a publicului. Capitala a încetat să mai fie un centru spiritual autoritar, ea pare să cedeze ofensiva unor forțe provinciale dezinhibate, emergente, se înțelege, în fantastul Sibiu cerchist. Sigur că, la începutul deceniului cinci, orașul real, mai precis orașul social, nu trăia într-o mentalitate medievalistă. Era pur și simplu dife-

rit, datorită în mare măsură preponderenței elementului germanic, purtător al unei civilizații de tip occidental. Zidul de incintă nu se transformase într-un simplu vestigiu. El reprezenta încă semnul rezistenței orgolioase a urbanului. Dar urbanismul se consolidase nu doar prin spațiul arhitectural, ci și prin mentalitatea unei burghezii prospere, cosmopolite și tolerante, căreia prezența Universității îi aducea o infuzie de tinerețe și spiritualitate. Astfel că, în plin război, trebuie să ne imaginăm epoca sibiană ca pe un concentrat și vital moment de renaștere românească, cu tensiuni fecunde între mai multe „Familii“ de spirite. Poate nu exagerăm afirmînd că sentimentul securității, aderența afectivă la acest mediu de pozitivități liberale au orientat creația cerchiștilor în sensul constructiv, optimist al modernității, în contrast cu ipostaza avangardistă a acestuia. ■

Foarte scurte

Ioana

NORMAN MANEA și doamna își anunțară vizita. Greșiră intrarea blocului, luară un alt lift, care se blocă între două etaje. Descarcerarea a fost foarte complicată, a durat o oră, a trebuit să chemăm pompierii. Când, în sfârșit, au ajuns în apartamentul nostru, le-am spus, stupid: „Dacă ați fi luat liftul bun, buclucul ăsta putea fi evitat!” – „E adevărat, a răspuns Norman, dar pentru asta am fost o dată pedepsiți neajungând unde trebuia. Rămasul în lift a fost cu o pedeapsă prea mult.”

BUNĂ ZIUA, domnule doctor. Nu vă mai aduceți aminte de mine. Ne-am cunoscut acum treizeci de ani. Am venit cu un nepot al meu la dvs. Rămăsese impotent în urma căsătoriei. Mă iertați, doamna aceasta cu până la pălărie e soția mea, a fost soră-șefă. Da, domnule doctor, rămăsese impotent după căsătorie. Dar dumneavoastră l-ați pus pe picioare. L-ați salvat, acum are mulți nepoți. L-ați demolat complet și apoi l-ați refăcut complet. Ca mulțumire, v-am dăruit un pește. Era o știucă imensă, un pește sincer. L-am pus în cada de baie și soția dumneavoastră a strigat: Ioane, vino să vezi, e un adevărat monstru! Ce frumos erați pe vremea aceea, domnule doctor. Iertați-mă că v-am oprit, voiam să vă spun tot respectul meu.

PENTRU A verifica dacă papa e cu adevărat mort, cardinalul Camerlingo îl lovește în frunte cu un ciocănel de argint.

BĂTRÂNELUL – ȚĂRAN de prin părțile ardelenesti – prezentat comisiei medicolegale pentruuciderea fiului său, un psihopat alcoolic care-l teroriza și-l bătea, răspunse, senin, întrebării firești a doctorului legist: De ce i-ai despicat, moșule, capul cu securea? – Tare m-a supărat pruncul!

PE CÂND făceam serviciul militar, la Ineu, am hotărât într-o după-amiază, înainte de reluarea instrucției, să ne plimbăm împrejurul cazărării. Fără să ne dăm seama, am ajuns în spatele poligonului de tir. Deodată, au început tragerile. Gloanțele se izbeau de malul de pământ. Rătăcite, luau direcții imprezvizibile, cădeau în jurul nostru șuierând. Am fi putut să fugim sau să ne aruncăm la pământ. Nichita a ales să meargă înainte, cu capul drept, cu un mers deloc grăbit, aproape mecanic. Noi, ceilalți, l-am urmat, ca și cum, dacă ne-am fi speriat de gloanțele rătăcite, ne vom fi pierdut pentru totdeauna onoarea.

TOTUL FALS: defunctul fusese depus într-un fals sicriu de lux, autodricul avea un permis de circulație perimat, iar preoții care au slujit la înmormântare erau caterisiți. Moartea nu-i fusese naturală, se sinucisese pentru a se sustrage justiției care-l acuza că lipise timbre măsluite pe pachete de țigări de contrabandă.

AȘTEPTÂND ÎNTR-UN aeroport, l-am zărit pe actorul Fernando Rey, cel ce jucase în filmele lui Buñuel. Mi s-a părut mai bătrân decât apăruse în *Acel obscur obiect al dorinței*. Era îmbrăcat elegant, cu o haină de tweed. Ochiul îi lucea, avea nara fremătătoare. La scurt timp după aceea am aflat că a murit.

ANTPREPNORUL DE pompe funebre era tânăr. Mi-a povestit, în timpul călătoriei noastre comune, cât de grea era meseria lui. Era chemat la morți tineri, uneori la copii. Sau pe autostradă, să ridice trupul neînsuflețit al unui accidentat, sub privirile unor apropiați, cărora nu le venea să creadă ce se întâmplase. Chiar în cazurile în care moartea fusese previzibilă, așteptată, cei rămași, viii, erau derutați, perplexi. Nu rareori improviza o rugăciune la căpătâiul răposatului. În ultima vreme era foarte obosit, nervos. Dormea din ce în ce mai prost. – E firesc, i-am spus, cu o asemenea meserie. Atâta suferință! *Memento mori*. – Nici vorbă de asta, mi-a răspuns. E altceva. – Ce poate fi? – La noi în oraș mai e o întreprindere de servicii funerare. Ei au optzeci la sută din cifra de afaceri, noi douăzeci. Vreau să inversez proporția!

AUZIND CĂ mă voi duce la Leysin, X mi-a spus: Să nu cumva să nu te duci în vechiul cimitir, acolo unde prinți și prințese rusoaiice au fost îngropate după ce au murit de ftizie în sanatoriile din localitate! E plin de statui de marmură, unele în cele mai extraordinare și romantice posturi, cu epitafuri din cele mai mișcătoare! Am promis, firește că mă voi duce, și, ajungând la L., m-am interesat unde era acest cimitir. Nimeni nu știa, nici la poliție, nici aiurea. În cele din urmă, am găsit un țăran bătrân care mi-a spus că da, a existat, dar a fost golit cu mulți ani în urmă, acolo s-au construit case. I-am povestit lui X, ea s-a apărut spunând că a citit despre acel loc într-o carte, descrierea era atât de bună, încât i s-a părut că l-a și văzut, cimitirul prinților ruși!

„ADORMISEM FOARTE târziu, aproape de două. Mi s-a părut că nu-mi pierdusem cu totul cunoștința când am auzit urletul câinelui. Nu-l mai auzisem de mult, credeam chiar că stăpânul lui făcuse ceva pentru a-l împiedica să urle. Era pe două voci, una gravă și răgușită, cealaltă înaltă, cu inflexiuni muzicale. Întrerupt de schelălăituri, se relua neîntrerupt, cu mici variații. Mă treceau fiori reci, mi se părea că nu urlă acel câine, deosebeam cu greu realitatea de starea mea sufletească, era în acel urlet, complicat ca o partitură de orchestră, ceva din dispararea fundamentală a vieții, a ori-

• Una dintre „casele” lui Kafka, de pe Ulița Aurarilor, din Castel. Praga. Foto: M. P.

cărei vieți. Când s-a oprit, brusc, cu o ultimă schelălăială, m-am întrebat cum se poate ca un singur laringe de câine să producă o asemenea varietate de sunete, în același timp.“

*

I-AM OBSERVAT pe cei doi adolescenți stând față-n față în trenul de mare viteză ce înainta spre Paris. Vorbeau șoptit, se priveau în ochi cu intensitate. Fata avea obrazul palid, pupila ca noaptea în mijlocul ochilor albi, puțin bulbucați. Purta inele, lanțuri de gât, cercei. Băiatul era unul mic, șaten, în blugi. Cu un creion, au început, când unul, când altul, să punteze frenetic pe o foaie albă așezată pe tăblia ce-i despărțea. Jocul a durat câteva minute. După aceea, păreau că fac calcule, pentru a număra punctele. Apoi s-au ridicat. Au străbătut vagonul în toată lungimea, au ajuns în dreptul toaletei în care au intrat amândoi. Au stat acolo o jumătate de oră, în cele din urmă au ieșit foarte calmi, frumoși. Nimeni nu a comentat. Jocul cu punctele pe hârtie era un procedeu geomantic, un mod de divinație străvechi pentru a afla dacă da sau nu trebuiau să-i înfrunte pe cei ce călătoreau, făcând dragoste.

*

SUNT UN tren care se îndreaptă, fără abatere, spre nord, cu mare viteză. Peisajul e din ce în ce mai întunecat, zilele tot mai scurte, ninșorile din ce în ce mai dese și mai bogate. În cele din urmă, locomotiva va intra într-un zid de zăpadă, se va opri cu un zgomot surd. Luminile vor slăbi, se vor stinge, la urmă.“ L-am privit, îl cunoșteam de mult, îl văzusem des, nu-mi dădusem seama de înaintarea lui în vârstă. Am observat pielea lui ridată. Ochii lui, atât de vii altădată, începeau să se stingă. Da, a îmbătrânit, mi-am spus. „Trenul se îndreaptă ireversibil spre nord, reluă. Nimic nu-i poate schimba direcția, nimic nu-l poate opri, nici măcar încetini. De fapt, viața-ntreagă e o cursă spre miază-noapte“, spuse, ca și cum ar fi fost o consolă să exprime acest lucru.

*

OMUL LINIȘTIT și curat de lângă fântână“, rosti ea. Bărbatul și femeia erau așezați la masă, în barul acela. Cu cinci minute mai devreme nu se cunoșteau. Erau acolo întâmplător, fiindcă afară ploua puternic și intrase o mulțime de lume să se adăpostească. Luni de zile mai târziu (între timp iubirea lor prinsese cheag), el a întrebat-o ce a vrut să spună atunci, cu această frază enigmatică. Nu știu, răspunse femeia, deodată te-am văzut așa, ca un ins calm și curat, mirosind a om, nu aveai niciun parfume, doar miroseai a om, în picioare, lângă o fântână.

*

AM AJUNS la acea mănăstire din Grecia într-o după-amiază târzie, înainte de vecernie. Era o mănăstire pierdută printre smochini sălbatici. Se percepea o mișcare în spatele unor uși, zgomotele unei lumi care se ascundea. Ne întâmpină părinteleghid, care ne conduse în biserică dându-ne

• Piața Centrală din Praga. În cerc, librăria tatălui lui Kafka. Foto: Lukács József

puține, sărace explicații într-o italiană stricată. Ne așază sub Pantocrator, ne puse întrețarea pe care o pusese de sute de ori, așteptând efectul: „De ce religie sunteți?“ I. răspunse: „Protestantă“. El, îndreptând retoric degetul în sus, spuse: „Un singur Dumnezeu e pentru toată lumea“. I. răspunsesse așa din delicatete, dar inconștient, ca să nu-i strice efectul; eram ca el, ortodocși. I. a vrut să se corecteze, dar el nu mai asculta; nu ne-ar mai fi crezut, de altfel.

*

NU POT să cred, îmi spuse, că în viața veșnică «dreptii» vor sta alături de Tatăl, în timp ce păcătoșii vor suferi chinuri groaznice în Iad. Dreptii n-ar mai fi, dreptii, dacă ar ști ce se petrece la etajul de jos al lumii în sfârșit pacificate, ci niște monstruoși egoiști trăind fericirea eternă cu prețul unor chinuri prescrise, preștiate, de Ziditorul Lumii. Așa că apocatastaza, iertarea finală care va veni la urmă, ipoteza eretică, mi se pare cea mai onorabilă pentru El. Este interesant, adăugă el, că ideea asta mi-a venit într-o pașnică după-amiază, culcat fiind alături de iubita mea.“

*

CÂND AJUNG într-un oraș necunoscut“, observă Giorgio Bassani, la Capșa, unde mă abordase spontan, surprinzându-mă (însoțitorul lui, domnul Potra, mă trădase: „Uite, tipul ăsta a scris un eseu despre *Bătălanul* tău“), „când ajung într-un oraș necunoscut, cer să fiu dus la cimitir. Acolo înțelegi cel mai bine spiritul locului. Dacă ai mers la cimitir, prin *raccourci* cunoști spiritul orașului. Știți, spuse el, eu aparțin școlii decadentiste. Știți, repetă, decadentist, ca și Thomas Mann.“ Era foarte politicos, calm. Un mare burghez.

*

DENN EINER *nur freie die Braut, / Der freier als Ich, der Gott!* spune Wotan închizând-o în cercul de foc pe Brünnhilde. Există, prin urmare, mi-am spus, *ceva* prin

care suntem superiori Zeilor: libertatea. Zeii sunt închiși în destinul lor zeiesc. Închiși în plenitudine. Omul poate să aleagă. Cristos: zeul devine om și se *deschide*. Iar dacă omul, Cezarul, devine zeu – se mărește; dar se și închide! Am simțit, odată cu această descoperire, că mă părăsește simțământul greu care mă apăsa.

*

AMI POVESTEA cum avusese odată un *coup de foudre*: însoțise la gară pe un cunoscut, un ins care-i transmisese un mesaj cam neliniștitor (M. era implicat în exilul politic, iar tipul, probabil trimis de poliția secretă a țării lui, îi sugera să se liniștească, pentru că i s-ar fi putut întâmpla *ceva*. Apoi îi spusese clar: ar putea fi omorât). Mai era o jumătate de oră până la sosirea trenului, se așezară pe o bancă a peronului, A. se plectisea. Privirea-i lunecă spre dreapta, văzu o femeie, trebuie să fi avut treizeci de ani, cel mult. Era și ea așezată, lângă un tip cu barbă. O privi atent, era mică, cu o talie draguță, surâdea vorbind cu însoțitorul ei. A. încercă să-i vadă ochii, umbriți de obraji. Îl năpădi un fel de fericire: nu voia s-o cunoască, nu voia nimic de la ea, decât s-o privească, simțea o imensă bucurie de a-i vedea ochii, care i se păreau duiși și deștepți. Lumina ochilor i se răspândea în trup, ca un focar de căldură. A. nu-și putea dezlipi ochii de ea, în timp ce individul de lângă el își continua insipida sporovăială: „Eu țin la tine, insistă, liniștește-te, s-ar putea să ți se întâmple ceva rău...“ Însoțitorul femeii se ridică brusc, făcu câțiva pași către ei, amenințător, furios. Sigur, femeia îi spusese: „Uite, omul acela mă fixează“, iar bărbosul voia să-l facă pe A. să înceteze grosolănia. A. încetă să mai privească, dar în inima lui se strecură un regret adânc, care îi amintea de copilărie, când mama lui nu venea să-l sărute, seara, în pat. Trenul sosi chiar atunci, A. își sui vizitatorul în vagon. Perechea dispăruse. ■

Franz Kafka

1. Ce este Kafka pentru dvs.? Este el pentru dvs. o prezență interioară, un partener de dialog, o referință pur livrescă, poate un frate (chiar un geamăn)? Despre ce vă vorbește Kafka în prozele sale?
2. Pentru dvs., „kafkian“ se referă la oameni sau la instituții, la realități sau la proiecții? Cît de des folosiți acest epitet și pentru ce fel de situații?
3. Este Kafka un înalt funcționar nevrotic din domeniul finanțelor care încearcă să evadeze din lumea birocraților prin scris sau un scriitor perfecționist pînă la manie care încearcă să se ascundă îndărătul unei poziții funcționărești acceptabile în ochii establishmentului, sperînd că astfel își va păstra neatins spațiul de libertate intimă și onirică?
4. În ce dimensiune a operei sale este Kafka cel mai apropiat de dvs.?
5. Dacă v-ați hotărî să pătrundeți în „Castelul“ lui Kafka, cum ați proceda, ce cale de acces ați alege? Credeți că ați reuși să forțați accesul?
6. Ce-ați scrie dacă cineva v-ar închiide pentru o noapte în căsuța albastră de pe Ulița Aurarilor, zisă și „Ulița Alchimiștilor“, în care Kafka obișnuia la un moment dat să se refugieze nopțile ca să scrie?
7. A făcut oare bine Max Brod că nu i-a ars manuscrisele? A fost acesta un legatar testamentar și un prieten moral, nepunîndu-i lui Kafka manuscrisele pe foc, sau a fost un prieten și moral, și clarvăzător? Oare despre ce vorbesc ei, Kafka și Max Brod, acum, *Acolo*?
8. V-ați simțit vreodată ca și cum ați fi în pielea lui Kafka?

Anchetă realizată de
MARTA PETREU și OVIDIU PECICAN

Kafka, eternul nostru contemporan

Intonare

1. Destul de greu de răspuns, de fapt, chiar foarte greu! Că este mai mult decât o referință livrescă mi se pare foarte limpede! Că este o prezență interioară, adesea discretă, uneori însă acută, vehementă, ca și un fel de partener de dialog interior, este la fel de limpede. Mă tentează și relația de confraternitate, chiar de gemelitate pe care o sugerați, dar sînt totuși un om cu un oarecare simț al proporțiilor, ba chiar și cu cel al ridicolului. De cînd dl Gabriel Liiceanu a evocat „confraternitatea“ sa cu Mihail Sebastian, încerc să mă abțin de la asemenea autoevaluări enorme. Mai ales că, între timp, am mai descoperit și doi poeți, frați de bună seamă, unul cu Borges, celălalt cu însuși Homer! Mă abțin deci, însă recunosc că nu foarte ușor! Nu știu despre ce vorbește Kafka, în general, despre ce vorbește celorlalți, în prozele sale, dar eu nu-l pot privi doar ca pe un simplu scriitor și, atunci, mie îmi vorbește, mai ales, despre absurditatea unei lumi căzute, o lume creată de Demiurgul adevărat și ajunsă, nu știu dacă prin vicleșug sau prin cedare voluntară, încă nu știu asta, pe mîinile Prințului acestei Lumi. Kafka este deci „contemporanul“ nostru dintotdeauna, de dinainte de a se naște și multă vreme de la moartea sa fizică încolo.

2. Dincolo de faptul că și eu, ca și noi toți, folosesc adjectivul acesta foarte des, în cele mai diverse, poate și nepotrivite, situații, de bună seamă că el se referă exact la ceea ce încercam să spun în primul meu răspuns. Lumea însăși, în întregul său, este „kafkiană“, în sensul că Franz Kafka a stabilit acestei lumi una din cele mai exacte și mai complete topografii. Restul, instituții, situații, realități sau proiecții etc., tot restul deci, decurge cum nu se poate mai firesc de acolo, printr-un fel de proces de subsidiaritate, că doar obiceiul Răului este să se propage și să-și împrumute cele mai diferite, mai neașteptate, adesea seducătoare, chipuri!

3. Ca să vă răspund, dragi prieteni, cumva hasidic, ne costă oare ceva să socotim că amîndouă ipotezele sînt nu doar corecte, ci de-a dreptul complementare, deci corecte împreună?

4. Oricît ar putea să pară de ciudat, după ce m-am referit la aburditatea lumii dezvoltate, topografiate de Kafka, cel mai apropiat îl simt pe dl Stăncuță în dimensiunea sa profetică și chiar și mai ales în subdimensiunea optimistă a acesteia! Ca și Kafka, fără îndoială că pe urmele sale și cu ajutorul său, și eu știu că domnia Prințului acestei Lumi este circumscrisă în timp și că, prin eforturile noastre individuale și comune, ea se va sfîrși pînă la urmă, va dispărea în neantul dinaintea Creației. Deci, asta ține de noi, de inteligența, ingeniozitatea, bunătatea, de capacitatea noastră de a iubi. Restul e literatură. Sau religie pentru cei mulți, „opiu pentru popor“! Cîteodată, de bună calitate, ambele, trebuie să o recunosc!

5. Probabil că în „Castel“ se poate intra pe calea ușoară, doar prin viclenie, sau, pe

calea cea grea, doar prin iubire, menită în cele din urmă să topească, să dizolve „Castelul“ însuși. Cum calea ușoară este cea a Prințului, pe care nu aș recomanda-o nimănui, pentru că mă feresc cît pot să îndemn la păcat, este limpede că nu aș forța intrarea în „Castel“, nici nu l-aș ocoli, ci m-aș strădui, pe cît stă în puterile mele, să-mi aduc obolul la dizolvarea acestuia, să particip la „deconstrucție“, cum s-ar spune, recurgînd la dragoste, prin urmare.

6. Cred că m-aș strădui să rescriu, poate mai bine, *Ziua în care a început să moară tata*, scrisoarea mea către tatăl meu, din păcate, postumă din punctul său de vedere!, atît de diferită de cea a maestrului, dar mărturisind asupra aceluiași lucru, iubirea filială, și încercînd să rezolve același lucru, o neînțelegere, pe care, în ce mă privește, o regret enorm, deși nu o mai pot repara! Sau aș rescrie *Despre dragoste*, dacă tot am evocat așa de mult iubirea pe parcursul acestui text?

7. Dacă Max Brod îi asculta îndemnul, Kafka aproape că n-ar fi existat pentru noi, oricum nu ar fi fost acest Kafka pe care noi îl citim și credem că-l cunoaștem. Se spărie gîndul la așa ipoteză, dar chiar se spărie! Așa că Max Brod merită nu doar binecuvîntarea noastră, ci și pe cea a bunului Dumnezeu. Mi i-am imaginat pe Borges, Dante și Vergiliu convorbind în Paradis, în *Literatura, ce poveste!*, așa că mi-i pot imagina și pe Kafka și Max Brod convorbind. Despre ce? Parcă n-aș trage cu urechea, dar mi-aș putea imagina că subiectele nu pot fi foarte diferite de cele abordate în lumea de aici, și în discuțiile dintre ei, și în operele celor doi. Poate că, pe deasupra, Franz îi reproșează amical lui Max: „Ce naiba ai întîrziat atît de acolo, îți dai seama ce singur m-am simțit adesea aici?“

8. Parcă ați fi autori de chestionare de psihologie ori funcționarii de la Ambasada SUA de dinainte de 1989! Mă întrebați ceea ce m-ați mai întrebat deja și în prima întrebare, doar că ați schimbat formularea! E un fel de întrebare de control! Cam „kafkian“ procedul. Dar, psiholog de meserie fiind și eu, iată că m-am prins! Deci, nu, nu m-am simțit în pielea lui Kafka, nu m-am simțit ca și cum aș fi fost în pielea lui. Și chiar dacă m-aș fi simțit vreodată așa, chiar dacă m-aș simți chiar acum așa, am totuși decența să neg acest lucru în public, să îl neg cu vehemență!

Kafka poate fi în noi

Paul Aretzu

1. Kafka poate fi în noi/în eu, în oricare dintre variantele enunțate. Este firesc să trăim momente extreme, de exacerbare psihică/a conștiinței – prin opera sa, cu mare impact, el devine un partener de dialog, ne putem detașa afectiv și putem trata scrierile sale riguros estetic, iar în privința percepției fraternelor, noi înșine ne aflăm uneori în situații duale. Kafka nu inventează prea mult, el transferă în alegorii propriile stări, care nu sunt numai ale lui. Scriitorii sunt cazuri comune și excepționale, în același timp, personalități accentuate, datorită sensibilității, unei acuități analitice, introspective. Influențele, determinările pot fi mutuale, ne oglindim în Kafka și Kafka se oglindește în noi. În prozele sale, Kafka vorbește despre sine și despre noi (noi vorbim adesea despre el). Este interesat însă, cu precădere, de o anumită latură umană, cea damnată. Motivațiile scrisului lui Kafka au fost disecate în toate felurile. Luciditatea prea mare a autorului, viziunile absurde, negativismul țîn de natura sa specială. Se pare că și-a ales, ca destin asumat, nefericirea.

Ca prezență interioară, trebuie scăpat de el, exorcizat. Îmi convine un Kafka în situația de martor, de termen de comparație. E bine să știm că el există. Avînd în vedere natura meditativă, lucidă, l-aș putea socoti frate. Ne deosebește reprezentarea sa sumbră, constant tragică a existenței, pe care eu nu o am. Trebuie să ai un eu cu o gravitație abisală enormă, să nu mai poți ieși din eclipsa totală de alteritate, să fii un exclusivist neabătut, ca să nu întrezărești nicio rază. Kafka este prizonierul propriei tragedii. Scrierile lui sunt monologuri perfect ermetizate, totale. Egocentrismul său l-a determinat să-i ceară lui Max Brod să-i distrugă manuscrisele. Acest act ar fi desăvârșit tendința sa de închidere, de introvertire, dorința de autoanihilare, de dispariție. Paradoxal însă, omul care dorea să nu lase urme își scrie un jurnal, este foarte atent la ce i se întîmplă în zonele cele mai ascunse. Imploziv, Kafka este, se pare, unul dintre scriitorii cei mai lipsiți de narcisism.

Vorbește în textele sale, evident, despre sine. Recunoaștem în acestea părți psihice pe care și noi vrem să le ascundem, să le reprimăm. Nu e vorba de un aspect ruși-

→

• Cafeneaua pragheză Franz Kafka. Foto: Lukács József

→

nos, ci de o parte îngrozitoare, monstruoasă, infernală, reprezentând o exasperare plină de luciditate. Impasibil, fiindcă se obiectivează total, Kafka naște demoni de conștiință.

2. Domeniul lui Kafka nu este realitatea, ci suprarealitatea, simbolicul. Amestecul de proiecții și introiecții marchează imposibilitatea de a da coerență sensurilor, sfârșind în dezorientare, în absurd. Probabil, soluția lui ar fi fost sinuciderea (chiar formală), care este reprezentată prin intenția de a distruge manuscrisele. Gestul a mai fost făcut de Gogol, dar de pe poziții absolut contrare, din convingerea că scrisul idolatrizează, cazul lui marcând o renaștere, metanoia. Kafkianismul înseamnă lipsa logicii, frustrarea de normalitate, suspendarea finalității, răsturnarea valorilor, alienarea și disperarea. De regulă, există situații kafkiene, deși kafkianismul este urmarea unei stări de spirit. Stările de anarhie, de anomie, crizele de moralitate pot atrage epitetul de *kafkian*. Multe instituții din România de azi îl merită cu prisosință. Lumea noastră politică, grotescă și penibilă, amestecă de insolit kafkianismul cu balcanismul caragialian.

3. Kafka nu suferă de o nevroză profesională și nu cred că scrisul este defulatoriu pentru el. Preocupările funcționărești, care în cazul său sunt ridicole, se înscriu într-o serie de relații psihice inextricabile, care privesc raporturile cu tatăl său, complexe sale de naturi diferite. S-ar putea să fie o imagine publică, pe care o joacă, pentru că, deși scrisul său dă o impresie unitară, consecventă, Kafka interpretează mai multe roluri, e drept, minore, rupturi care funcționează și în relațiile cu diferiți oameni: părinți, iubită, cercul de prieteni, oficiali. Alege aproape invariabil partea tragică.

4. Lui Kafka îi lipsește iubirea. Cartea în care el este cel mai prezent este *Jurnalul*. O carte de reacții, de fragmente.

Dimensiunea în care Kafka se întâlnește cel mai mult cu cititorii săi este cea abisală, incontrollabilă, a unei schizotimii obsesive, a căutării identității, a scormonirii indiscrete în fondul atavic, în bestiarul metamorfic, relevarea părții demonice, în raport cu sine, dar mai ales cu ceilalți. Amorfismul ar putea caracteriza chiar aparenta lipsă de cristalizare prezentă în opera sa. Ar mai fi morbiditatea lucidă, visul și teatralitatea – forme de compensare ale debilității/îndoielii, complexul diferenței, al stigmatizatului, al proscrisului, conștiința insomniacă, obsesia scrisului, a eșecului, a existenței falsificate, tentația permanentă de-a se ascunde (chiar și de sine), dar și autoexorcizarea, complexul fiului neînțeles, al ratatului, al neîmplinirii, al celui judecat (de ceilalți), al omului-gânganie, al înstrăinatului în propria familie/în *Castel*, al expatriatului. În *Jurnal* vorbește despre depășirea *sufriințelor joslucice ale scrisului*, în *scrisori*, despre nesiguranța formulărilor: „De altfel, nesiguranța provine, după cum vă veți da seama, dintr-un singur centru: aproape fiecare cuvânt scris aici – și nu numai pentru dumneavoastră – aș vrea să-l retrag sau, și mai bine, să-l anulez cu totul“ (Către Grete Bloch, 18 noiembrie 1913). Cam aceasta este dimensiunea operei lui Kafka de care mă simt cel mai apropiat: aspirația spre tăcere sau spre o

nouă vorbire, care pentru mine însă ar avea altă motivație.

5. Castelul lui Kafka este de fapt un labirint. Nimeni nu intră de bunăvoie în el. Ești atras prin viclenie, ești manipulat de un călău de serviciu, te afli la voia portarului. Castelul este ceva organic și anorganic, face parte din firea fiecăruia, cochilia oricărei frici. Castelul este ceea ce suntem, dar n-am vrea să fim. Este inversul chiliei. Diavolul stă în castel și scrie executări silite. Are peste tot locotenenți servili. Castelul este pustiu și lugubru, pentru că este osificat, ierarhizat, pentru că inspiră teroare. Este populat cu fantasmă. Îi prefer pentru sejur conacul boieresc, cu acareturi. Oamenii nu vor să locuiască în absurd. Castelele sunt singuratiche, pustiesc în jur. În contrast, în sate nu există absurd. Sunt oameni care au în suflet castelul lor, cei care se sinucid în fiecare din cele 365 de camere ale lui. Castelul este ocult, rece, riguros, loc rău, aflat sub nor plumburiu. După cei care intră se închid porțile. La castel nu există timp, nu cresc flori. Domnițele clorotice sunt singurele vitralii. Castelul este alcătuit din unghere, în care se complotază. Cavalerii preferă să fie rățacitori, să plece în războaie de o sută de ani. Cele mai odioase castele de azi sunt băncile, bordelurile, pușcăriile, statul. Dacă renunți la umanitate, te transformi în creneluri, în turnuri, în palisade. *Le Chateau c'est moi*, ar zice, cu siguranță, Kafka. Castelul este *instituția*, care acaparează individul, este lucarnă a infernului.

6. Metamorfosis.

7. Dacă cei doi, Kafka și Max Brod, ar sta de vorbă *Acolo*, unde distanțele sunt mari sau nu există deloc, ar folosi e-mailul ori curierul, pentru că nu cred că se află în același loc. Cred că tema lor de discuție cea mai importantă ar fi despre suflet. Ar mai încăpea despre iubire și despre prietenie, despre ascultare, despre planuri de evadare, despre lecția de anatomie, despre obsesia scrisului. S-ar putea ca cei doi să fie certați pentru totdeauna și să nu-și vorbească deloc. S-ar putea să fie împăcați, pentru că sufletele sunt iertătoare.

Fără îndoială, Max Brod a făcut bine că nu a ars manuscrisele lui Kafka, așa cum i se ceruse. Nu știu ce a precumpănit în această hotărâre, fidelitatea prieteniei, scrupule morale, previzionarea valorii textelor. Cert este că niciun om normal nu ar distruge o creație: în fond, el s-a supus, probabil, destinului.

8. Intrăm în pielea otrăvită a lui Kafka adesea, cea impregnată cu veninul incendiar al lui Nessus. A fi Kafka este o simplă opțiune. Îl admirăm pe autor, dintr-un masochism lectural, pentru cantitatea de tragic concentrată în scrierile sale, pentru fascinația neagră de-a ne recunoaște în ele. În fond, scrierile lui Kafka sunt confesiunile/spovedaniile lui/ale noastre, omologabile religioase, relele de care a scăpat. Reușind să expurgă atâtea angoase, încărcături demonice, el este mai curat decât albul zăpezii. Se poate ca scriitorii să se mântuiască prin ceea ce scriu. Kafka a fost un chinuit, un nefericit, iar a intra în *pielea* lui, în universul creat de el este riscant, dar și folositor. ■

Kafka sapiens

Lee Podreay

1. În *retro(per)spectiva* tinereții mele, Franz Kafka se (mai) asociază cu impulsul și efortul conștientizat(e) de a mă distanța cât mai repede de textele și, mai ales, „exemplele“ din bicsnicile manuale și crestomații pe care le-am utilizat în sistemul de învățământ sovietic și de a cuteza să înțeleg și ALTCEVA; chiar CU TOTUL ALTCEVA, uneori. La un moment dat (ce ținuu cât o perioadă, momentul), Kafka fusese profesorul, îndrumătorul meu în studiul autodidact al unei altfel de literaturi, precum cea inserată, în bună parte, în selecta, celebra revistă *Secolul 20*, pe când eu, țărânașul de ieri, venisem student la Chișinău și o citeam, asiduu, la Biblioteca Națională (... „Nadejda Krupskaja“...). Nu știu dacă îmi poate fi un frate; un confrate – da, dacă nu iese că sunt oarecum lipsit de modestie (vorba aia: a se trage de brăcinar cu... – întru mare familiaritate).

Iar celelalte elemente din interogația *Apostrofului* – și prezența interioară, și partener de dialog, și referința livrescă – sunt firești pentru unul care simte necesitatea de a reciti și... reînțelege Kafka.

2. Din nedorința de a participa la tot mai grava banalizare a respectivului epitet, nu mai încerc și eu să fiu... original, invocându-l. Epitetul nu atât *se referă*, cât ar fi chiar el însuși – o stare de referință existențial-generalizată, încât, dacă vrei, poți spune: *Kafka sapiens* sau *Homo kafkiens*. Este bun la toate tristețile, prezențele și absențele unei vieți de om, ca realitate și proiecții în irealitate, suprarealitate și chiar – supra-irealitate.

3. De ce nu am putea spune că Franz Kafka este cel *care a anticipat perfect imperfecțiunea* ce înseamnă anume nevrotismul timpurilor noastre, până în pânza albă a zilei de azi și, posibil, pânza neagră a zilei de mâine? Știind că, din păcate, nicidecum nu își va putea păstra „imaculată“ libertatea intimă și onirică. Agresiunile mutuale oameni-om, om-oameni (societate) sunt de neevitat în această lume care se pretează atât de lesne la absurdizare (ca percepție și... decepție).

4. Uneori, în umbroasa ei poetică. În acel sfumato amar, trist până la tragic. Iar în proza pe care o scriu, în cutezanța de a filia subiectele în – și din vastele planuri ale propriei mele experiențe existențiale: în câteva pagini de text, întâmplările, acțiunea pot avea loc în arii fabuloase: Chișinău, Moscova, vama Ungheni, București, via Iași, Königsberg (astăzi – Kaliningrad), Ermitaj, un tramvai din Petersburg sau „Săgeata albastră“ românească, munții Bucegi... Sunt spațiile pe care le cunosc, cât de cât, în unele din care am viețuit sau viețuiesc și pe care le pot duce în ireal, spre a le coborî în absurd, ca prezență umană *in actus*, ca ideeție ce nu recunoaște constrângerile unei înțelegeri de țafandache sau mic-burghez bățos. Aici, deopotrivă cu Kafka, mă ajută și principiile din manifestul avangardiștilor ruși „O palmă dată gustului public“ (1913) – foarte actuale și astăzi.

5. În genere, accesul spre Kafka (virgulă) ca operă și spre operă ca (bis-virgulă) Kafka trebuie mereu forțat, pentru a înțelege și altceva din câte s-a înțeles, în mare parte – la nivel (sau: subnivel) de presupunere, ce poate fi numită și subiectivism inerent ficăruui om-cititor luat în parte. Totdeauna, subiectivismul, în diferențe de nuanțe sau chiar și vectorii săi de bază.

În această situație, cititorul, interpretul, exegetul trebuie să fie foarte inventiv, iar cine este în stare – și co-creativ. Kafka-operă, opera-Kafka sunt din aceeași „plămadă” superfluă ca și răspunsul Sfinxului, ca și mesajul Pitiei, pe care cei mai mulți sau nu-l aud, sau, de-l aud, nu-l înțeleg. De aia și este necesar de forțat accesul, dar – apoi – și retragerea din „Castel” trebuind forțată. Pentru a nu uita că astea ar fi relațiile cu un întemeietor al absurdului în literatură.

6. Aș fi răspuns, în scris, firește, la acest chestionar al *Apostrofului* sau aș fi inventat, la rândul-mi, un chestionar-Kafka (vezi răspunsul 8). Ambele îndeletniciri mi s-ar fi părut captivante, ca cea plăcută zăbavă, de care vorbea încă bătrânul cronicar.

7. Sigur că Max Brod ar merita Premiul Nobel pentru nedistrugere de manuscrise, în pofida dispoziției auctoriale. Pe ambele extreme decizionale, el avu în față și în spate câte un ilustru exemplu: legatarii testamentari ai lui Vergilius – Varius și Tucca –, la ordinul special al lui Augustus, nu au pus pe foc manuscrisul *Enicidei*, pe care Vergilius îl considera nedesăvârșit și ceruse să fie nimic. Și e bine că Brod nu luă exemplul de la Nikolai Vasilievici Gogol, care, precum spune Google, și-a ars partea a doua a *Sufletelor moarte*, după care, dacă autorul rămânea totuși în viață, ar fi putut urma și partea a treia a captivantei narațiuni. (Eu, răspunzându-vă de la Chișinău, vreau să vă amintesc că *Sufletele moarte* au fost ticluite după o temă aflată pe undeva prin Tighina, prin Basarabia colonizată de țarism.)

Și tot în acest context mă gândesc că, dacă Max Brod respecta doleanța preletală a autorului – cum ar fi arătat literatura lumii fără opera lui Kafka? (Aceasta fiind și una din întrebările chestionarului de care vorbeam în răspunsul 6.)

8. Când poetul scrisese: „Când eram mai tânăr și la trup curat”, am îndrăznit să merg și mai îndărăt, îndărătnicul de mine, scriind: „Când eram mai copil și la suflet curat”. Astfel că, și în acest caz, aș fi dorit să fiu mai mult în sufletul, decât în pielea lui Kafka. Pentru că, din câte pricep eu, Kafka nu excludea ludicul; nu l-ar fi obstrucționat. ■

• Casa natală a lui Kafka. Praga. Foto: Lukács József

Despre „jocul” kafkian

Shaiton Cema

KAFKA ÎNSUȘI este, putem spune fără nicio constrângere, cel mai kafkian personaj al operei sale. Și aceasta se desprinde mai cu seamă din lectura jurnalului și a corespondenței: realul a limesul artificiosului sau absurdul asediind cu brutalitate floarea de bumbac a normalului, și asta mizând pe sinceritatea absolută a mărturisitorului:

Cînd mai eram încă mulțumit, voiam să fiu nemulțumit, și mă împingeam, cu toate mijloacele pe care mi le oferea vremea și condiția mea înspre nemulțumire. Ciudat cum din comedia asta se poate, cu oarecare sistematică, ajunge la realitate. Declinul meu spiritual a început cu un joc pueril, în orice caz conștient pueril.

Așadar, totul a pornit de la un „joc”, unul periculos de vreme ce, iată, a făcut vogă în lumea postkafkiană. Răstălmăcit, acest „joc” pare a ni se arăta sub forma întrecerii sau a pariului cu o realitate acaparatoare, dol-dora de agresivitate, în fața căreia mulți cedează și pătrund în imperiul spaimei, terorizați și inadaptabili. Căci obsesia fundamentală a omului kafkian este alcătuirea unei lumi anapoda, nefirească, lipsită de suflet. Pentru a supraviețui în această „ordine” a lumii kafkiene, ești obligat să sfișii pe alții sau să trăiești o existență dublă, care este și cea mai sigură cale spre alienare. Ai putea să te revolți, într-un gest suprem, terapeutic și iluzoriu deopotrivă, asumîndu-ți acea „taină dureroasă” a ultimelor zile, să te sfișii într-o tentativă disperată de a instaura un echilibru părelnic înlăuntrul tău sau să crezi în eliberare.

„Kafka” pare a fi asemenea unui înger exterminator. Nu salvează lumea, firește, dar nici nu o îngăduie decît dacă ea ar arăta după chipul și asemănarea lui. Nu poți face abstracție de inteligența sa devastatoare. Cine-l ignoră este un perdant autentic. El se află în stare latentă în fiecare dintre noi. Activat, provoacă seisme destinale, dar îți asigură supraviețuirea!

Un scriitor, dublat de un funcționar public, așa cum este și cazul meu, este însoțit de „Kafka”, el se află aici în deplină libertate, zbenguindu-se și făcîndu-și mendrele în culisele catifelate ale zonelor puterii. Apropiat de el însă m-am simțit, mai cu seamă, prin mărturiile din paginile de jurnal și din corespondență, iar prin „Scrisoare către tata”, la fiecare lectură mă simt chiar în pielea lui. Pasaje întregi din acest cutremurător text mărturisitor mi se potrivesc ca o mînușă:

Am fost un copil timid: cu toate acestea am fost desigur și încăpățînat, așa cum sînt copiii; sigur, m-a răsfățat și mama, dar nu pot crede că aș fi fost deosebit de greu de manevrat, nu pot să cred că un cuvînt prietenos, o simplă atingere, o privire bună nu m-ar fi determinat să fac tot ceea ce s-ar fi dorit din partea mea să fac.

Clonat, „Kafka” este fratele geamăn al unor politicieni, oficiali lacuștri, ziarști dependenți, chiar și al unor primitivi urcați în ascensorul social la grămadă. Mai rămî-ne, uneori, cite o clonă fără aparținători și-atunci ți-o revendici ca pe un dat, punîndu-te, stînjinit, la adăpost de primejdii, mai cu seamă atunci cînd stă să înceapă spectacolul kafkian. De 17 ani asist neputincios, uneori cu umor strepezit, alteori tremurînd de frică, la desfășurarea de forțe kafkiene, veritabile bombe devastatoare, ale căror detonatoare se află în cabinetele umbroase ale mai-marilor zilei.

Din păcate însă, rețeaua kafkiană a pătruns și-n zonele academice, acolo unde rectori de meserie ai unor universități cu deschidere la Marea Moartă, adică foarte roșie, „lucrează” asiduă la desființarea unor facultăți de litere sau de istorie, spre exemplu, cu șagalnică motivație că ele nu ar mai fi rentabile. În subsidiar însă, ei sunt supărați pe/deranjați de decanii și profesorii acestora care au refuzat intrarea în zona kafkiană pusă la dispoziția lor printr-un soi de constrîngere/amenințare/șantaj. Refuzul de a fi măcar martor la un partaj al dezastrelor, rezistența în fața avalanșei kafkiene se pedepesc drastic, cum, de altfel, acceptarea îți

→

→
îngăduie intrarea în „castelul“ clătinător al puterii și, odată cu aceasta, iluzia unui confort social drept răsplătă pentru cantitatea considerabilă de plastilină din comportamentul tău.

Rămășițe străvezii ale rețelei se află și-n lumea creatorilor de frumos. Scriitorii, bunăoară, se lucrează kafkian unii pe alții, și asta nu de ieri de azi. Să nu uităm „mazi-lirea“ Ilenei Vrancea, criticul literar care a avut revelația E. Lovinescu, taman după publicarea cărții, carte care a avut „neșansa“ recenzării ei laudative, în *Tribuna*, de către I. Negoșescu, lovit și el, cu această ocazie, de bita fățarniciei noastre sociale. Nici după zeci de ani nu a fost elucidat cazul morții lui Octavian Goga sau a lui Nicolae Labiș, cum, de altfel, nici acela al morții lui Marin Preda sau Nichita Stănescu, morți asupra cărora planează bănuiala unor scenarii criminale. Mesia românilor a fost otrăvit cu o substanță atât de rară, încît nu s-a găsit antidotul pentru anihilarea efectelor ei, crima fiind clasificată drept moarte naturală, iar răspunderea juridică a lui Sebastian Bornemisa, acoperită. Să fi avut atunci Nichita-muribundul ghinionul ca însoțitorii săi să nimerească singurul spital din București rămas fără rezerva din oxigenul atât de necesar salvării sale? Ori „mahmurul“ Preda, să fi dat el oare peste singura femeie „generoasă“ care, în loc de o carafă cu apă care să-i stingă setea, așa cum ceruse autorul *Celui mai iubit dintre pămînteni*, i-a adus mărînimoasă taman una plină ochi cu vodcă, și asta sub privirile „indolente“ ale unor disidenți cu epoleți? Să nu se fi găsit nimeni să-l sprijine pe teribilistul, imprudentul adolescent din Mălini, atunci cînd a urcat în tramvaiul-mireasă, decît doar o balerină rusoaică și infantilă care a asistat „neputincioasă“ cum, satisfăcută, „pasărea cu clonț de rubin“ se răzbuna, strivindu-l pe „poietul Labeș“?

Greu de cuantificat sînt însă scenariile kafkiene, cele ce coagulează spiritul de gașcă pentru impunerea, cu orice preț, a indivizilor ce o întrețin. Prin abuz de putere, ei au transferat personalitatea juridică de la instituțiile pe care temporar le reprezintă la mahalaua căreia îi aparțin prin interes și vocație. Așa a ajuns, probabil, să fie impuse la examenul de bacalaureat „texte“ din broșurile lui Vladimir Tismăneanu, sfidînd, astfel, un întreg corp nobiliar al scriitorilor români dintotdeauna. O altă formă de agresiune ar putea fi detectată în metoda supralicitării în grup. Se vorbește, bunăoară, despre capodopere în legătură cu cărțile agresive ale lui Patapievici, în timp ce Gabriel Liiceanu declara la Cluj prin '93 că Mircea Cărtărescu este cel mai important prozator român de după al Doilea Război Mondial. S-a creat un soi de psihoză a valorizării prin comparație, încît o autoare bucureșteancă, recenzînd excelenta carte a lui Petru Poantă, *Clujul meu*, emitea următoarea elucubrație: Petru Poantă scrie la fel de bine ca și Patapievici! Manipularea intelectuală este greu de suportat. Contactul cu *Muntele vînjît* nu presupune neapărat salvarea, însănătoșirea noastră, fie și prin boală, ca-n cazul lui Hans Castrop. Mă tem că singura noastră salvare este aventura mărturisirii, ca-ntr-un abandon al sinelui, dar și așa, cu prețul rămîinerii în spaimă și, prin urmare, în suferință: „Tot mai mult cuprins de spaimă cînd scriu. E ușor de în-

teles. Fiecare cuvînt răsucit în mîna spiritelor – contorsiunea asta a mîinii e gestul lor caracteristic – devine o lance îndreptată împotriva celui care vorbește“.

Acum mai mult ca oricînd trăim într-o lume kafkiană, amenințătoare și periculoasă, fiindcă între meandrele unei democrații dezlănțuite și aiuritoare, nu știi de unde te privește cu ochi poficioși pericolul. „Kafka“ a pus la grea încercare bogata imaginație a românilor și, destoinici și îndrîjiți cum ne știm, ne-am „descurcat“ și cu această provocare, atît de bine încît se poate spune fără exagerare: „Kafka“ e mic copil pe lîngă mulți dintre noi. Un perpetuum kafkian format din scenarii diabolice, capcane ademenitoare, zone periculoase nemarcate, manipulări, șiretlicuri pentru imponderabilii naivi compun existența noastră, de-ți vine să privești cu rîvnă înspre *Deșertul tătarilor!* Cele cinci principii ale drumului spre iad, în suita lor genetică, așa cum le-a gîndit Kafka, sînt mereu „îmbunătățite“ din mers, ignoranța și biologicul rămînînd totuși pilonii de susținere a drumului. Trăim la sînul lui Kafka, așa cum am trăi la sînul lui Cain. Prognoza pare a fi fără de zare.

Kafka: omul și parabola

H. F. F. F.

CINE A avut chiar și o singură confruntare cu un tată autoritar, cine a ezitat măcar o dată în fața unui pas decisiv în viața sau în cariera sa, cine a realizat la un moment dat că aparține unei minorități, că este un *outsider*, s-a aflat cel puțin pentru o clipă în pielea lui Kafka.

Dacă a zăbovit ceva mai mult acolo sau în căsuța sa albastră de pe strada Alchimiştilor, alter egoul lui Kafka a apucat să-și dea seama de asemenea că toate existențele propuse de acesta, inclusiv a sa proprie, sunt dominate de *paradox*, sunt trăite în afara oricărei logici. O mai îndelungată confruntare cu opera dezvăluie încă un secret al artei sale: metoda, stilul, alcătuirea fiecărei povestiri, nuvele sau (cvasi)roman kafkian sunt acelea ale *parabolei*.

Fiecare cititor își făurește un Kafka al său. Cei mai versați în ale criticii știu că există un Kafka al lui Brod, un altul al lui Walter Benjamin sau Deleuze și că e greu să rezisti tentației de a-l confrunța pe Kafka „al nostru“ cu imaginea creată de alții. O anchetă ca aceasta o face însă oricum. Borges și-a pus o întrebare oarecum diferită în legătură cu Kafka: unde am mai citit eu asemenea lucruri? Răspunsurile sale sunt uneori surprinzătoare, Zenon e menționat în virtutea paradoxurilor, iar un autor precum Han Yu din perioada Tang (secolul IX al erei noastre) este menționat și el ca precursor. Apropierea de Kierkegaard pare a se impune ca o evidență (așa să fie oare însă într-adevăr?), mai puțin însă aceea de Robert Browning sau de Léon Bloy.

Mai interesantă decît discuția în jurul precursorilor este concluzia lui Borges: „Fapt este că fiecare autor își creează precursorii“. În lumina parabolilor kafkiene, îi citim într-o altă cheie pe autorii care l-au precedat pe Kafka. A făcut bine deci Max

Brod că nu a ars manuscrisele. Unii sunt supărați pe el fiindcă a publicat tot ce a găsit în sertarele autorului; erau lucruri care poate nu ar fi trebuit să vadă lumina zilei. În cazul lui Kafka, nu cred că Brod a păcătuit.

„Kafkian“ se referă fără îndoială la realitatea individului: aceasta conține atît relațiile cu aproapele, cît și pe acelea cu instituțiile create de om. Într-un mod indirect deci, s-ar putea aplica sintagma și acestora din urmă. Dar kafkian propriu-zis este omul care trăiește într-o lume dominată de paradox și care își construiește viața în chip de parabolă. Rezultatul acestui *modus vivendi* este ceea ce Fondane a numit *l'expérience du gouffre*. În cartea sa *Baudelaire ou l'expérience du gouffre*, un capitol întreg (capitolul XXVIII) îi este dedicat lui... Kafka!

Kafka a fost un funcționar care nu se ascundea îndărătul poziției sale funcționărești, ci încerca să o trăiască în paralel cu aceea de scriitor, de revoluționar, de profet. În prima dintre aceste ipostaze ar fi trebuit să se căsătorească, să aibă o casă a lui, copiii lui, să devină el însuși tată. Cealaltă îi interzicea toate acestea și îl aducea într-un conflict cumplit cu tatăl. Întrebările legate de dimensiunea și diversele planuri ale libertății intime și a spațiului oniric se regăsesc la tot pasul în opera lui Franz Kafka.

În ce dimensiune a operei sale mă simt cel mai apropiat de autorul praghez? În aceea evreiască. Unor comentatori această dimensiune le scapă în întregime, alții o interpretează adesea într-un mod tendențios. Eu mă refer la *paradoxul apartenenței*, nu întotdeauna bine înțeles de criticii operei lui Kafka. Evreul-ceh care a scris în limba germană și-a trăit întreaga viață între Scila unei culturi ancorate în Vechiul Testament, dar și în realitățile unui iudaism de origine est-europeană (care la rîndul său oscila și el între o definiție pur religioasă și una culturală) și Caribda modernității vest-europene. Dificultatea de a decide asupra unei „apartenențe“ în plan cultural (uneori alegerea era în mod explicit refuzată, transformînd astfel dificultatea în imposibilitate), necesitatea de a-ți făuri propria identitate într-un sistem de referință care trebuie mereu regăndit și redefinit în consecință, atît de pregnant reflectată în opera lui Kafka, m-au făcut să-l simt adesea foarte apropiat.

Kafka nu a fost singurul autor evreu al secolului XX care a adoptat limba culturii ambiante; exemplele sunt, în fapt, nenumărate în spațiul cultural german (și nu numai). De la Moses Mendelssohn, Heine și Schnitzler și până la Wassermann, Buber și Kafka, frații Zweig și Feuchtwanger, mulți au fost autorii evrei care au scris în limba germană. În timp ce unii voiau să scrie o literatură specific evreiască – Kafka îi scria lui Max Brod în 1921 că autorul austriac Karl Kraus reprezintă, în mod chintesențial, o literatură evreiască-germană –, alții se opuneau categoric conceptului în sine. Feuchtwanger scria, zece ani după cel de-al Doilea Război Mondial, că, în urma unui studiu aplicat și cît se poate de cuprinzător, nu a reușit să găsească nicio urmă de specificitate iudaică în scrierile în limba germană ale autorilor menționați.

Cum se împletesc toate acestea, e greu de explicat. Cel mai ușor este să-l las pe Kafka însuși să ne sugereze calea (el, mare-

le specialist al căilor pierdute...). În *Jurnalul* său (14 septembrie 1915) găsim descrierea vizitei (traducerea din versiunea engleză îmi aparține) făcute împreună cu Max Brod și cu poetul Jiří Langer faimosului rabin din Belz, al cărui discipol Langer devenise după o vizită în Țara Sfântă:

Rabinul are o figură paternală, foarte severă însă. „Toți rabinii au o aparență puțin sălbatică”, îmi șoptește Langer. E îmbrăcat într-un caftan de mătase sub care se întrevăd pantalonii strâmți... Capul îi este în întregime acoperit de o pălărie largă de blană pe care o mută nervos, înainte și înapoi. Murdar, dar în același timp curat, o particularitate a celor care gândesc cu mare intensitate. Își scarpină barba, se înfruptă din farfuria din fața lui cu mâinile, dar când acestea se opresc o clipă pe masă, se face remarcată albețea pielii, un alb pe care l-am văzut doar în visurile din copilărie. Evident, în timpurile când încă și părinții erau de o puritate exemplară.

Închei cu un alt citat dintr-o carte a mult regretatului meu prieten William (Bill) Kluback despre Kafka (din nou, traducerea mea din engleză):

Nu e nici optimist, nici pesimist, nici idealist și nici un sceptic. Kafka este un observator care posedă rara capacitate de a transforma realitatea în metamorfoze, în parabole, în alegorii. Nu ne-a lăsat moștenire nicio ideologie, nicio filosofie a istoriei sau vreo viziune profetică. În schimb ne-a făcut conștienți de consecințele propriilor noastre limite, de nesăbuita noastră dorință de a reconstrui mereu turnul Babel. Și de actul disperat al perpetuei noastre experiențe sisifice...

Metamorfoze

Carmen Fran

Noiembrie. Ploi oblice. Picioare ude amestecate pe alei întortocheate și înguste. Drumuri desfundate care nu duc niciunde. Păsările se lovesc de ferestre cad între frunze moarte și împietresc pe loc. Jobenul lui K sparge singurul felinar și se rostogolește decapitat.

Să o luăm de la cap:
E mult mai greu de trăit înăuntru decât afară.
Noiembrie e un timp bun să dai foc la circa financiară,
să-ți chemi rudele la masă, să le încui în sufragerie
și tu să fugi cu primul vapor în America,
își vor mesteca pe îndelete ura
până când mai-marii orașului le vor lua lumina
iar pe K îl vor exila în absență
într-o colonie penitenciară.

Procesul se ține într-o cameră rece și goală.
Din mânecile grefierului ies pești colorați
bat drăcește cu cozile în biroul îngust
și împrăștie cerneala din călimară.
Se umplu podelele de trupuri alunecoase,
cleioase ca melcii ieșiți dintr-o ureche de uriaș.
Judecătorul își deplânge singurătatea sub mantaua neagră,
o umbrelă deschisă pe umerii lui deformați
de câtă dreptate pot să ducă. E adus K înlănțuit,
înfășurat, cu picioare ude și căluș în gură.
De tavan atârână un păianjen ca un acrobat oprit din salt,
semn că cineva acolo sus exagerează peste măsură.

Respirația vinovatului pornește un ventilator uitat de-astă vară.
Se umflă toate, mantaua smulsă a judecătorului
plutește ca o capitulare
zboară hârtii, se-ncurcă punctele cardinale,
furtuna iscată într-un pahar cu apă izbucnește
prin ziduri afară, culcă orașul la pământ,
dărâamă ziduri, suflă jobenul lui K în
mijlocul străzii. Sus la castel începe ceremonia de seară.
E absurd, spune o doamnă, o atmosferă tipic kafkiană.

Cât despre vină, nimic.

• Castelul din Praga.
Foto: Lukács József

Voluntate, Kaldor

1. Nu știu cîți îl mai citesc pe Kafka astăzi cu religiozitatea cu care îl citeam noi prin anii '70-'80. Cert este însă că o simplă invocare a marelui scriitor incriminează, în limbajul comun, absurdul terifiant, o stare anormală de lucruri în politic, social, administrativ. Pot spune că „prezența interioară” a lui Kafka îmi dă o (ne)liniște specială, aproape confortabilă, în deșertul ăsta uman de slăbiciuni, tulburat de metafore mărunte, întunecate și perverse.

2. „Cehovian”, „ionescian”, „urmuzian”, „kafkian” sunt termeni precizi, referiri asumate, un „răsfaț” livresc la urma urmei, personalizat și focalizat. Totuși, iubindu-l atît de mult pe Kafka, în mîniile și ironiile mele mă feresc să-i „uzez” prea mult numele, Apelările obsesive epuizează, distorsionează și golesc adesea de sens. Creînd o intimitate puțin vulgară, în opinia mea.

3. Kafka este cîte ceva din toate astea, dar, mai presus de orice, este genialul „constructor” literar al coșmarului, ce crește halucinant ca un *bouille de neige*, provocînd mutații și mutilări tăcut devastatoare.

4. Cu siguranță, în limbaj și în dimensiunea copleșitoare existențialist-onirică.

5. Numai condusă de o inteligență malefică aș putea pătrunde în... „Castelul” lui Kafka.

6. Aș scrie probabil un microroman de numai... 30 de pagini (un vis mai vechi de-al meu), în care aș apărea spre sfîrșit, metamorfozat într-un... „animal birocratopolitic” din România de azi, încercînd în același timp să aud respirația lui Kafka.

7. Oricare din răspunsuri implică negreșit moralitatea: postumității. Pierderea unor asemenea documente ar fi semănat cu o amputare violentă, crîncenă, ireparabilă. Pe de altă parte, „nerespectarea” unui legămînt poate fi privită ca (i)morală. Punctul meu de vedere este însă unul banal, egoist și previzibil. Așa că Max Brod a făcut bine. Nu cred că, „Acolo” unde s-au revăzut, Kafka „i-a reproșat” acestuia că nu i-a ars manuscrisele.

8. Am smuls adesea brutal „biciul” din mîinile lui Kafka și „m-am pleznit” cu disperare, pînă cînd am intrat în pielea lui. De fiecare dată, m-am simțit ca și cum aș fi pătruns în străfundurile unei oglinzi, fără putință de întoarcere.

Greu, foarte greu, îngrozitor de greu este să vorbești despre Kafka în numai cîteva fraze!

Serban Prodan

1. Pentru mine una, Kafka este și o prezență interioară, și un partener de dialog și câteodată doar o referință pur livrescă; niciodată un frate geamăn, fiind structuri foarte diferite. Cred că în prozele sale Kafka a încercat un exercițiu de defulare, o încercare de fugă din lumea în care i-a fost sortit să trăiască, în care a fost obligat să supraviețuiască, și, ca să scape cumva de obsesiile aceluia univers terifiant, l-a descris cît s-a priceput el de bine, în ideea că-l va dezvrăji, îl va îmblânzi, făcându-l astfel mai puțin ofensiv. Cînd îl citesc și-l recitesc, mă contaminez de spaimete, de fricile, de lășitățile, de întrebările lui fără răspuns. Spaima de boală, de singurătate, de sărăcie, de moarte. E ca un coșmar din care te trezești speriat, dar bucuros că nu ți s-a întîmplat nimic, că de data asta ai scăpat. Dar pînă cînd?

2. Obişnuiesc să definesc „kafkiană” o realitate și chiar o instituție, un univers care nu-mi oferă variante, îmi interzice să optez, să aleg, mă silește să fac ceva ce n-aș fi vrut sau să mă resemnez precum personajul din scurtisima *În fața legii*, căruia paznicul îi urlă în clipa morții, după așteptarea zadarnică, de ani și ani: „Pe aici nu putea obține intrarea nimeni altul, întrucît intrarea asta îți era hărăzită doar ție. Acum mă duc s-o închid”.

3. Cred că Franz Kafka este un scriitor nevrotic perfecționist care s-a nimerit, fără voia lui, să fie și un funcționar, un finanțist capabil, nu mă îndoiesc, dar care, precum Gregor Samsa, știa că trebuie să-și

• Mormîntul lui Kafka. Praga. Foto: Lukács József

câștige existența, pâinea cea de toate zilele, muncind de nevoie, dar negăsind nicio plăcere în munca lui. Și atunci, avînd el un ochi în plus, în frunte și văzînd CE alții nu vedeau, s-a apucat de scris, această chemare fiind irezistibilă. Dacă n-o făcea cu talent ar fi rămas probabil un jurnal personal ce i-ar fi fost de folos doar lui, ușurându-i suferințele sufletului, dar așa... el ne invită să vedem monstruoziitatea unui sistem birocratic înspăimîntător, închis, hidos și mai periculos decît un uragan sau un cutremur.

4. Nu în cea a resemnării.

5. În CASTELUL lui Kafka nu se poate pătrunde. A spera să intri acolo echivalează cu INACCESIBILUL, cu VISUL, cu Aspiratia neîmplinită, cu întrebarea fără răspuns. Dacă vrei cu tot dinadinsul să intri într-un castel, ieși din Kafka și intri în basmele fraților Grimm. Dacă totuși îți pui în gând, doar așa, ca o posibilitate, să ajungi la castel, eu una aș pune la lucru vrăjitoarele clujence (?), în frunte cu Ruxandra Cesereanu, să facă ele ce știu, ca, vrăjindu-i pe cei ce se interpun între mine și Castel, să-i anihileze... înșelându-le vigilența... Dar odată ajunsă acolo, aș realiza că în fața mea nu e niciun castel și că de fapt Castelul era chiar suita de personaje intermediare. Cum spune Radu Enescu, e ca în celebrul sofism al lui Zenon Eleatul, cu Ahile și broasca-țestoasă: castelul va fi mereu cu un pas – sau cu un ceas? – înaintea agrimensurului și prin urmare și a mea.

6. Dacă aș avea norocul să mă închidă cineva în căsuța albastră din Ulița Zlata de la Praga, aș scrie o poveste despre o verosimilă întîlnire dintre John Dee, Edward Kelley și Tycho Brahe, despre ce ar putea ei să pună la cale, o poveste plină de intrigi și spionaj sau, dimpotrivă, despre stăruința lor de a găsi răspuns la trei chestiuni: cvadratura cercului, piatra filosofală și *spiritus mundi*. (Recunosc că aceasta este sugestia soțului meu, alchimistul...)

7. A făcut foarte bine că nu le-a ars; despre ce am scrie noi azi și ce am citi cu nesăț? Max Brod l-a cunoscut bine și a înțeles că, dincolo de spaimetele lui omenești, se află un mare scriitor... ACOLO sus, eu una îmi imaginez că, în fiecare dimineață – cum or fi arătînd acolo diminețile? –, Kafka îl ceartă pe Max Brod pentru că n-a făcut ce l-a rugat, să ardă adică manuscrisele (să nu fi știut el că „manuscrisele NU ard?”), după care îl iartă și se plimbă îndelung, scriind și rescriindu-și cărțile.

8. O, da. Înainte de '89, cînd solicitam pașaport pentru Italia sau Franța, unde aveam prieteni și eram mereu invitați, mă tot duceam la serviciul Pașapoarte și depuneam actele, apoi mergeam în audiență să aflăm de ce nu ni se aprobă, acolo eram ascultată și mi se spunea să mai așteptăm, apoi tot așteptînd ni se termina concediul și GATA, în vara viitoare o luam de la capăt. Așa am făcut cîteva ani, după care ne-am plictisit. Și am renunțat. Și n-am plecat niciodată niciunde pînă după '90. Păi ce, asta nu e din Kafka? Dar n-am scăpat de tot nici după '90: acum cîteva zile m-am dus la primărie să plătesc chiria sediului comun al Fundației Academia Civică și al Alianței

Civice. Funcționara, cu nasul în calculator, mi-a răspuns că nu figurăm acolo, acolo e doar FAC din Piața Amzei, București. Răspund că noi suntem filială și plătim de mulți ani, pentru sediul din Oradea, și spun adresa. Nu și pace: Atunci nu plătesc, spun eu, și aștept să ne trimiteti factura; o altă funcționară, peste câteva zile, ne spune că Da, sunteți „front de lucru“ față de Sediul central. NU, zic, suntem filială. „Da’ ce, știți mai bine ca mine ce sunteți?“ Nu, răspund, habar n-am cine suntem, mă duc să-l recitesc pe Kafka; „Treaba dv., zice, dar mai bine citiți instrucțiunile...“ Ei, ce ziceți? ■

Pas mon semblable, pas mon frère

Michaela Lisa

1. Kafka îmi aduce mereu aminte să nu mă iau foarte tare în serios. Chiar mâine m-aș putea trezi transformată în gândac. Unei naive ca mine, Kafka îi vorbește bătrânește: nimic nu te pregătește pentru ce este mai rău. Totuși, nu-mi permit să-l consider un geamăn.

2. Deși recunosc personajele kafkiene dacă și când mă întâlnesc cu ele pe stradă, trebuie să admit că folosesc epitetul de „kafkian“ mai ales pentru instituții, pentru că acolo mi se pare mai urgent necesar.

3. Mă simt aproape kafkian limitată între cele două opțiuni pe care ni le desenați. Faptul că Franz Kafka a fost un înalt funcționar din domeniul finanțelor, nevrotic sau nu, care evadează prin scris din lumea birocratică, sau „un scriitor perfecționist până la manie care încearcă să se ascundă îndărătul unei poziții funcționărești acceptabile în ochii establishmentului, sperând că astfel își va păstra neatins spațiul de libertate intimă și onirică“ mi se pare cu totul și cu totul secundar faptului că a sublimat în scris propria fatalitate și că rezultatul său este liber de patetism.

4. În dimensiunea ororii față de dezechilibrul interior pricinuit de un agent complet exterior.

5. Îmi vine foarte greu să fac acest exercițiu de imaginație, pentru că n-aș dori în ruptul capului să pătrund în castel decât dacă ar fi absolut obligatoriu și pentru că – evident – nici n-aș visa să forțez intrarea. O spun cu obidă, nu cu mândrie. După cum autocritic mărturisesc că, dacă ar trebui să intru cu orice preț, aș invoca ajutorul... Legii. Ceea ce mă califică, iată, la eticheta de „kafkiană“, conotată negativ.

6. Aș scrie rapid un e-mail celor care m-ar putea scoate de acolo. Mi se pare un miraj nesuferit și nesănătos ideea că acolo unde cineva a scris bine ar putea-o face și alții.

7. Deocamdată chiar cred că absolut tot ce rămâne în urma unui scriitor este bine de făcut public, inclusiv ceea ce el n-ar fi publicat niciodată. Desigur, condiția absolut necesară (dar, din păcate, nu și suficientă)

• Orologiul Primăriei vechi din Praga. Foto: Lukács József

este să nu ținem cu dinții de o anumită imagine despre scriitorul respectiv. Din păcate, întreținerea unei statu(r)i artificiale a scriitorilor dispăruți este ultima noastră ipocrizie și unul dintre tabuurile cele mai bine protejate. Firește că vom fi dezamăgiți și vom citi drept impardonabile căderi (ori falsificări) tot ceea ce ne contrazice percepția. Așadar, răspunsul la întrebarea dumneavoastră este că Max Brod a fost un prieten și moral, și clarvăzător. Cât despre restul... Ce să fie „Acolo“-ul despre care vorbiți: Raiul, Iadul, Legea sau altceva? Voi pretinde, de dragul exercițiului, că Brod și

Kafka stau pe veci la poarta Legii, mereu închisă. Max Brod se justifică, vorbind neîncetat, iar Kafka tace, privind către poartă prin ochelarii aburiți.

8. Nu m-am simțit niciodată în pielea lui Kafka și nici nu am contemplat posibilitatea decât pentru a mă distanța de ea. Sigur mi-am spus de câteva ori: „Ce bine că nu sunt în pielea lui Kafka“. Regret că v-am dezamăgit. ■

MISTERUL TITLULUI ales de Horia Ursu pentru romanul său, și anume *Asediul Vienei*, se dezleagă abia în ultimele câteva pagini ale cărții – fiind o trimitere la „un afiș după Asediul Vienei (1683) a lui Franz Geffels“, afiș ce se află pe un perete din apartamentul unuia din personajele principale ale romanului. (Este vorba de cel de al doilea asediu turcesc al capitalei imperiale, primul – după cum ne amintește și textul – avusese loc în 1529). Până la această precizare, care dă un titlu foarte inspirat romanului, înaintăm încet în lectură și astfel situând acțiunea într-un oraș ardelenesc (probabil Baia Mare, nu cunosc urbea, dar mai înțeleg că sînt referințe și la alte țirguri), aflat deci la periferia imperiului chezaro-craiesc – oraș în care se mai văd semnele, destul de confuze, ale acestei vechi apartenențe, locuri publice precum piața Carolina, centrul acțiunii, precum și mixtura de etnii: personajele sînt români, maghiari, sași, chiar un evreu și un armean – poate și alții, pe care nu-i rețin. (Caracteristica lor este toleranța.) Dar nu e ușor de ținut minte numele și „activitatea“ celor mai multe dintre ele: trebuie să faci o listă pentru ca să le refaci identitatea, trecutul și prezența în acțiune. Sînt momente – e clară voința autorului – în care nu afli cine cu cine vorbește sau corespundează sau cine la cine se referă. Poți citi și fără „listă“ dacă vrei să urmezi chiar structura prozei lui Horia Ursu, proză alcătuită din fragmente, scene care se consumă repede și fără o continuitate imediată sau chiar fără nicio continuitate – ceea ce obligă cititorul să se descurce singur ca într-un puzzle – unele texte critice despre acest roman pe care le-am citit au folosit acest termen care, de altfel, se impune de la sine; tot la fel de potrivit ar fi și cuvîntul *patchwork*. Deci, dacă renunți să urmărești o „clasică“ acțiune sau destinele, destul de fragmentate și vagi, ale personajelor implicate – tentație la care marea majoritate a cititorilor vor rezista cu greu –, poți reține un fel de vag-melancolic-sarcastică (amestec greu digerabil, dar posibil) evocare a unei lumi aproape apuse, provinciale și pitorești (cu măsură) – o variantă a temei „locul unde nu s-a întîmplat nimic“, (niciodată, și continuă să nu se întîmple nimic), populat cu prezența, tot livrescă, a „omului de prisos“. Rămășițele mentalității lumilor mai vechi mai pot fi rar găsite, orașul e plin de blocuri noi și banale ca peste tot. Faptele, atîtea cîte sînt, se petrec în zilele noastre, adică după '89, dar mai sînt evocate și unele scene sau destine – ridicole, desigur – din anii comunismului

Carolinenplatz

Gelu Ionescu

sau chiar de dinainte (bine potrivite în întreg). O materie aluziv-descriptivă, să zicem, face temelia narațiiei. Conturul personajelor, cum spuneam, se reține cu greutate, căci întîmpinăm mereu avalanșe de precizări, ca de pildă:

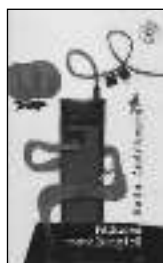
Nimeni nu o mai privise așa pînă atunci: cîntărind fiecare detaliu al corpului ei. Un amestec neobișnuit de circumspecție de cămătar, placiditate de portărel și cucernicie de bigot. Un aliaj omogen, o mască sub care clocotea voluptatea întocmai ca-n sufletul lui Ranke, organistul de la Reformată, concediat în cele din urmă pentru blasfemie. (p. 210)

Greu de înțeles acest paragraf ales chiar la întîmplare... ba chiar punînd probleme de logică literară. *Asediul Vienei* suferă, în primul rînd, de o adevărată invazie de comparații, metafore, epitete (ca un fel de enciclopedie a tropilor) care împiedică acțiunea să înainteze – dacă există intenția unei înaintări. O astfel de abundență nu se împacă prea bine cu epicul, cum bine știm și noi, și autorul. Sînt pagini în care găsim cîte trei sau patru comparații care se dilată și te fac să uiți de unde au pornit. Acești tropi invadanți intenționează să aibă, pe deasupra, și o conotație permanent ironică, ridiculizantă. De pildă, iar la întîmplare: „În lumina filtrată prin perdele a parterului, chipurile palide ale oamenilor închipuiau un calup de șvaițer așezat pe un covor oltenesc“ (p. 76). Sau: „Descoperirea cu uimire că, într-un fel, jucase într-un film al unui regizor necunoscut care încă mai lucra la capodopera sa în cine știe ce studiu modest, la fel de modest poate ca laboratorul-foto al lui Grațian. Se mișcau amîndoi pe o gheață subțire sub care aluneca leneș șarpele negru al memoriei“ (p. 270). Artificialul și prețiozitatea se impun mult peste o limită acceptabilă sau chiar pentru o presupusă parodie de mari proporții; din păcate, senzația este că totul e atît de „căutat“ și de voit „interesant“ pentru a fi ridiculizat, încît produce o grabnică saturație și conduce la un fel de incomprehensibilitate. Contraproductiv. Prețul e deci prea mare, căci intenția de a impune un ton ironic decade (printr-o insistență și abundență ce anulează chiar efectul dorit) spre caricatură, deseori chiar în satiră, sarcasm; cartea uită de întregul ei, rămînînd prizoniera unei pagini, unui paragraf, chiar. Comicul, chiar și cel amar, probabil dorit, nu-și prea face loc. Horia Ursu este prea îndatorat postmodernismului, începînd cu citatele celebre din

autori celebri puse în seama unor apariții întîmplătoare, ridiculizate sau nu, cu totul incompatibile unele cu altele, trimeri livrești sau artistice nu ajung, din exces, să fie ceea ce autorul ar dori, complicități „culte“, ci numai incongruențe, cam searbede. Intenția e însă clară: scrisori, pasaje în limbi străine netraduse, apariția unor nume de persoane identificabile, bibliografia finală a surselor etc., etc. Chiar și migrația identității unor personaje sau acțiuni ar putea fi receptată ca „semnal“, dar nu și ca efect concludent în spirit postmodern. Așadar, nu cred că inteligența lui Horia Ursu are aptitudinea construcției romanești, nu se potrivește cu stilul său, cu intențiile, limpezi de la primele pagini. Pentru că destine rezumate, coordonatele unei lumi gre-gare, haosul imbecilității acestei lumi articulează (în fugă) un decor interesant și oarecum straniu, care însă se lasă mereu copleșit de divagații. (Episodul revelionului e cel mai reușit.) E ca și cum banalitatea lumii din *Asediul Vienei*, banalitate voită și tematic perfect reconstruită, ar trebui supraridiculizată. Cultul amănuntului (ce obsedează atît pe autor, cît și felul său de construi „textul“) ajunge greu și pe ocolite la scopul lui. Există unele parodii și pasaje cu umor care „încurajează“, dar care se pierd în întreg. Mai există un fel de „plasă“ a deriziunii care acoperă întregul, plasă țesută cu virtuozitate și finețe.

Dar s-ar putea să greșesc: în *Asediul Vienei* să nu fi dat importanță intenției teoretice, *de plano* a deconstrucției, a dărîmării, încă o dată, încă o dată etc., a *ideii de roman* (cine mai știe ce e romanul?), clădit din tradiție, dar și din vîrtejul adînc al modernității. Orice e posibil după *Vegheea lui Finnegan* de James Joyce. Eu nu am receptat indicii ale acestei intenții, cel mult unele gesturi narative mă fac să mă gîndesc la această posibilă ambiție. Mă tem că, în acest sens (prea bine ascuns), numărul cititorilor calificați a-l descifra nu prea ar trece de cîteva zeci. Nu mă număr printre ei. Dacă așa e, atunci criticile de mai sus pot deveni, oarecum, elogii (pentru comilitoni)... Oricum am lua-o, totul se citește cu greutatea multor nedumeriri și dezamăgiri, acceptînd povara exceselor mai sus enumerate, în ciuda unor rare zîmbete, cu sentimentul că întîlnim o veleitate literară prea vizibilă pentru a putea fi ignorată în eșecul ambiției ei. „E greu să vorbești simplu cînd te pricepi la cuvinte“, spune un personaj la pagina 95 a *Asediului*.

Publicații primite la redacție

• Radu Andriescu,
Pădurea metalurgică,
București: Cartea
Românească, 2008.

• Revista *Apoziția*,
publicație anuală a
Societății Culturale
Româno-Germane
„Apoziția“, München,
2008.

La închisoarea militară (III)

Nicolae Balotă

M-A DEȘTEPTAT de-a binelea un colind voios, intonat în surdină. Câțiva cântau „Trei păstori“, apoi alții li se adăugau, treziți din somn în zorii acelei zile de ajun al Crăciunului. Îi ascultam cu inima în care lumina se risipea cu iuțeală, se cernea parcă tocmai la auzul colindului. Mahmuri, în-somnorați, îi vedeam pe cei din jurul meu îțindu-și capetele de sub țoalele în care erau învelite. Păreau și ei, ca și mine, mai curând apăsați, cântecelul de bunăvestire a Nașterii nu-i înveselea câtuși de puțin. Zăboveam cu toții, întinși sau ghemuiți pe prici, nu ne venea să ne sculăm... Deodată, vocea imperioasă, iritată, a șefului de cameră ne porunci să ne supunem regulamentar la „program“. Ce fel de „program“, mormăiau unii, surprinși de această inovație, dar se supuneau ieșind pe încetul din cărpe. În colțul lor, preoții erau, se pare, de mult treji; se pregăteau de o rugăciune în comun. Cu gândul că ar putea să recite, în cinstea sărbătorii ce se pregătea, Sfânta Liturghie (căci slujba euharistică nu se putea oficia din lipsă de vin), m-am grăbit și eu să mă alătur lor. Se făcuse liniște în încăperea, ca într-o biserică. Adunați în jurul Cuvântului, reculeși, cei mai mulți doreau să participe la ceea ce socoteau că ar fi o sfântă slujbă de Crăciun. Dar abia a început bătrânul canonic Liturghia Cuvântului rostind solemn: „Binecuvântată este împărăția Tatălui și a Fiului și a Spiritului Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor“, iar noi toți credincioșii întăream cu căldură „Amin“, că aceeași voce poruncitoare a șefului de cameră ne surprinse, intervenind brutal: „E interzisă orice manifestare religioasă, orice adunare publică!“ „Cum așa!“ – ripostam noi, revoltați. Până atunci, nicio rugăciune în comun nu fusese lovită de vreo interdicție. Preoții înconjurați de credincioși recitau, zi de zi, rozarul. Răspunzând sec la protestele noastre, șeful pretindea că nu face decât să respecte „Regulamentul închisorii“. Surprinși, indignați, dar fără să-și exprime indignarea, preoții se supuneau și ne îndemneau și pe noi să nu ne mai opunem. Fiecare se retrase la locșorul său și se scufunda cu capul plecat într-o rugăciune mută. Le-am urmat pilda, întorcându-mă la locul meu. Dar lângă mine, avocatul Roșu spumega de furie. El nu participase de fapt la slujbă și nici nu avea de gând să ia parte la ea. Nu-i plăceau rugăciunile catolicilor, îmi declarase într-una din convorbirile noastre, și probabil nici catolicii în genere, se sfiise el să-mi declare. Dar interdicția dictată peremptoriu de șeful camerei îl scosese pe omul acesta coleric din sărite. Se ridicase și cu un gest și pe un ton acuzator se răstise la șeful înconjurat de grupul său: „Ce-aveți voi cu popii ăștia? De

• Nicolae Balotă cu prieteni (și viitori complici), frații Matei și Nelu Boilă, într-un măr de lângă casa familială

ce nu-i lăsați să se roage? Doar se roagă, nenorociților, și pentru voi! Auzi, că nu-i voie să se roage în comun! Dar voi acolo, în cuibul vostru, ce faceți? Voi aveți voie să vă adunați, să vă consfățuiți? Ce faceți voi toată ziua, ba chiar și noaptea, nu sunt oare reuniuni? Chiar dacă sunt secrete, ba poate mai ales că sunt secrete, astea nu-s interzise?“ Avocatul perora tot mai vehement, vocea îi devenea țipătoare, obrajii săi de obicei injectați, justificându-i numele, se

învinețiseră. Mă temeam să nu aibă vreun atac. După câteva momente de tăcere, surprinși, cei din grupul incriminat se apucară să vocifereze. Insulte zburau de la un cap la altul al camerei. Tot mai mulți se lăsau antrenați, unii de partea avocatului, alții de aceea a vrăjmașilor săi. Îmi dădeam seama că avocatul Roșu avusese timp, de când se afla în acea cameră a închisorii, să-și atragă nu puține inimiștii. Tonul său casant (tot

→

→

ce spune e „casație“, șopteau ironic unii și alții), sarcasmul său, intervențiile sale abrupte în discuțiile de pe prici, atitudinea sa naturală de acuzator public, mai degrabă decât de apărător, îl făcuseră multora, nu numai legionarilor, nesuferit. Mai ascunși decât alții, mai prudenți, cu o mai lungă experiență a reclusiunii, aceștia nu ripostaseră până atunci la săgețile adesea veninoase pe care nu o dată Roșu le lansase în direcția lor. Își vedeau de treabă netulburăți de zarva stârnită uneori de aceste vorbe. De astă dată însă, legionarii fuseseră atacați direct și cu vehemență. Reacția lor era pe potrivă. Cred că s-ar fi ajuns la bătaie dacă șeful camerei și al grupului nu și-ar fi reținut partizanii. De altfel, se intra în „program“, apăreau gardienii, începea împărțirea gamelelor cu „cafeaua“ de dimineață, gâlceava trebuia să se potolească. În timp ce ne sorbeam incerta licoare neagră ce purta numele de cafea, se lăsă chiar o liniște ca

erau conflicte între „hoți“, de astă dată am observat cu uimire că nici caralii noștri, nici cei de jos, de la dreptul comun, nu păreau nicidecum alarmați, ci își vedeau placid de îndeletnicirile lor. Nu interveneau, de parcă nici n-ar fi băgat de seamă că se petrece ceva neobișnuit. Urletele ne întovărășiră în întoarcerea noastră la cameră, apoi amuțiră dintr-odată. Le uitasem și ne vedeam, fiecare la locul său, de treburile noastre obișnuite, când îl auzii pe țăranul din Mociu de lângă mine întrebând mirat: „Da' unde-i dom' Doctor Roșu?“. Eu însumi nu observasem lipsa avocatului de lângă mine. Mi-am aruncat privirile primprejur și nu l-am descoperit. „O fi rămas afară“ – își dădea unul cu părerea. Desigur, se mai întâmpla uneori – cum mi se întâmplase și mie – să ne răzlețim de grupul celorlalți, să revenim cu întârziere în cameră. Pe atunci, nu era nimic dramatic într-o asemenea întârziere, riscai doar vreo înjurătură de la un gardian mai zelos. Dar, nu știu

gardianul a zis: „Las' că o primește el la infirmerie“. Și n-a mai adăugat nimic cu privire la motivul pentru care a fost internat acolo. Era limpede, deși gardianul acesta era mai cumsecade decât ceilalți, nu voia să ne dea nicio lămurire, oricât am încercat să-l iscodim. Știrea s-a răspândit pe dată în cameră, dar nimeni n-a comentat-o.

Eu însumi l-am uitat pe avocat, din clipa în care, deschizându-se ușa, un ofițer de serviciu m-a strigat pe nume, mi-a ordonat să ies și să-l urmez. „Dacă ai palton, ia-ți-l“, mi-a zis, când am ieșit pe culoar. Mă zorea, când l-am ajuns din urmă purtând mantaua și căciula primite de la ai mei. În odăița sufocant de caldă a corpului de gardă, eram așteptat. În picioare, printre gardienii care leneveau pe acolo făcându-se că au treabă, se aflau doi „hoți“, dintre care unul, țigănos la față, cu mâinile în cătușe și cu privirile alunecând întruna în toate părțile, de parcă ar fi căutat un loșor prin care să se strecoare, să scape. Lângă ei, afețați, doi sergenți primeau tocmai însărcinarea de a ne conduce pe tustrei la „grefă“. Am înțeles că urmează să mergem la Tribunal. Pentru ce, mă întrebam, în timp ce în mare grabă eram scoși pe ușă, apoi pe poarta Inchisorii. N-avea niciun rost să cer lămuriri de la sergenții care ne încadrau. Erau fără îndoială mai nelămuriți chiar decât mine și preocupați doar de a nu-l face scăpat pe tâlharul cu ochii lunecoși, despre care ofițerul de serviciu le strigase, înainte de a ne scoate pe poarta pușcării, că-i un „as al evadărilor“ și să nu-i pună dracul să se întoarcă fără el că le pune pielea pe băț. Sergenții râdeau cam mânzește, înjurându-l prietenos pe țiganul care necheza și el cu voie bună. Dărdăind, goniți de gerul uscat mai degrabă decât hăituiți de îndemnurile ca pentru vite ale caraliilor, am străbătut tropăind de zor calea nu prea lungă dintre vechea cazarmă austro-ungară și palatul de justiție, și el *K.-und-K.* Coridoare întunecoase, lume amărată, rătăcire de la un birou la altul, în sfârșit grefa cu pricina. Ticsită și aceasta de împricinați. Paznicii noștri tocmai ne strânseseră pe tustrei laolaltă, mic ciopor, într-un colț, când aud o voce sonoră: „În sfârșit! Vă așteptam, domnule Balotă!“.

Și un bărbat necunoscut, de o eleganță frapantă în anturajul mizer, cu o alură oarecum sportivă, se ridică grăbit de lângă biroul grefierului și-și făcea loc, energic, printre necăjiții din jur, îndreptându-se spre mine. „Sunt avocatul Chita, apărătorul dumnealui. Trebuie să procedez conform legii, să-i aduc la cunoștință dosarul său, în vederea procesului“, îi luă el iute pe paznicii mei. Și cu autoritate, ca ceva de la sine înțeles, mă prinse de braț și mă extrase din grup, ducându-mă îndărătul biroului, lângă grefier. Acesta, un bătrân cu ochelari în vârful nasului, scotocea prin maldăre de acte și-și vedea de lucru, adresându-se din când în când răstit către cei ce se îmbulzeau în fața biroului său. Paznicii mei, nu prea dumiriți, nu păreau să știe ce atitudine să ia, îl lăsară pe avocat să dispună de mine. Acesta, foarte sigur de sine, vorbind iute cu un fel de simpatică voioșie virilă, mă asigură că toți ai mei sunt bine, sănătoși, că mă așteaptă să mă întorc cât mai curând acasă, iar el, care a studiat dosarul meu („nici nu era prea greu, căci e foarte subtil“, doar câteva file, toată cauza este cât se poate de limpede“), considera că nu-i va

• Familia Balotă în refugiu la Sibiu – 1943

după furtună. Și-atunci, în răstimpul acela de calm se auziră, îngânate, cântate de o voce bătrână, răgușită, apoi de alta și iar de alta cuvintele colindului: „O, ce veste minunată,/ În Viflaim se arată...“ Nu era nicio voioșie în vocile noastre târăgănate, ci o tristețe neagră, de parcă n-am fi cântat nașterea Pruncului în acel mic sălaș, ci am fi prohodit moartea sa acolo la capătul calvarului. Colindul a fost întrerupt de caraliul ce ne conducea la baie. Când ne întorceam de-acolo și urcam treptele la etaj, zoriți de vocea poruncitoare a aceluiași, am auzit în urma noastră țipetele, apoi răcnete ale cuiva ce părea înjunghiat. Nu era pentru întâia oară că răzbăteau din celulele și sălile de jos ale celor de la dreptul comun strigăte, ba chiar și horcăituri ca de porc înjunghiat. Era însă ceva deosebit de astă dată. Printre urletele informale se auzeau strigăte cuvinte nedeslășite, dar care totuși voiau să spună ceva. Și apoi, spre deosebire de alte dați, când la auzul unor asemenea strigăte gardienii, soldații de pază se precipitau din toate părțile și interveneau viguros pentru stingerea a ceea ce de obicei

de ce, poate sub impresia ieșirii sale din zorii acelei zile, a conflictului său cu legionarii, dar mai ales tulburat de urletele acelea ce veneau din sălile de jos, am avut o strângere neliniștită de inimă la gândul că omul a putut păți ceva. „Ar trebui să anunțăm sergentului de afară lipsa domnului Roșu“ – am zis cu voce tare către șeful camerei. Acesta ținea legătura cu autoritățile mici și mari ale închisorii. Dar nici nu catadicsea să se urnească, părea că nici nu m-a auzit. Calmul împerturbabil al șefului, adăugat la neliniștea mea, m-a făcut să cobor de pe prici, să merg și să ciocănesc la ușă. Vizeta s-a deschis pe dată. Am spus gardianului că avocatul Roșu lipsește din cameră, a rămas probabil în urmă la baie. Fără o vorbă, sergentul mi-a închis vizeta în nas. M-am întors cam pleoștit la locul meu; nu mai aveam nimic de făcut. În cameră se lăsase o tăcere apăsătoare. Abia la împărțirea ciorbei de la prânz am avut un început de lămurire privindu-l pe bietul om. Când cel dintre noi care era de serviciu la împărțirea gamelelor în ziua aceea a pomenit de porția celui absent,

fi greu să dovedească perfecta mea nevinovăție. Pleda cu elocință chiar și în fața mea: „Dumneata, universitar, cercetător, intelectual de înaltă clasă, aveai tot dreptul să deții cărțile incriminate. Ca psiholog, sociolog, ca istoric al concepțiilor politice, aveai chiar nevoie de ele. Reținerea dumatăle este întru totul nejustificată. Voi cere, bineînțeles, achitarea“. Îmi expunea la repezeală punctul de vedere pe care-l va susține în pledoaria sa. „E adevărat – adăuga el – că unul dintre martorii solicitați de mine, pentru apărarea dumatăle, susține în scrisoarea sa către Tribunal că în postul pe care îl dețineați la Institutul de Psihologie nu aveai nevoie de acele cărți, dar n-are importanță. Ți-e foarte răuvoitor acest domn Alexandru Roșca, directorul Institutului la care erai angajat. Vom avea însă și alte atestări. Am cerut și unele mărturii. Printre acestea și rectorului Petrovici, care se pare că te apreciază mult.“ Apoi, coborând tonul, vorbind aproape în șoaptă, îmi spunea confidențial că speranța sa mare este ca în fruntea completului de judecată la procesul meu să se afle un anume colonel, un vechi magistrat militar, „Cred că îl știi; în orice caz, domnul doctor Balotă, tatăl dumatăle, îl cunoaște foarte bine...“ Șoptea abia mișcând din buze, de nu-l mai auzeam rostind numele celui colonel, mai ales că deodată zvonul vocilor din jur se întetă brusc, se preschimbă într-o larmă uriașă, o hărmălaie, se auzeau răcnete, țipetele unei femei căzute pe pragul ușii larg deschise, călcată în picioare de cei ce se buluceau să iasă, înspăimântați... Nu înțelegeam nici eu, nici Chita ce anume stărnise tărăboiul, când deodată am zărit, în colțul de unde mă extrăsese avocatul, doar pe unul dintre cei doi „hoți“ cu care fusesem adus la Tribunal. Țiganul în cătușe și sergenții de pază dispăruseră. Am priceput deodată ce se petrecuse, mai ales că auzeam de pe culoar strigăte: „A fugit, a dat buzna peste mine...! L-am văzut, avea mâinile în...! L-a lovit cu cătușele...! A spart geamul și dus a fost!“ Femeia pe care o ridicau de pe jos se văita de zor, abia se ținea pe picioare, fu dusă și întinsă pe o bancă în culoar. Sergenții dăduseră cu ea de pervazul ușii, apoi de prag, zorindu-se după fugarul care se strecurase pe nesimțite și o zbughise pe coridor, în timp ce ei căscau ochii prin odaie. Apoi alții o călcașeră în picioare. „Nu te mișca de lângă mine“, îmi spunea avocatul, care înțelesese în sfârșit ce se petrecuse. „Ba, mai bine, pune-te acolo în colț, lângă celălalt deținut, și așteptați să se întoarcă sergenții. Să nu te miști de acolo...“, mă îndemna el, ca nu cumva să-mi vină și mie vreo idee de evadare. Cred că se speriașe și, după ce îmi spusesese că rămâne cu mine până la întoarcerea paznicilor – care-și pierduseră capul alergând zadarnic după țiganul fugar, uitând de noi și lăsându-ne de izbeliște – se hotărî brusc să plece. „Se va face o anchetă; nu e bine să mă afle aici. De altfel e târziu și mai am treabă la Curte...“ Nu mult după plecarea lui, apărură și sergenții. Gâfăiau, sudoarea le șiroia pe frunte, pe obraji. Zărindu-ne în colțul nostru, parcă le mai veni inima la loc; își închipuiseră probabil că și noi ne luaserăm tâlpășița. Odată cu ei mai apărură doi-trei militari și un „civil“ în care miroseam agentul de Securitate. Pe un ton sec de anchetator, acesta le puna sergenților întrebări la

• Casa familiei Balotă din Cluj, strada Bolinteanu, 26

care nenorociții răspundeau pieriți de spaimă. Ne luă și pe noi, pușcăriașii, la întrebări, dar eu răspundeam laconic: nu văzusem nimic, fiind ocupat cu avocatul meu după masa grefierului, în celălalt colț al odăii, cât despre camaradul celui dispărut, acesta dădea din umeri și, bătăindu-se de emoție, abia reușea să spună că habar n-avea cum dispăruse Gyula, țiganul, căci el ațipise ciucit pe dușumea. Sergenții întăreau și ei zgomotos vorbele noastre. Deși nevinovăția noastră în evadarea țiganului nu-i dezvinovăța pe ei, parcă neștiința noastră vădită le mai ușura răspunderea. Nu în zadar era acela un „as al evaziunii“. Așa-i repetau ei bătrânului grefier care le asculta morocânos și tăcut jelania, în timp ce-și rânduia în grabă dosarele și le înghesuia într-un dulap metalic. Când să-și încheie treaba, își luă deodată seama și îi întrebă pe paznicii noștri: „Da' ia stați, fraților, pe ăștia de ce i-ați adus?“ Scotoceli după adresa care însoțea prezentarea noastră pentru iscălirea dosarelor de trimitere în judecată, zăpăceală generală. Se află că eu semnasem în prezența avocatului ceea ce trebuia să semnez, doar tâlharul „cel bun“ – cum îl chemam eu în sinea mea pe camaradul meu bălbăit de la dreptul comun – trebuia să se iscălească, ceea ce făcu punând degetul, căci era analfabet. Între timp, ca prin farmec, se lăsase liniștea în jurul nostru. Biroul grefei se golise de mult, individul de la Securitate ieșise și nu mai apăruse, pe culoare se auzeau tot mai rar pași, câte o ușă ce se trântea, apoi liniște. Grefierul își isprăvise treaba și, grăbit, voia să-și închidă biroul. „Jeșiți, fraților, cu ăștia pe coridor. Acolo sunt bănci. Ce mai așteptați? Că ne apucă aici seara. Doar e seara de Crăciun!“ Când să ieșim, se auziră bocănituri afară și apărură deodată patru gealați. Sergenți, trimiși probabil ca întăriri pe lângă cei doi paznici ce se arătaseră nevrednici. Mai înțelegători față de pocinogul pățit de aceștia decât fusese „civilul“ – doar erau colegii lor și ar fi putut să pățească la fel –, ne-au luat în primire și astfel noi doi, deținuții încadrați de șase gardieni, defilarăm pe mijlocul căii Dorobanților spre închisoarea-mamă. În clipa în care

dădeam colțul intrând în strada lăturalnică pe care se afla *Inchisoarea militană*, lovitură de teatru. La apropierea noastră, coborând iute dintr-o mașină staționată lângă trotuar, doi „civili“ ne ieșiră în cale și, cu o repezițiune de prestidigitatori, îi scoaseră dintre cei șase sergenți ce ne încadrau pe cei doi care păcătuiseră lăsându-l pe țigan să dea bir cu fugiții și, fără vreo vorbă ori vreun gest inutil, îi imbarcară în mașina lor. Abia o depășisem cu câțiva pași, că aceasta pornea în trombă. Ne vedeam cu toții de drum de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Doar mie îmi trecea prin gând (dar poate și celorlalți) că în curând îi vom vedea pe cei doi la *Inchisoarea militană*. Dar nu ca paznici.

Se întunecase de-a binelea când am intrat pe poarta închisorii. „Hoți“ forfoteau gălăgioși, surexcitați, prin sala de la parter, se auzeau răsete, frânturi de colinduri din camerele dreptului comun, mireasa a vin, afumături strașnic usturoiate... Seara de Crăciun se pregătea în această „*cour des miracles*“ mai febril decât afară, unde nimic nu vestea sărbătoarea, nici după obloanele închise ale caselor, nici în pustietatea întunecoasă a străzii, străbătută doar de rari trecători ce se grăbeau de parcă îi gonia din urmă. Nu răzbătea nimic din casele cu ferestre perdeluite prin care zadarnic am pândit, doar voi zări luminile vreunui brad împodobit. Tot astfel, aici în închisoare, camera noastră de la etaj, a „politicilor“, era ferecată în tăcere. Liniștea aceasta apăsătoare contrasta cu veselia gălăgioasă a „hoților“ de la parter. Ai fi zis că doar noi ne pierdusem odată cu libertatea orice puțință de a ne bucura.

Se adunaseră mai mulți în jurul meu, când am început să le povestesc evadarea „hoțului“. Întâmplarea îi încânta, îi excita: „Al dracului, țiganul! Bine le-a făcut-o caraliilor! Ah, ce-aș mai șterge-o și eu...!“ Se bucurau ca de o strașnică farsă jucată tuturor celor ce ne pusese la popreală. „Da, dar pe el îl ascund șătrarii. La ora asta l-a și luat un bulibașă sub protecția lui și-l trimite cine știe unde, peste munți, în Moldova ori în Dobrogea, ba poate chiar în

→

→

Ungaria. Dar noi, dacă vreunul dintre noi ar reuși să evadeze, unde să se ducă? Îi arestează de îndată nevasta, copiii, îi iau la întrebări prietenii... Ce mai, pentru noi e cu neputință...“ – ofta altul. Preoții mei, după ce le istorisise și lor cele petrecute la Tribunal, se pregăteau de rugăciunea rozărului. Unul dintre ei ne șoptea să amintim printre intențiile rugăciunii noastre pe Domnul Avocat Roșu. Nu aflaseră nimic despre starea bietului om. Strânși laolaltă pe prici, înghesuiți nișel de cei ce ni se adăugaseră în seara aceea, mai numeroși decât de obicei, ajunsesem la al patrulea mister de durere, medităm purtarea Crucii spre Calvar, cerând Sfintei Mame a durerii virtutea răbdării, când s-a deschis ușa și doi gardieni de pe sală l-au dat pe avocatul Roșu în mâinile câtorva dintre ai noștri. Ajutat de aceștia, împleticindu-se, a ajuns la locul său și s-a întins, fără multe vorbe. Ne-am întrerupt rugăciunea și împreună cu alți câțiva ne-am adunat în jurul lui. Avea un pansament mare ce cobora de pe creștet pe o ureche, obraji plini de echimoze, un ochi injectat, cu orbita toată neagră de jur împrejur, pete de sânge pe gulerul cămășii și pe veston... „Sunt plin de vânătăi, dar slavă Domnului, am scăpat cu viață...“, răspundea el întrebărilor noastre îngrijorate. Avea o vorbă moale, foarte diferită de tonul casual al vorbirii sale obișnuite. Nu se plângea de vreo durere – „mi-au dat calmante, mi-au făcut și niște injecții“ –, dar părea epuizat. Un medicinist dintre noi îl cercetase, așa cum se pricepea, constatând că nu avea nimic frânt. Era însă sleit, nemâncat. Îi dăduseră la infirmerie „porția“ lui, însă nu s-a atins de ea, n-avea nicio poftă și îl mai dureau încă toate mădularele. L-am îmbiat și eu și alții cu ce aveam mai bun din cele primite de acasă, dar abia a gustat din cele oferite de noi și s-a declarat sătul. Când l-am întrebat și eu după cum îl iscodiseră și alții, curioși să afle cum se petrecuseră lucrurile, a repetat ceea ce spusese de cum intrase în cameră: „Ce mai... Mi-au pus pătura în cap să nu-i văd și au dat în mine...“ Zicând aceasta, îmi strângea mâna ca un semn de înțelegere, și a adăugat: „Mai târziu, dragule, mai târziu, acu-s prea ostenit“. L-am lăsat în pace, să adoarmă, bine învelit în țoalele noastre, căci avea frisoane, de febră probabil și de epuizare. Cu ochii închiși, obraji supti, seci, livizi, pielea întinsă pe oasele ieșind la iveală ca la o mumie, aducea mai mult decât oricând cu chipul lui Don Quijote, mai puțin cu acela „uscățiv la față“ chiar dacă „robust la trup“, cum ne este cu zgârcenie descris de Cervantes, ci mai degrabă cu acela pe care mi-l închipui după lectura nemaipomenitelor sale aventuri. Da, cum zăcea acolo, doborât, zdrobit ca de aripile unei mori de vânt, dar încrâncenat ca un moț ireductibil ce era, avocatul Roșu întruchipa (fără să știe) o ipostază răsăriteană, târzie, a multingeniosului hidalgo. Asemănarea aceasta mă făcea să zâmbesc, în ciuda milei ce-mi storcea inima pentru necăjitul rău surchidit de nemernici.

Mă întorsesem lângă popii mei și m-am simțit deodată năpădit de un spirit al Crăciunului. Poate vorbele schimbate cu aceștia despre nașterea Domnului, poate lipsa dureroasă a oricăror semne ale sărbătorii în vidul glacial de afară sau ceva din emoțiile diverse ale zilei ce nu erau nicidecum cele

ale înfrigurării așteptărilor Ajunului de altădată, nostalgia acelor așteptări fericite ale unei copilării ce părea acum condamnată, câte ceva din toate acestea treziseră în mine acel duh. Și, bizar, spre deosebire de toți cei din jur, abătuți, munciți de gânduri sumbre, de griji, de temeri (și întoarcerea avocatului snopit în bătaie întunecase și mai mult aceste gânduri), duhul Crăciunului stărnise în mine o voce bună ce se manifesta prin pofta de a povesti. Și am început să povestesc. Era pentru întâia oară că mă dedam la ceea ce, mult mai târziu, în anii lungi de temniță, va deveni o deprindere, o îndeletnicire a mea obișnuită prin celulele, camerele, sălile închisorilor mele, aceea a vorbirilor de seară. Vorbiri diverse, după diversitatea nu atât a umorilor mele, cât după aceea a componenței umane a încăperilor. Aici, în *Închisoarea militară* din Cluj, în seara aceea de Ajun, nicio poveste nu mi se impunea mai de la sine înțeles decât aceea a Crăciunului. Și ce poveste mai potrivită de Crăciun puteam să aleg decât una, bine cunoscută în lume, atât de puțin cunoscută la noi, a lui Dickens. Intra în istorisirea mea plăcerea amintirii Crăciunurilor de altădată, a copilăriilor noastre din iernile troienite ale unui Ardeal fabulos... Toate acestea aparțineau lumii noastre, a ascultătorilor mei ce se adunaseră tot mai mulți în jur, apoi a tuturor celor din cameră care tăceau și trăgeau cu urechea. Istoria bătrânului avar Ebenezer Scrooge, cercetat de fantoma defunctului său asociat, Jacob Marley, și apoi, într-o miraculoasă succesiune a timpurilor, de cele trei fantome: aceea a Crăciunului din trecut, apoi a Crăciunului prezent și, în sfârșit, fantoma Crăciunului viitor, această istorie moralizatoare îi purta pe ascultătorii mei din camera împuștată a „politicilor“ departe de aceasta, de Clujul amorțit, prins în marele ghețar stalinian, într-o Anglie victoriană, nici măcar visată de ei. Povestirea le părea, cred, ca un vis într-un vis. Odată cu fericitoarea depărtare de cele din prezentul nostru dureros, de cele prea imediat trăite pe pielea noastră, povestea ne proiecta într-un viitor luminos, acela în care harul nașterii unui nevinovat într-un staul de grajd poate preschimba un bătrân bogătaș înrăit și avar într-un om milostiv, viitorul în care toți cei înrobiți răului aveau să-și redobândească libertatea. Singur, în povestirea mea, știam că aceasta este... doar povestire. Gustam orgoliul naiv al celui ce îi simte pe ceilalți atârând de gura sa povestitoare, dar totodată germina în mine umilința celui tot mai conștient de limitele și fragilitatea mărgelilor de sticlă pe care le înșiră pe ață. Începeam în seara aceluși ajun al Crăciunului din anul Domnului 1948 o povestire pe care urma să o continui multă vreme, cu viu grai, apoi pe hârtie, povestirea pe care, iată, o continui și azi, aici, și o voi continua cât mai am zile.

Când am isprăvit, căci orice poveste trebuie să aibă un sfârșit, fie și provizoriu, am avut satisfacția de a-i vedea pe cei mai mulți din cameră însuflețiți, desfăcând flămânzi desăgile cu merinde, împărțindu-le cu alții care nu primiseră nimic de acasă, pălăvrăgind voioși, de parcă le-ar fi venit inima la loc. Duhul Crăciunului îi pătrunsese, și camera „politicilor“, mortăcioși când intrasem întorcându-mă de la Tribunal, începea să semene acum cu încăperile de jos ale

„hoților“, de unde ne veneau uneori zvonuri de hohote tumultuoase și țipete, de cântece deșuchiate zbierate din gâtlejuri bine stropite.

Dar ziua nu-și isprăvise surprizele. Nu mai era mult până la „ora stingerii“, când regulamentar ar fi trebuit să ne vâram sub pături. Ușa se deschide și prin hărmălaia din odaie aflui cu oarecare întârziere că sunt chemat. Gardianul care mă adusese de jos îmi spunea acum să-l urmez. Părea și el bine dispus și repeta, cu fața răzătoare: „Ai pățit-o, domnule, ai pățit-o!“ Mutra lui jovială dezmințea însă amenințarea cuprinsă în anunțul său. Eram totuși destul de intrigat, mai ales că, introdus în odaia ofițerului de serviciu, îl auzeam pe acesta spunându-i gardianului meu să mă ducă „la poartă“. În urma noastră, ofițerul strigase din ușa biroului său către sentinela ce păzea poarta: „Deschide, Vasile, și ia ce ți se dă!“ Poarta mare se deschise și, deodată, în cadrul ei, sub lumina felinarului din stradă, dar și în bătaia reflectorului din curte, îi văd pe părinții mei. Sunt amândoi, Tatăl și Mama, lipiți unul de altul, de parcă ar fi o singură făptură. Dau să mă apropii, dar sergentul meu mă apucă de brațe din spate, mă ține zdravăn, șoptește ceva nedeslușit, eu mă răstesc: „A zis să mă duci la poartă!“ Și mai repet o dată, de două ori, zadarnic, încercând tot în zadar să mă smucesc din strânsoare, în timp ce sentinela, postându-se în poartă, le acoperă imaginea, văd doar brațul Tatălui meu întinzându-i ceva, iar omul cu arma la sold preluând obiectul și întorcându-se. Atunci, în cadrul ușii se înscriu din nou, o clipă-două, ei doi acolo, luminați, privindu-mă și ei fără glas, le zăresc ochii văzându-mă că-i văd.

Și atât. Sunt momente de epifanie în viață, nu multe, înscrise undeva adânc în noi. Le invocăm uneori, nu le putem evoca precum amintirile de rând. Ele ne stârnesc mai mult decât le stârnim noi. La câțiva ani după acea seară de Crăciun, în primele zile ale unei alte detenții, ce se anunța incomparabil mai grea, mai îndelungă decât cea dintâi, dacă nu chiar mortală, i-am visat într-o noapte la Malmaison pe părinții mei. Iar acum, mulți ani mai târziu, invocând apariția lor de taină în noaptea de iarnă clujeană, închipuirea mea face să alunece peste imaginea așteptării lor acolo în cadrul unei porți de pușcărie imaginea lor din vis așteptându-mă în fața unei porți de biserică pe care apăream și-i vedeam lipiți unul de altul, ca o singură făptură.

Fragment din *Abisul luminat*,
Cartea întâi

Johannes Reuchlin

Cabala, filozofia pitagoreică și interpretările moderne (II)

Mashiach

3. Categoriile de simboluri la Reuchlin

a. *SIMBOL în sensul de gematrie.* Utilizarea numerică a simbolului este legată de evidențierea echivalenței numerice dintre consoanele *YHW*, presupuse în *Sefer Yetzirah* a reprezenta un nume sau semn divin, și consoanele din numele *'eHeYeh*: ambele au valoarea 21. Acesta este un exercițiu simplu de gematrie. Totuși, Reuchlin descrie această formă de relație numerică în termeni de simbolism: „... quod est symbolum ipsius Ehieh hoc est entis, que equalitatem numeris”¹. Tot așa, în alt context, Reuchlin arată cum consoanele din *MAKABY* au valoarea 72, făcând din acest nume simbolul numelui șaptezeci și doi². El recurge la o gematrie găsită în surse ebraice, și anume, *'etz* = 160 = *tzelem*³. Această ecuație este interpretată ca două cuvinte ce simbolizează cifra 150 (de fapt, 160)⁴. Demersul său este unul oarecum aparte, dat fiind că în mod normal cabaliștii caută relații între cuvinte pe baza gematriei, fără însă a presupune că, în sine, un anumit număr are o valoare independentă simbolizată de cuvinte. Din acest punct de vedere, Reuchlin introduce o teorie pitagorică a numerelor ca desemnând principii, un anumit tip de numerologie, în ansamblul metodelor de calcul cabalistic.

b. După Reuchlin, simbolismul este legat și de permutările de litere. El ilustrează această metodă, *Temurah* sau metateza, cu exemple simple de genul *Ysmah* poate deveni *Mashiah* iar *mal'akhi* devine Michael⁵.

c. Înlocuirea literelor cu altele, în conformitate cu reguli specifice, a fost la rândul său numită simbolism. De exemplu, consoanele din Tetragrammaton au fost înlocuite cu *MZPZ*, utilizându-se un sistem bine definit⁶. Putem spune că, în general, Reuchlin numește toate cele trei tehnici numerice de interpretare „căi simbolice”⁷. Aceste trei tehnici de exegeză pot fi descrise ca fiind un simbolism orizontal sau drept ceea ce am aproximat prin recursul la termenul de diseminare al lui Derrida, deoarece un cuvânt este înlocuit cu altul în conformitate cu diferite reguli. Următoarele utilizări ale termenului de simbolism țin de ceea ce am numit simbolism logocentric.

d. Prin simbol se înțelege un nume cu funcții magice. Reuchlin scria următoarele în legătură cu numele de șaptezeci și două de litere:

În prezent, aceste slăvite semne sunt prezente în amintirea oamenilor, iar prin inter-

mediul acestor simboluri sunt invocați îngerii ce îl ajută pe om întru slava și gloria Dumnezeuului inefabil, după cum spune Gerundensis în a sa introducere la Geneză în care citează scrierea rabinului Solomon despre Talmud. Acestea sunt literele ce compun simbolurile pe care și le desenez cu degetul⁸.

El prezintă apoi, folosind caractere ebraice, toate combinațiile de litere ce constituie numele de șaptezeci și două de litere. Acestea devin astfel simboluri ce reprezintă un soi de talisman sau amuletă. Deși acestea pot fi legate de o putere angelică sau sefirotică, ele sunt unități lingvistice care nu operează la nivel semantic, nici chiar în cazul limbii ebraice. Reuchlin pare a sugera că sursa celei de-a doua referiri la termenul de „simbol” este Nahmanides, însă nimic în acest sens nu apare în introducerea la comentariul la Pentateuc sau la Rashi, din care citează Nahmanides. Descrierea „simbolică” a întregii teme îi aparține integral lui Reuchlin. Putem descrie acest tip de simbolism ca fiind unul descendent, deoarece dorește a avea un efect asupra entităților de ordin inferior prin invocarea celor de ordin superior.

e. *Simbolul ca reprezentare a lumii superioare.* Ne vom îndrepta atenția asupra unui alt tip de simbol, mai apropiat de simbolismul cabalistic obișnuit:

Sabatul este un mister⁹ al Dumnezeuului celui viu¹⁰. Sabatul este un simbol al lumii superioare, eternul Jubileu, unde toate muncile încetează... acest lucru trebuie interpretat ca o referire la alăturarea dintre puterile sufletului și cele ale minții, pentru a îndrepta contemplația spre lumea ce o să vină¹¹.

În acest pasaj, termenul de „simbol” se referă la relația dintre o entitate, un proces sau ritual de ordin inferior și una de ordin superior, care aparține tărâmului divin. În acest caz, simbolul este Sabatul, un mod de comportament într-un moment dat și care comunică, ca *pars pro toto*, fericirea și deliciaele prezente constant în esca-tonul personal. Această perspectivă apare deja în literatura rabinică¹². Totuși, cabala teozofică a completat această poziție cu identificarea termenului de „lume ce va să vină” cu un atribut divin specific sau cu o ipostază divină: a treia *sefirah*, *Binah*, identică și cu eternul Jubileu. Această poziție diferă în raport cu prima afirmație din fragmentul citat, care vede în a noua *sefirah*, *Yesod*, ipostaza divină simbolizată de Sabat¹³. Această ambiguitate nu trebuie să ne deruteze, deoarece face parte dintr-o anu-

mită evoluție a procesului semiotic caracteristică pentru cabala teozofico-teurgică din Castilia de la finele secolului al XIII-lea, un proces ce ar putea fi descris ca o tranziție de la o univalență simbolică la o poli-valență simbolică. Practic, același cuvânt era înțeles ca având mai mult decât un singur sens simbolic, referindu-se astfel la mai mult de o singură *sefirah*. Totuși, punctul central al perspectivei formulate de Reuchlin nu este reprezentat de aspectul cognitiv al relației referențiale, ci de cel mistic: pornind de la anumite abordări cabalistiche, el înțelege Sabatul ca reprezentând încetarea muncilor lumești și concentrarea asupra facultăților spirituale ale omului, pentru a atinge lumea spirituală superioară¹⁴. După cum am văzut în fragmentele citate mai devreme, Reuchlin înțelege cabala ca fiind eminentamente o disciplină contemplativă: simbolurile călăuzesc astfel sufletul spre sferele mai înalte și, în cele din urmă, spre mântuirea personală¹⁵. Atribuind simbolismului un astfel de rol, Reuchlin se bazează încă o dată pe pitagorism¹⁶. Găsim aici un nou tip de simbolism vertical, însă de această dată este vorba de unul ascendent.

f. *Simbolul ca referent cognitiv.* De câteva ori, mai ales atunci când vorbește despre sensurile ascuse ale literelor ebraice, Reuchlin atribuie funcției referențiale evocarea nu doar a tărâmului divin, ci și a altor niveluri superioare, ca de exemplu cel celest. Pornind de la un comentariu privind alfabetul ebraic găsit în Ms. New York JTS 1887 (Halberstamm 444), fol. 39b-43b, Reuchlin introduce termenul de „simbol” în redarea originalului ebraic pentru a evidenția relația cognitivă dintre o literă și un corp planetar. De exemplu, el folosește termenul de „simbol” în relație cu litera *daleth*, într-o referire la *Hashmalim*, văzuți ca fiind un soi de îngeri¹⁷. Tot așa, *lamed* reprezintă planeta *Sabbatai*, adică Saturn¹⁸, iar *mem* este simbolul pentru Marte¹⁹. În alte cazuri, literele descrise ca simboluri trimit la entități de ordin inferior. *Tzadeh* simbolizează materia celestă și cea ordinară²⁰, lucrurile neînsuflețite, iar *Thau* este simbolul naturii omenești²¹.

4. Tetraktys-ul și Tetragrammatonul ca simbol

UNA DINTRE cele mai importante uti-

lizări ale termenului de „simbol” la

→

→

Reuchlin apare deja în lucrarea sa de tine-rețe, *De verbo mirifico*, în care el compara Tetragrammatonul cu *tetraktys*-ul lui Pitagora, descriindu-le ca fiind simbolul pentru toate lucrurile²². În *De arte cabalistica*, această relație este descrisă după cum urmează. Marranus îi spune lui Philolaos că

Îmi pare că Pitagora a împrumutat Tetragrammatonul evreilor sau, mai bine zis, cele patru litere ce formează numele Mântuitorului și le-a transformat în simbolul grecesc al *tetraktys*-ului²³.

După cum se știe, *tetraktys*-ul, ceea ce pitagoreicii numeau tetrada sfântă, și Tetragrammatonul sunt teme fundamentale în pitagorism și, respectiv, în cabală. Reuchlin propune aici o comparație interesantă care, deși incorectă din punct de vedere istoric, atinge câteva aspecte importante ținând de fenomenologia celor două fenomene religioase. Ce aduce nou această afirmație? Primul care a subliniat importanța tetradei în cazul evreilor pare să fi fost Marsilio Ficino:

De ce toată lumea îl desemnează pe Dumnezeu prin patru litere? La evrei, cele patru vocale, *he ho ha hi*; la egipteni, *Theuth*, la persani, *Syre*; la magi, *Orsi*, de la care se ajunge la *Oromasis*²⁴; grecii îi spun *Theos*, iar noi *Deus*; arabii îi spun *Alla*, iar Mahomed *Abgd*. Tot așa, l-am acceptat pe *Jesu* de la Gabriel... Fără doar și poate, seminiții atât de diferite nu ar fi căzut astfel de acord asupra numelui Dumnezeului necunoscut dacă nu ar fi cunoscut inspirația divină. Și dacă l-au primit de la Adam, tot prin inspirație divină au primit ei acest nume, și nu altul²⁵.

Pentru folosirea „universală” a numelor divine guvernate de cifra patru se propun două explicații teoretice diferite: toate aceste seminiții au primit diferitele nume în mod separat sau au primit aceste nume de la Adam. Totuși, chiar și în conformitate cu a doua explicație, fiecare popor a fost inspirat să își aleagă numele divin propriu. Astfel, fiecărei națiuni i s-a acordat o revelație specială; mai mult, chiar dacă acceptăm a doua explicație, evreii nu au prioritate, deoarece se spune că și ei și-au primit revelația mai târziu. Astfel, asemănarea structurală de bază dintre numele divine, a căror sursă o vom discuta imediat, nu reflectă influența tradiției mozaice, ci un numitor comun ce transcende formele distincte ale numelor folosite de fiecare popor. Ideea că numele divin făcea parte din tradiția adamică exista deja la evrei²⁶; nu știu să fi existat o poziție similară la creștini înainte de Ficino. Prin urmare, este posibil ca Ficino să fi fost influențat de o tradiție evreiască sau mai precis de una cabalistică, deși el cunoștea foarte bine și *tetraktys*-ul pitagoreic, discutat de Iamblichus în *De vitae pythagorica*²⁷. Aici, divinitatea tetradei este afirmată în mod explicit, iar conceptul pitagoreic de tetradă se poate să fi reprezentat ideea centrală a argumentației elaborate de gânditorul florentin. Totuși, Ficino nu îl menționează pe Pitagora în acest context. Mai mult, Reuchlin contrazice tot ceea ce am putea învăța din literatura pitagoreică, presupunând că Pitagora nu a fost primul descoperitor al nucleului propriei sale filozofii, *tetraktys*-ul, luând în schimb această idee de la evrei. În conformitate cu vechiul pitagorism, pitagoreicii depuneau un jurământ

în care Pitagora era descris ca persoana „care a adus *tetraktys*-ul generației noastre”²⁸.

Nu în ultimul rând, în acest context, crucea este concepută a fi un simbol al Mântuitorului, tot așa cum Tetragrammatonul este simbolul lui Dumnezeu²⁹.

5. Dilema totalizatoare: de la Reuchlin la interpretările moderne

AM ÎNCERCAT să trec în revistă diversele utilizări ale termenului de „simbol” deoarece acesta reprezintă conceptul central al unei lucrări deosebit de importante, care, după cum vom vedea, a influențat mai târziu o serie întreagă de autori de marcă. Totuși, înainte de a trece la receptarea descrierii simbolice a cabalei, aș dori să abordez problemele ce decurg din utilizarea de către Reuchlin a unui spectru atât de larg de semnificații pentru acest termen. Aplicând termenul de „simbol” unor forme atât de diverse ale cabalei, forme care operează în conformitate cu semioze de tip diferit, se poate ca Reuchlin să fi acționat asemenea unui bun pitagoreic. Aparent, el nu și-a dat seama că a ajuns să impună o atitudine totalizatoare asupra strategiilor semiotice divergente caracteristice scrierilor cabalistice, strategii extrem de diferite una de cealaltă. Dar cum ar fi putut el să-și dea seama de acest lucru dacă același cabalist, Gikatilla, una dintre principalele surse ale lui Reuchlin pentru înțelegerea și prezentarea cabalei, a renunțat la abordarea lingvistică inițială și a adoptat, în lucrările de mai târziu, o altă viziune cabalistică, cea teozofică? Reuchlin a fost victima unei erori destul de comune, în conformitate cu care toate scrierile care se pretind a fi cabalistice formează un corp omogen. Această tendință este bine cunoscută chiar printre cabaliști începând cu secolul al XIII-lea și decurge din adoptarea aceluiași termen, cabala, de către o mare diversitate de școli. Termenul de cabală ca doctrină ezoterică provine din surse care preced ceea ce numim cabala cu cel puțin două secole, fiind asociat cu practica transmiterii în secret a numelui divin. Acest lucru apare extrem de explicit în perioada gaonică, o abordare în acest sens fiind adoptată de ashkenazii hasidici, de cabaliști lingvistici ca R. Barukh Togarmi și tânărul Joseph Gikatilla, precum și în versiunea extatică a cabalei lingvistice din scrierile lui Abraham Abulafia³⁰.

Totuși, începând cu secolul al XIII-lea, cabaliștii au fost interesați nu atât de mult de numele divin sau de numele divine, cât de teoria celor zece *sefirot*, de cabala teozofică, adoptând acest termen pentru a-și descrie propria doctrină. Aceste două sensuri principale ale termenului de cabală sunt reprezentate de două literaturi distincte care, din timp în timp, s-au aflat chiar în conflict una cu cealaltă. Cu toate acestea, conflictul în cauză nu a fost întotdeauna vizibil. De exemplu, doi mari reprezentanți ai cabalei teozofice, tânărul Gikatilla și tânărul Moses de León, au cultivat înțelegerea lingvistică a cabalei, dar mai târziu s-au răzgândit și au adoptat cabala teozofică. Nu vorbim aici de o evoluție causală, naturală și perfect de înțeles în cazul oricărui gânditor dinamic, ci de o schimbare dramatică ce ignoră fazele timpurii. De exemplu,

niciuna dintre scrierile timpurii ale lui Gikatilla sau ale lui de León nu sunt menționate în scrierile lor de mai târziu. Chiar și așa, ei nu și-au criticat pozițiile anterioare, preferând pur și simplu să le ignore și adoptând alte forme de interpretare a materialului religios și speculativ pe care îl aveau la dispoziție. Scrierile timpurii ale lui de León, extrem de apropiate de cele ale tânărului Gikatilla, nu s-au bucurat de atenția cabaliștilor creștini. Aceste scrieri au fost silite să aștepte analizele filologice detaliate efectuate în ultimul secol, chiar și numai pentru a fi identificate. Nu același lucru se poate spune despre lucrarea lui Gikatilla, *Gmđina nucului* (*Ginnat 'Egoz*), care a devenit o lucrare clasică a literaturii cabalistice, influențând și lucrarea cabalistică de mai târziu a lui Reuchlin. Cu puțin timp înainte de a scrie *De arte cabalistica*, acesta din urmă a citit lucrarea târzie a lui Gikatilla intitulată *Sha'arei 'Orab* în traducerea latină a lui Paulus Riccius³¹. Împreună cu o altă lucrare de maturitate a lui Gikatilla, *Sha'arei Tzedeq*, citată cu titlul *Porta justitiae*, cele trei cărți ale lui Gikatilla reprezintă cel mai important grup de surse pentru multe dintre discuțiile lui Reuchlin din *De arte cabalistica*. Dacă adăugăm la aceste cărți majoritatea materialelor cabalistice cunoscute de Reuchlin dintr-un manuscris asemănător cu Ms. New York JTS 1887, Halberstam 444³², putem concluziona că ceva deosebit de important a avut loc în istoria cabalei creștine. Această mutație este extrem de semnificativă, deoarece este legată de natura diferită a surselor ebraice care au generat a doua fază a cabalei creștine.

Spre deosebire de Giovanni Pico della Mirandola, care se baza în principal pe traduceri latine ale lui Flavius Mithridates – puternic inspirate de cabala italiană, în principal de scrierile lui Abraham Abulafia și ale lui Menahem Recanati –, Reuchlin cunoștea în principal lucrările cabaliștilor spanioli, și nu doar cele ale italienilor. Reuchlin era cu siguranță familiarizat cu unele dintre scrierile cabaliștilor italieni, pe care îi citează cu numele³³. Totuși, în *De arte cabalistica*, aceste surse ocupă un loc secundar în raport cu cele spaniole, în special cu lucrările lui R. Azriel de Gerona, ale lui Nahmanides și mai ales în raport cu textele cabalistului fără rival, R. Joseph Gikatilla. Putem presupune că această schimbare, dramatică pentru întreaga fizionomie a cabalei creștine, este legată, printre alte motive, și de difuzarea materialului cabalistic spaniol după expulzarea evreilor din Spania în 1492. Ar mai putea fi legată și de prezența lui Reuchlin în Germania, departe de biblioteca cabalistă tradusă din ebraică în latină de Flavius Mithridates, care și în prezent se află în Italia. În orice caz, oricare ar fi motivele din spatele acestei schimbări, dominația cabalei spaniole în *De arte cabalistica* este de necontestat. Aceasta înseamnă că Gikatilla, un cabalist ale cărui cărți dovedesc un talent unic în a organiza materialul cabalistic, devine principala sa sursă în mod direct și prin intermediul traducerii latine a lui Riccius. De asemenea, putem spune că, într-o perioadă relativ scurtă de timp, Reuchlin a ajuns să cunoască cele două tipuri diferite de cabală din cărțile scrise de același cabalist.

Astfel, putem trasa o linie groasă de demarcație între primul stadiu al cabalei creștine – reprezentat de Giovanni Pico della Mirandola, care a adoptat sau cel puțin a repetat distincția lui R. Abraham Abulafia

dintre cabala extatică și cea teozofică sau dintre cabala numelor și cea a *sefirot*-urilor – și percepția unificată asupra acestei gândiri, ce se regăsește în lucrarea *De arte cabalistica* a lui Reuchlin³⁴.

Data fiind dorința de armonie tipică pentru cabaliștii târzii, cele două forme ale cabalei trebuiau dacă nu să coincidă, atunci să fie cel puțin în acord, iar cabaliștii au recurs la diferite strategii de mediere între aceste forme diferite de gândire. Distincțiile ierarhice, cum ar fi strategia lui Reuchlin de mediere între poziții diferite, nu au fost operate decât extrem de rar. Pentru Reuchlin, cabala era simbolică în sens atât vertical, cât și orizontal. Cu alte cuvinte, operând cu un termen utilizat în cel puțin două sensuri principale și în același timp divergente, Reuchlin credea sincer că nu se înșală atunci când descrie cabala ca fiind în general o teologie simbolică. Altfel spus, recurând la termenul de „simbol” ca omonim, Reuchlin credea că a surprins însăși esența cabalei, fie în formele ei abulafiene, fie în cele teozofice. Acest cuprinzător demers simbolic a generat ceea ce aș numi o puternică omogenizare a altminteri extrem de diversei literaturi cabalistice, ducând la perceperea unitară a unor categorii de scrieri altminteri diferite la nivel conceptual. Este perfect legitim să introduci noi termeni pentru a descrie un fenomen mai vechi. Un astfel de demers definește de fapt aspectele pozitive și creative ale activității academice, dar nu este lipsit de riscuri. Pericolul constă în a introduce conotațiile fenomenelor mai târzii – anacronismele – sau ale unor fenomene diferite, deja desemnate de noul termen, în fenomenul la care ne referim. Pericolul explicațiilor simple îi paște mai mult pe cei care încearcă să opereze cu termeni unificatori și mai puțin pe cei care încearcă să introducă o diversitate de termeni meniți a distinge între fenomene aparent apropiate. Reuchlin a ales prima abordare și a elaborat o viziune unificatoare, recurând la conceptul de simbol ca principiu de organizare. Deoarece a fost primul care a deschis această cale, el devine de asemenea cel mai important fenomenolog al cabalei, după cum vom vedea în cele ce urmează. Totuși, el a unit toate formele cabalei, recurând la termenul de „simbol”, doar pentru a lega pitagorismul de această literatură evreiască și practic a-l iudaiza în mod deschis. *De facto*, el a pitagorizat cabala, probabil fără a dori acest lucru. Cu toate acestea, iudaizarea pitagorismului a fost doar un pas spre destinația finală, creștinizarea acestuia, după cum ne-o indică transformarea Tetragrammatonului (și implicit a *tetraktys*-ului) într-un Pentagrammaton, considerat a fi numele secret al lui Iisus, așa cum se propune în *De verbo mirifico*, și corespunzând, după Reuchlin, cu ceea ce pitagoreicii numeau simbolul pentagramei³⁵.

Să rezumăm această parte a discuției: în opinia mea, Reuchlin s-a înșelat cu privire la două dintre problemele principale analizate mai sus. Istoricește vorbind, este greu de crezut că Pitagora și școala acestuia ar fi putut fi influențați de speculațiile mistice evreiești ale Antichității. Dacă există vreoa afinitate între aceste două forme distincte de gândire, atunci aceasta ar putea fi rezultatul impactului pitagorismului asupra cabalei. În plus, consider că Reuchlin ridică, cel puțin în parte, o serie de semne de întrebare în calitate de fenomenolog, întrucât el a văzut literatura cabalistică ca un câmp

• Ulița Aurarilor din Praga. Foto: Lukács József

conceptual unificat și a atribuit o importanță extrem de mare simbolului misticoinformativ. Cum de a avut loc o astfel de combinare a diferitelor tipuri de cabală? Problema se înscrie în ceea ce aș numi situația italiană a anumitor forme de cabală din a doua jumătate a secolului al xv-lea. Cabala a devenit atunci mai puțin o tradiție, studiată în cadrul unui grup moștenitor al unei școli, cu propriile idei și practici: tehnicile nomice și cele anomice. Cabala a devenit în schimb o literatură, circulând printre intelectuali sub forma unor cărți sosite din alte centre de cultură evreiască, uneori chiar din alte secole, și din contexte necunoscute tinerilor cărturari evrei care le citeau și le înțelegeau în diverse moduri. Era vorba acum de o practică intelectuală, *qabbalah sikhliit* sau *muskkelet*, de ceva ce putea fi înțeles de individul neinstruit doar prin studiile proprii³⁶. Aceasta era situația grupului de tineri intelectuali ce activau mai ales în Italia, printre care îi găsim pe R. Yohanan Alemanno, David Messer Leon sau Abraham de Balmes. Primii doi au studiat cabala în ciuda atitudinii negative în raport cu această gândire arătată de dascălul lor și, în cazul lui David, chiar și de tatăl acestuia, R. Yehudah Messer Leon. Procesul în cauză a început cândva în anii șaptezeci ai secolului al xv-lea. În acest context – cabala *qua* filozofie sau ca gândire filozofică

– și-a putut Reuchlin elabora propria versiune a unui acord conceptual profund între cabală și pitagorism.

În sine, perspectiva lui Reuchlin este o simplificare a spectrului mult mai larg al fenomenelor cabalistice, care includ o diversitate de elemente – mitologice, neoplatonice, aristotelice, ermetice sau magice – ce pot fi reduse cu greu la principiile pitagorismului. Totuși, reducerea de către Reuchlin a întregului conținut al cabalei la un anumit aspect al pitagorismului poate fi ușor înțeleasă ca parte a retoricii acestuia, menită a face din cartea sa o contribuție specială, diferită de cea a lui Ficino sau a lui D'Étaples. Mai mult, viziunea sa asupra cabalei ca un soi de filozofie ocultă ce operează la modul simbolic ne aduce aminte de viziunile mai moderne asupra miturilor și cabalei ca un anumit tip de „filozofie narativă”, de exemplu la Schelling și Scholem³⁷. Interpretările filozofice ale cabalei din perioada Renașterii, aparținând deopotrivă gânditorilor evrei și celor creștini, au avut ecouri în literatura modernă de specialitate³⁸. Consider că aici putem găsi explicația pentru atitudinea pansimbolică a lui Scholem³⁹.

Acesta a afirmat că, dacă ar crede în metempsihoză, ar considera probabil că sufletul lui Reuchlin a transmigrat în persoana sa⁴⁰. Desigur, ar putea fi vorba aici doar de

→

→

o metaforă, deși este posibil ca acest lucru să ne dezvăluie ceva mai profund despre modul în care Scholem se vedea pe sine însuși în ipostaza de cărturar. Ne-ar putea dezvălui faptul că, în viziunea sa, cercetările în domeniul studiilor iudaice nu numai că au în Reuchlin un părinte fondator, „der erster Erforscher des Judentums“, acesta fiind primul exponent sistematic al cabalei, dar și că specialiștii continuă să împărtășească viziunea sa conceptuală, cel puțin în ceea ce privește cabala. Influența decisivă a lui Reuchlin este vizibilă la Scholem și la adepții acestuia, care pun accentul pe importanța supremă a limbajului și a gândirii simbolice, considerate a fi reprezentative și esențiale pentru întreaga cabală⁴¹. Mai mult, cel puțin într-un caz, survenit cu puțin înainte de moartea sa, Scholem s-a referit în mod explicit la înțelegerea de către Reuchlin a cabalei ca *receptio symbolica*⁴². De la primul cercetător al iudaismului din perioada Renașterii la cel mai mare expert în misticismul evreiesc al epocii actuale, modului simbolic al cabalei i se atribuie un rol fundamental⁴³. Fără a fi întotdeauna conștiente de acest lucru, teoriile moderne asupra cabalei folosesc limbajul pitagorismului, în tradiția lui Reuchlin, atribuind simbolismului un rol decisiv în structura cabalei⁴⁴. Totuși, acest pitagorism a fost pus în slujba creștinismului, iar cele două curente de gândire au fost utilizate ca un instrument important de interpretare a cabalei dintr-o perspectivă unitară. Acesta este unul dintre motivele pentru care simbolismul, așa cum este el înțeles de Scholem și de unii dintre adepții acestuia, implică adesea o abordare cognitivă, punând mai puțin accentul pe impactul acțiunilor omenești asupra divinității⁴⁵.

Traducere de BOGDAN ALDEA

Note

1. *On the Art of the Kabbalah*, p. 198.
2. *Ibidem*, p. 313.
3. Vezi, e.g., Abraham Abulafia, *Sefer Sitrei Torah*, Ms. Paris, Bibliothèque Nationale, 774, fol. 153a.
4. *On the Art of the Kabbalah*, p. 353-355.
5. *Ibidem*, p. 295-297.
6. *Ibidem*, p. 297.
7. *Ibidem*.
8. *Ibidem*, p. 261. Vezi și p. 265.
9. *Mysterium*, ca traducere a ebraicului *sod*. Vezi și *ibidem*, p. 308.
10. *Gate of Light*, cap. 2, ediție de Ben Shlomo, vol. 1, p. 106, 111-112.
11. *On the Art of the Kabbalah*, p. 237-239.
12. Vezi B. T. *Berakhot*, fol. 57b.
13. În legătură cu simbolistică diversă a Sabatului în școlile cabalistice, vezi Elliot Ginsburg, *The Sabbath in the Classical Kabbalah*, Albany: SUNY Press, 1989 și Moshe Idel, „Sabbath: On Concepts of Time in Jewish Mysticism“, în *Sabbath, Idea, History, Reality*, ed. Gerald Blidstein, Beer Sheva: Ben Gurion University Press, 2004, p. 57-93.
14. Vezi Idel, *ibidem*, p. 66-67. Într-adevăr, ideea înălțării minții apare în câteva locuri la Reuchlin. Trebuie spus că diferențele menționate de Wolfson între descrierea lui Reuchlin făcută de mine și cea făcută de el însuși se bazează pe o eroare terminologică. Într-adevăr, eu neg aspectele teurgice ale cabalei creștine, chiar și la Reuchlin, așa cum sunt acestea definite în lucrările mele, iar Wolfson însuși înțelege teurgia în acești termeni, după cum se vede adesea în studii-

- ile sale, ca efect al poruncilor asupra structurii interne a tărâmului divin. Totuși, în articolul despre Reuchlin Domnia Sa adoptă – fără a sublinia schimbarea de perspectivă – o altă înțelegere a teurgiei – categoric la fel de legitimă, după sursele neoplatonice –, ca totalul operațiunilor ce duc la înălțarea sufletului spre tărâmul celest, iar în acest sens Reuchlin este incontestabil un gânditor teurgic. Astfel, divergențele „evidențiate“ de Domnia Sa între poziția mea și vederile sale dispar complet. Vezi Wolfson, „Language, Secrecy, and the Mysteries of Law“, p. 8-9, în special nota 4. Fără a fi conștient de aceste două sensuri diferite ale teurgiei și fără a specifica mai întâi sensul utilizat – specificare ce nu apare în articolul lui Wolfson –, este greu să apreciezi diferențele dintre cabala creștină și cea evreiască. În numeroase situații, Wolfson tinde să estompeze diferențele dintre cele două forme ale Cabalei, o problemă pe care nu o voi discuta în detaliu aici.
15. *On the Art of Kabbalah*, p. 99, 133, 147. Pentru o înțelegere mai mesianică a cabalei, vezi în general prima parte a cărții sale, mai ales p. 87. Despre Sabat la Reuchlin, vezi Wolfson, „Language, Secrecy, and the Mysteries of Law“, p. 30-32.
 16. Vezi Shaw, *Theurgy and the Soul*, p. 85, 110. Trebuie spus că înălțarea la cer în contextul simbolurilor apare și la Pseudo-Dionisie. Vezi Barash, *Icon*, p. 172-179.
 17. *On the Art of the Kabbalah*, p. 321.
 18. *Ibidem*, p. 323.
 19. *Ibidem*.
 20. *Ibidem*, p. 325.
 21. *Ibidem*.
 22. Pistorius, p. 941.
 23. *On the Art of the Kabbalah*, p. 157.
 24. Referentul plauzibil este Ormuzd.
 25. *Commentary on Philebus, Marsilio Ficino: The Philebus Commentary*, traducere și ediție critică de Michael J. B. Allen, Berkeley: University of California Press, 1975, p. 142-144. Vezi și *ibidem*, p. 270-272. Vezi M. Idel, „*Prisca Theologia* in Marsilio Ficino and in Some Jewish Treatments“, în *Marsilio Ficino, His Theology, His Philosophy, His Legacy*, ed. M. J. B. Allen și Valery Rees, Leiden: Brill, 2001, p. 137-158.
 26. În legătură cu această problemă, vezi M. Idel, „Transmission in the Thirteenth-Century Kabbalah“, în *Transmitting Jewish Traditions: Orality, Textuality, and Cultural Diffusion*, ed. Y. Elman și I. Gershoni, New Haven-London: Yale University Press, 2000, p. 138-164.
 27. *The Pythagorean Life*, par. 150, p. 167, par. 162, p. 177. Pentru divinitatea tetradei în sursele despre Pitagora din Antichitatea târzie și din Renaștere, vezi Henninger, *Touches of Sweet Harmony*, p. 152, 195 și Burkert, *Lore and Science*, p. 72ff.
 28. Burkert, *Lore and Science*, p. 72, 186-188.
 29. *On the Art of the Kabbalah*, p. 353.
 30. Vezi Moshe Idel, „Defining Kabbalah: The Kabbalah of the Divine Names“, în *Mystics of the Book: Themes, Topics, & Typology*, ed. R. A. Herrera, New York: Peter Lang, 1993, p. 97-122 și „Ashkenazi Esotericism and Kabbalah in Barcelona“, *Hispania Judaica*, vol. 5, 2007, p. 69-114
 31. Roling, *Aristotelische Naturphilosophie*, în special p. 362-365.
 32. Vezi introducerea mea la *On the Art of the Kabbalah*, p. xvi-xix. Pentru informații suplimentare privind sursele evreiești ale lui Reuchlin, vezi Wolfgang von Abel și Reimund Leicht, *Verzeichnis der Hebraica in der Bibliothek Johannes Reuchlins*, Osfildern: Thorbecke, 2005.
 33. Vezi *On the Art of the Kabbalah*, p. 93, 355.
 34. Vezi Chaim Wirszubski, *Pico della Mirandola's Encounter with Jewish Mysticism*, Cambridge, Mass.-Jerusalem: Harvard University Press, 1989, p. 63; Farmer, *Synchretism in the West*, p. 518-521.

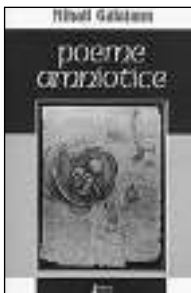
35. Vezi Burkert, *Lore and Science*, p. 176; Reuchlin, *On the Art of the Kabbalah*, p. 353; Wirszubski, *Pico*, p. 218; Idel, „Introduction“, p. xv-xvi; vezi și Wolfson, „Language, Secrecy, and the Mysteries of Law“, p. 11-15.
36. *Otzar Eden Ganuz*, Ms. Oxford-Bodleiana 1580, fol. 90a. Vezi și *ibidem*, fol. 136a: „Avem metode cabalistice care ne aduc cu ușurință [*be-qalut*] la *intelligibilia*, fără a recurge la metodele lor [ale filozofilor]“.
37. Vezi Gershom Scholem, *On the Kabbalah and Its Symbolism*, traducere de R. Manheim, New York: Schocken Books, 1969, p. 87.
38. În legătură cu acest fenomen în general, vezi M. Idel, *Kabbalah: New Perspectives*, p. 5-6.
39. Gershom Scholem, *On the Possibility of Jewish Mysticism in Our Time & Other Essays*, ed. A. Shapira, traducere de Jonathan Chipman, Philadelphia-Jerusalem: JPS, 1997, p. 140. Vezi și lucrarea sa *Major Trends in Jewish Mysticism*, New York: Schocken Books, 1967, p. 27.
40. *Die Erforschung der Kabbala von Reuchlin bis zur Gegenwart*, Pforzheim, 1969, p. 7.
41. Vezi *ibidem*, p. 23-24; Scholem, *Major Trends*, p. 26. Desigur, Scholem a folosit și alte surse pentru viziunea sa asupra simbolismului. Vezi articolul meu menționat la următoarea notă de subsol.
42. „Die Stellung der Kabbala in Europäischen Geistgeschichte“, *Berlin Jahrbuch*, 1981/1982, p. 283-284. Vezi traducerea ebraică în Gershom Scholem, *‘Od Davar; Explanations and Implications*, Tel Aviv: ‘Am ‘Oved, 1989, p. 323. Fragmentul relevant din Reuchlin a fost citat mai sus, la nota 33. Vezi și descrierea mai complexă a perspectivei lui Scholem asupra simbolismului în M. Idel, „The Function of Symbols in G. G. Scholem“, *Jewish Studies*, vol. 38, 1998, p. 43-72, în ebraică.
43. Cu privire la reticența în a atribui simbolismului un rol fundamental în iudaism, vezi Abraham J. Heschel, *Moral Grandeur and Spiritual Audacity: Essays*, ed. Susannah Heschel, New York: Farrar, Straus, Giroux, 1996, p. 83-84. Pentru mai multe informații despre Heschel și simbolism, vezi Edward K. Kaplan, *Holiness in Words, Abraham Joshua Heschel's Poetics of Piety*, Albany: SUNY Press, 1996, p. 75-89. Pentru propriile mele rezerve privind exagerarea statutului simbolurilor în cabala, vezi discuția detaliată din *Absorbing Perfections*, p. 272-294.
44. Pentru simbolism și cabala, vezi, mai recent, Boaz Huss, „Rabbi Joseph Gikatilla's Definition of Symbolism and Its Influence on Kabbalistic Literature“, *Jerusalem Studies in Jewish Thought*, vol. 12, 1996, p. 157-176.
45. Pentru a viziune mai diversificată a simbolismului cabalist, vezi M. Idel, *Kabbalah: New Perspectives*, p. 200-234 și Abraham Elkayam, „Between Referentialism and Performativism: Two Approaches in Understanding the Kabbalistic Symbol“, *Daat*, vol. 24, 1990, p. 5-40, în ebraică.

CU CHIUL
LIBER

POEZIA LUI Mihail Gălățanu e reputată pentru spiritul demitizant care o animă, pentru limbajul frust, neprotocolar și pentru viziunile acide, ce refuză orice transfigurare sau eschivă stilistică. *Știri despre mine* (1987), *Scrâșnind în pumni, cu grație* (1993), *Bunicul Kennedy* (1996), *Evangelhia după Barabas* (1996), *Mireasa tuturor* (1997), *Poetus captivus, un poem dat de la Dumnezeu cu mâna lui Mihail Gălățanu și ochiul lui Felix care se dedică Nicoletei, soață* (1999), *Memorialul plăcerii* (2000), *România cu prostii* (2001), *Diapazonul plictisit* (2002), *Mormântul meu se sapă singur* (2003), *Burta înstelată* (2005), *Inima de diamante* (2006) – sunt etapele unei evoluții poetice demne de interes, nu lipsite însă de convulsii și contradicții, de sincope ale comprehensiunii ori de o tendință de manierizare, ce a fost, de altfel, înregistrată de critică. Două confruntări, unul la adresa spiritualizării iubirii, celălalt la adresa infailibilității „patriei”, au șocat opinia publică pudibondă, care s-a simțit datoră să apeleze la instrumente juridice pentru a-l admonesta pe poetul iconoclast. Apelul la „vocabularul refulat”, la limbajul „vexatoriu” (Al. Cistelean) nu exclude însă o anume nostalgie, repede reprimată, a candorii, o tandrețe camuflată dedesubtul unei retorici a șocului și direcției. După cum invectivele ce discreditează patria sacrosanctă nu sunt nimic altceva decât reversul unui atașament ultragiatic.

În cel mai recent volum al său, *Poeme amniotice* (Ed. Limes, 2008), Mihail Gălățanu părăsește registrul acerb și viziunile vitriolante, pentru a adăsta într-un spațiu al afectelor introvertite, al imersiunii în propriul trecut intrauterin. Existența prezentă e, astfel, privită prin prisma vieții de dinainte de naștere, destinul gravitează în jurul revelațiilor unui univers amniotic, situate la jumătatea drumului dintre fantasma onirică și concretitudinea cea mai pregnantă: „Mă aplec peste fântâna nașterii mele. Și, acolo, în adânc, pot zări viața mea, așa cum va fi ea. Trec, peste oglinda apei, toate femeile pe care le voi iubi. Ca pe un catwalk. E un soi de show-room cu *Miss inima mea*. Mă voi juca de-a dragostea cu ele, de-a amorul etern. Am să privesc prin genunchii lor, prin rotule, ca printr-un ghioc fermecat, iarăși cerul nașterii mele. Voi vedea locurile prin care voi trece și visele pe care le voi nutri. Nenumărate amurguri și nenumărați zori de zi. Viața mea, o înșiruire cursivă. O scriere cu zile, cu clipe.

Poeme din Amnios

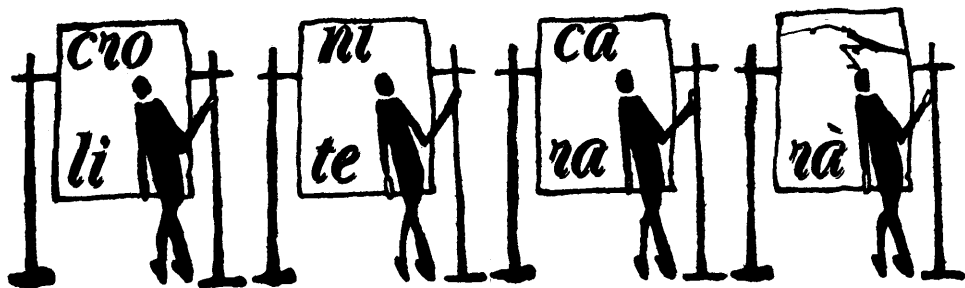
Julian Kolbe

În care vor exploda, pe boltă, miliarde de orgasme rebele. Și toate se vor petrece așa cum se și văd în fântâna nașterii mele” (*Fântâna nașterii mele*). Reculul în increat, pe care îl radiografiază poetul în versuri când distincte și clare, când paroxistice și vehemente, produce o mitologie a retransării, ce ilustrează, în fond, panica în fața existenței, sentimentul de traumă înregistrat de un eu pândit de mii de primejdii și amenințări, un eu care află în regresia *ad uterum* o soluție suficient de convingătoare la aporiile insolubile ale realității cotidiene, precum în *Amnios*: „Amnios, Amnios! / Rătăcesc printre cețuri primordiale. / Sînt nenăscut – și nici nu m-aș naște, / Nașterea-mi, însă, e pe cale. // Amnios, Amnios, / Ochii mei fizici încă-s nedescleștați, / Cîrpiți cu o pieleță groasă, / ca un dulce și voluptuos macat / De jad. De ivoariu”.

Peisajele halucinante pe care le configurează imaginația autorului sunt fructul unei sintaxe abrupte, în care fragmentaritatea lumii reale e abandonată în beneficiul unei coerențe ontice originare. Momentul nașterii este, fără îndoială, traumatic, marcat de angoasă și de revelații ale thanatosului: „Rătăcesc printre corpuri luteinoase și sînge. / Nimic, încă, nu mă poate atinge. // Sînt orb, încă. Orb, deocamdată. / Văd, numai, cu materie prin materie. / Cu dul / Prin lumea ordonată. // Sînt suflet, numai suflet. / Sînt suflet pur, hălăduind prin lume. / Oh, hecate și hecube! / Triplă Hecate! / Fragilă-i viața mea, și dureroasă, ca bobul printre spume. // Am să cad în lume, doamne. / Solzii-mi vor zbura de pe ochi. / Sigiliile lui Solomon se vor rupe pe chiupuri. // Am să fiu născut. / Stau să mă nasc / Să alunec pe buza rîpei / Dintre viață și moarte. // Iată, ajunsu-am. / Cade hangerul, sunînd, pe poade. / Zăvoarele-s sparte. / Și-s peste noapte, și-s peste moarte. / Cozma Răcoare, inima mea” (*Cîntecul increatului*). Nu este întâmplător faptul că unele versuri din acest volum au intonații și tonalități argheziene sau nichitastănesciene, cu sfășieri lăuntrice de rezonanță metafizică, dar și cu notații descriptive ce nu exclud însă o anume atemporalitate a reprezentării, cu trupul autorului risipit printre stele, într-o stază ce unește imponderabilitatea și reducția la stadiul fragmentarității („De departe văd ograda mea cu orătării. Se arată cerul nașterii mele. Trupul meu, desprins, sfișiat, dezmembrat, dezgolit, / Plutind printre stele”). Scrisul e privit, în câteva pagini confesive, ca o necesitate aproape fiziologică, ca reprezentare soteriologică a unui eu ce își caută neconținut originaritatea, percepând viața de dinainte de viață într-o evidentă viziune paradiziacă. Scrisul, așadar, e frenezie a consemnării propriului sine, dar și purificare, eliberare de toxinele vieții, dar și transcendere a unei realități dezafectate: „Trebuie

să scriu. Cînd nu scriu, mă sufoc. Simt că nu mai am aer. Parcă toate funcțiile vitale îmi încetinesc. Pînă la disoluție. Pînă la apatie. Simt că nu mai am aer, da. Aș scrie oriunde. Aș sta și pe scaunul de la toaletă și aș scrie. Acolo, lîngă caloriferul fierbinte. Frenetic. Și scrisul e o defecație. O eliberare de tot ce, pînă în secunda anterioară, ne-a aparținut. Și o febrilă căutare a cuvîntului. Unele cuvinte strălucesc deasupra noastră, cu mult mai sus”. Jurnal al unei nașteri anunțate, poemele din această carte se remarcă și prin prezența cu o semnificativă frecvență a imaginarului acvatic, care sugerează, prin fluiditatea și inconstanța sa de sorginte barocă, profunditate a sensurilor și emergență a forțelor vitale. Mirajul lichefierii elementelor e semnul cel mai clar al unei propensiuni a eului spre adânc, spre centrul de gravitație al universului amniotic, al pre-nașterii. Imaginarul acvatic are, așadar, rolul de a deveni o cale de acces spre centrul ființei, transcrisă într-un cod al transfigurării și al sublimității increatului. Principiul acvatic revelează, așadar, datele unei gramatici a salvării, deconstruită și discreditată tocmai de traumatismul ivirii în lume: „În sfîrșit m-am hotărît să mă nasc. / M-am hotărît să mă aplec peste ghizdul lumii acesteia, / Să mă văd răsfrînt / În apa în care nu te poți răsfrînge decît o singură dată // În apa în care nu te poți apleca, / În apa curată. / În apa în care nu te poți zăvorî. // În apa în care nu te poți întina decît prin coborîrea în lume, / În care izgonirea din rai a fost deja întîmplată” (*Nașterea mea neîntîmplată*).

Căderea în lume este, desigur, și o cădere în timp, astfel încît ultragiul nașterii atrage după sine demonia succesiunii, degradarea celulelor, supliciiul temporalității, damnarea cronologică. Persecuția provocată de diacronie se însoțește și de o simbolistică a elementelor corpului. Nașterea e urmată de escatologie, una însă extrem de „personală”, asumată cu luciditate, nu lipsită de semnificații ale tragicului: „Zorioare, surioare. / Timpul mașter o să-mi bată / Trupul tînar într-o piua? // Ce trup voi primi? / Și ce carne? Ce piele? Ce ochi cumiști și pleoape rebele? // Ce buze lehuze? / Tū ești, încă de-acum, de nenăscut. / Gata putrezit și îngropat. / Trup de oale și ulcele. // Cele joase?, Nalte, cele? / Cari oari or să te-nșuflească? Și unde ai să zăbovești? Unde zăcea-va, ah, / Mîna ta? / Și, mai ales, oare, / Unde cînta-va / Gura ta? / Ce-ai să faci, trupule, cu găurile tale de fluier / încă nehotărît? Vei merge la mîntuit, / la ispășit / sau la osîndit?” (*Stau aici la rînd la trupuri*). Chiar dacă mai există, pe ici pe colo, unele scăderi de intensitate a vibrației lirice și prozaisme inutile, cartea lui Mihail Gălățanu are, în întregul ei, coerență tematică, relevanță a sensurilor și pregnanță a viziunii lirice. ■

Farmecul și riscurile ambiguității

Diana Ștefănescu

ALEXANDRU ECOVOIU debutează, relativ discret, în anii '80 (*Fuga din Eden*, 1984, *Călătoria*, 1987). Iese din penumbră abia în 1995, când romanul *Saludos* primește PremiulUSR. Romanul *Stațiunea* (Premiul Academiei Române, 1997), volumul de proză scurtă *Cei trei copii-Mozart* (2001; ediția a doua, Polirom, 2008, 220 pag., prefață de Marius Chivu), apoi *Sigma* (2002; ediția a doua, Polirom, 2005, 412 pag., prefață de Tudorel Urian) și *Ordinea* (2005) completează imaginea unui prozator atras cu precădere de traducerea/interpretarea realului în parabole deschise. De spus imediat că, uneori, deschiderea parabolei e atât de vast-controlată, încât își subminează asiduu efectele. Scrisul lui Alexandru Ecovoiu își ambiguizează insistent mesajul, secretând îndoieli (multe jucate, presupun) și punând sub semnul nesiguranței chiar rostul ultim al discursului său. Cărțile sale sunt proze eseistice, cu intonări câteodată poematice, mizând pe polifonia cuvântului/textului, pe interpretări niciodată ultime și definitive, pe generozitatea bogată a semnelor. În *Sigma* și în *Cei trei copii-Mozart*, despre care voi vorbi mai ales în aceste rânduri, scriitorul oficiază din și despre o lume captivă propriilor sale secreții dogmatice. De la adevărul extrem-relativ al incapacității omului de a identifica sensul și menirea existenței sale efemere, de la drama divorțului dintre un trup muritor și o minte în stare să aproximeze nemurirea, să-și depășească limitările, Alexandru Ecovoiu ajunge la adevărul și mai dramatic al captivității insului în urzeala ivită din fantasmale bine consolidate și conservate atent ale Puterii, fie ea laică ori religioasă, dar și ale colectivității, ale „tradiției” comunitare.

Despre *Sigma* s-a scris mai ales în termenii *curajului*, ai *șocului*, ai *consternării*, remarcându-se cât de *incomode* lucruri spune ori sugerează, lectura critică trecând rapid – și cu deplină acoperire în text, e adevărat – la discutarea planurilor și construcției narrative, la izbânzi ori eșecuri prozastice. Tudorel Urian constată că se abordează o temă „riscantă”, anume doctrina religioasă, iar „complotul” ficțional atentează la mitul nou-testamentar, într-o poveste „spectaculoasă și curajoasă”, chiar dacă, desigur, e vorba și despre o „splendidă *Evangheliă după Ecovoiu*”. Pentru Ion Simuț, inteligența speculativă a Mentorului e „diabolică”, dar romanul atrage, înfioară, cucerește. Bianca Burta crede că romanul *Sigma*, care e „scris cu intenția – dar nu și în maniera – «demis-

tificatoare» a *Evangheliei lui Isus Cristos* de José Saramago, nu are cum să suscite – într-un climat de normalitate socială/culturală – altfel de controversă decât de natură estetică”. Fraza e absconsă, paranteza, derutantă. E bine sau nu că e vorba doar de intenție, nu și de manieră, cu atât mai mult că demistificarea e împinsă între ghilimele? Apoi cât de normal e climatul social/cultural care nu ia în discuție o alternativă ficțională (dar logică și rațională în toate datele ei) la ficțiunea „tradițională”, oricât de autoritar ar fi farmecul mit(olog)ic al acesteia din urmă?

Prozatorul însuși a încurajat receptarea parțială și preventivoare a cărților sale, a *Sigmei*, mai ales. Dublul și subversivul înțeles al secvențelor romanești/eseistice e redus periodic la monotonia unului, prin apăsarea repetată pe condiția de *ficțiune* a cărții. Un personaj vrea totul „între mine și Dumnezeu, direct: fără interpuși” (pretenție legitimă, de altminteri), însă interpoziția e chiar rețeta Puterii dintotdeauna. Supui fiindcă te poți descrie ca reprezentant, ales, uns, numit „de sus”. Tocmai în acest punct al *numirii* taie eroii lui Alexandru Ecovoiu și scot la iveală răscrucea, adică extrag povestea din strămtorarea sensului unic și infailibil. Însă o fac temător. Se refugiază insistent și ritmic în ficțiune (formula celor două planuri epice de aceea e aleasă – asigură vocea din *off* care abate gândul subversiv, îl împiedică să se instaleze), atrag atenția câteodată agasant că totul nu e decât o *poveste*. Aici stă însă și forța subversivă a cărții: *povestea* devine atotputernică, „minciuna” ficțiunii se extinde și acoperă și varianta/variantele poveștii oficiale, cea care conservă puterea, ierarhiile, asuprirea, în cele din urmă. În urzeala de mituri interpușe, subiectul tabu se amușină și se „rezolvă” prin parabole și șopârle, prin mințiri și dezmințiri, ca în proza obsedantului deceniu. Scriitorul și vocile sale mimează în straturi adevăruri parțiale, dau înapoi, fandările pregătind locul pentru o nouă, subtilă, reticentă încă erezie. Din pricina arsenalului complicat de ambiguități la care recurge, cartea, ca și romanele parabolice de odinioară, își ratează ținta. În jocul prefăcătoriei intră și cititorii. Critica observă *șocul*, dar are grijă să-i și atenueze îndată sensul adânc. Revolta. Căci o anume rânduială își apără prin toate mijloacele așezarea și e gata să arunce în derizoriu și să pedepsească pe cei care se îndoiesc.

Asemănarea cu Dan Brown nu se susține, acesta scrie romane pe teme teologice, dar le construiește cu toate ingredientele genului romanesc, accentul rămânând pe aventură și suspans. Nici cu *Evangheliă* lui José Saramago nu e valabilă până la capăt comparația. Portughezul reconstituie minuțios o poveste și strecoară pe nesimțite sensuri noi și eretice în canavaua acesteia. Ecovoiu ascunde un eseu sub pânza unei extrem de sumare, chiar schematici intrigi. E o recon-

stituire ezitantă, nu fiindcă ar conține ezitarea în articulațiile ei profunde, ci fiindcă nu mizează pe rostirea răspicată a unei povești opuse celei oficiale.

„Despre Dumnezeu nu se poate vorbi rațional!” e tot o formulă-paravan. Despre orice Dumnezeu se poate vorbi rațional, ca despre o ipoteză cu rest. Chiar dacă mintea umană își are limitele sale, iar taina, misterul rămân intacte. Ignoranța temporară nu e obligatoriu să-și spună *dumnezeu*. Întrebarea poate rămâne, în mod rațional, suspendată. Faptul că „există lucruri deasupra cunoașterii omenești” nu obligă la înlocuirea înțelegerii cu dogma. „Mă prigonești pentru că scriu o carte!” Până la urmă, scuza repetată că nu e *decât* o carte capătă proporții uluitoare, căci e oricând posibil ca aceasta să fie o altă Carte.

În *Cei trei copii-Mozart*, volum înrudit cu *Sigma*, povestirile sunt absolut remarcabile, dar, din nou, deschiderea e atât de mare, încât compasul scriptural își pierde elasticitatea. *Caligraful* știe că „nimic nu atârână mai greu pe lume decât cuvântul scris”. Deși schimbă totul cu o virgulă – nu doar forța cuvântului e sugerată aici, ci și slăbiciunea lui sau, mai degrabă, indiferența lui încăpătoare. Mai presus decât cuvântul se află lectura, interpretarea. Consemnarea nimicului poate transforma nimicul în ceva, în totul. Lecturile consolidează și șubrelesc orânduiri în egală măsură. *Vânătorul de lupi albi*, cu scrisorile anuale care țin captivă eroina, fără legătură cu vreun amănunt existențial valabil, vorbește tot despre forța unui mit construit din cuvinte. Femeia se supune minciunii fiindcă e repetată ritualic, dar și fiindcă acest ritual răspunde ritualului larg social, minciunii comunitare pe care nu o poate înfrunța fără a-și periclita apartenența. În *Ceasornicarul*, un prevestitor în alb al viitorului este hulit de cei care au nevoie de amăgire. Ceasornicul atenționează, adică pretinde minte limpede, alertă, antrenament, prevedere. „Aproape fiecare localnic știe o istorie adevărată a celor petrecute”, dar istoriile se supun poveștii-chenar a amăgirii. Ca la Marin Preda în *Înainte de moarte*, fantasmalele amăgitoare sunt preferate crudei dezvăluiri a viitorului. *Sindromul G.* descrie o reflectare rebelă, oglinda nu mai arată ce vede sau, poate, arată ceea ce nu recunoaște cel ce se privește în ea. Înstrăinarea de sine e susținută și aici de o poveste amăgitoare, de un „ca și cum” al supraviețuirii.

În *Spleen* privirea e ațintită spre afară pentru a surprinde cele mai infime semnale cu sens. Tot aici, o mărturisire a neputinței de a schimba perspectiva: „Și, în fond, ce importanță are părerea celorlalți? Nu te osteni să le impui vreun crez. E inutil”.

Cei trei copii-Mozart compun parabola incompatibilității funciare a credințelor omenești, imposibilitatea unei povești armonioase. Fiecare dintre copii are un dar ieșit din comun, este un virtual creator de lumi. Unul pictează dumnezeiește, mijlociul e un acrobat fantastic, mezinul compune poezii. Însă fiecare râvnește darurile celorlalți doi: „Ne-am anihilat reciproc. Ne-am desființat. Fiecare a fost pentru ceilalți doi un Salieri”.

Aș mai spune doar că Alexandru Ecovoiu, un maestru încă insuficient citit al prozei contemporane, își este sieși un Salieri. Important e că, până la urmă, Mozartul îi supraviețuiește. ■

Recitind o carte clasică

STEFAN BORBELY

ORIGINILE ROMANTISMULUI românesc,

de Paul Cornea, reeditată la Ed. Cartea Românească în 2008, în condiții tipografice foarte elegante, a fost, la data apariției primei ediții, în 1972, o excelentă analiză sociologică, literară și politică a unui sistem cultural aflat în tranziție, segmentul de timp pe care autorul îl avea în vedere (1780-1840) marcând în mod decisiv despărțirea mentalității publice românești de inerția fanariotă care o ținea blocată într-un iluminism precar de sorginte neolenă și intrarea ei pe calea modernismului vizionar care o va caracteriza în romantism. În mai puțin de șase decenii, spiritul public românesc înregistrează o spectaculoasă reformă lingvistică, civilizațională și culturală, în centrul politic al căreia se află Revoluția lui Tudor din anul 1821, care provoacă, pe ansamblul societății, o autoscopie radicală, generatoare de teme intelectuale noi, definitorii la nivelul identitarului colectiv. Reeditatea din 2008 a volumului e instructivă din mai multe privințe: ea verifică, în condiții socio-culturale și politice total schimbate, validitatea metodologică a unei lucrări exemplare, însă are și darul de a propune din nou cititorului o carte vie, foarte erudit și profesionist lucrată, care subminează multe dintre prejudecățile simpliste pe care le avem despre perioada respectivă, unele dintre ele devenind chiar constante stereotipizate ale discursului public.

Paul Cornea e interesat de „realul istoric“ al fenomenului pe care-l cercetează, nu de tipologii supraistorice, ceea ce-l duce în mod inevitabil înspre interpretarea literaturii ca parte a unui sistem socio-cultural și politic reprezentativ, pe care îl exprimă și pe care îl slujește. Pentru literatură, tranziția de la 1780 la 1840 vizează crepusculul unei socializări hedoniste, de tip universalist, vizibilă în poezia anacreontică și în textele de moralizare naturală, și emergența unei noi conștiințe identitare a scriitorului, caracterizată prin profesionalizare, ceea ce înseamnă, în ultimă instanță, și o mutare de accent comunitar, de pe microcomunitatea estetizantă a secolului al XVIII-lea pe marcosocialul istoric pe care-l promovează romantismul. Mutația se produce pe fondul apariției unei noi categorii profesionale, a omului care încearcă să trăiască din scris, care are nevoie de un „material“ pe care să-l promoveze: aici intră idealul național, patriotismul, constructe profesionale cu o mare portanță simbolică, care prind atmosfera catalitică a Revoluției din 1821 și încearcă să propună la început o morală comunitară cu o foarte accentuată coloratură obștească.

Definirea acestui patriotism de tranziție reprezintă una dintre ideile cele mai fertile ale cărții.

Conceptul de „patriotism“, introdus fără nici o referință la mediul românesc, se întemeiază – scrie Paul Cornea la pag. 208 – mai mult pe vechea idee a solidarității în cadrul „po-

lis“-ului elenic, decât pe noțiunile moderne de „naționalitate“ și „suveranitate populară“.

Cazul concret discutat este al unui *Manual de patriotism*, tradus din grecește de către moldoveanul Iancu Nicula, în 1829:

Iubirea de patrie stă întru a arăta respect și recunoștință către stăpânitori, întru a ne supune la legi, la obiceiuri și la bunele năravuri ale societății în care trăim; întru a cinsti folosurile patriei, a le întrebuița și a le face cât va fi cu putință mai desăvârșite; întru a contribui la slava soțietății căria mădulari suntem, și a mări nemărginit bunele ei.

Să remarcăm organicitatea intrinsecă a modelului și absența referințelor exterioare opozitive, în condițiile în care patriotismul romantic paradigmatic de mai târziu se articulează pe întreținerea conștiinței a unor adversități virulente, față de o entitate ostilă din afară, care este, în general, un alt stat, o altă națiune, ori față de una perfidă și subversivă din interior, unde intră grupurile etnice alogene, grecii, evreii, maghiarii etc. Filoelenismul societății românești din secolul al XVIII-lea nu încurajează, încă, adversitățile construite: fanariotii reprezintă – arată foarte documentat Paul Cornea, subminând o stereotipie adânc înrădăcinată – agenți ai modernizării culturale și civilizaționale, li se datorează, între altele, un interes crescând pentru ceea ce se întâmplă pe alte meleaguri ale Europei și un interes sporit pentru traduceri; pe de altă parte, militând pentru eliberarea Greciei de sub jugul otoman, ei încurajează, în mod cert, și propensiunile similare ale românilor din cele două țări, jucând un rol catalitic. Reconversia mentalității publice românești din vremea respectivă se produce pe fondul diabolizării grecilor, pe care o vom regăsi ca reflex târziu și în *Epigonii* lui Eminescu, „vinovate“ fiind, pe de o parte, Revoluția lui Tudor din 1821, coroborată cu aversiunea față de Eteria, și, pe de altă parte, Regulamentul organic, care stipulează dreptul de alegere a domniilor pământene. Se ajunge în acest fel la definirea unui identitar național bazat pe *diferență*, care funcționează cu totul altfel decât acela istorist, prin continuitate, întreținut de către reprezentanții Școlii Ardelene, cu care, de altfel, modelul nou nici nu prea comunică, până la Ion Heliade-Rădulescu și, ulterior, la scriitorii de după 1848.

Dacă prezența stimulativă a fanariotilor în procesul de modernizare „proeuropeană“ a societății românești este incontestabilă, idealul – cum am spune noi astăzi... – canonic pe care-l propun în planul culturii rămâne unul cu destule paradoxuri.

Cine examinează atent literatura de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea are surpriza să constate – spune Paul Cornea la pag. 72 – că, în pofida înglobării cărturarilor români în sfera culturii grecești, antichitatea elină rămâne pentru ei o „terra incognita“, reperată doar în câteva puncte ale circumferinței și în câteva proeminente, nu întotdeauna cele mai semnificative.

Cunoașterea deficitară a Antichității duce la nearticularea în cultura română a unui model normativ de *frumos clasic* și a unor axiome de tip universalist, „mai rău decât cu Atena“ stând doar „lucrurile cu Roma“, cunoașterea culturii latine rezumându-se la

stereotipizarea câtorva formule „retoricești“, îndeajuns de ornamentale pentru a sugera un racord ideologic profund, așa cum se întâmplă la Școala Ardeleană, cu care – din nou – mentalitatea publică din cele două țări române nu prea comunică.

Fără îndoială – scrie Paul Cornea –, trebuie să imputăm sărăcia acestui contact cu antichitatea, în bună măsură, învățământului superior grecesc, care [...] nu a condus la rezultate de masă notabile, și, în orice caz, nu pare să-i fi introdus pe elevii români în substanța umanismului vechi. (p. 73)

Rămâne ca învățământul gimnazial și liceal de limbă română din Iași, inițiat în 1813 de către Asachi, și cel din București, inaugurat cinci ani mai târziu de către Gh. Lazăr, să corecteze percepția, însă ușurința cu care funcționarea celor două școli a fost aprobată se explică prin scopul limitat pe care și-l propuneau, acela de a da, în principal, specialiști agrimensori, țel în mod evident depășit de către cititori. Redimensionarea se produce în direcția accentuării autenticității culturii naționale și a drepturilor pe care această nouă identitate le cere în contextul competițiilor etnice de pe continent, originalitatea translându-se – așa cum știm – și într-o competiție a disponibilităților revoluționare. Oricum, ceea ce cartea demonstrează foarte bine, analizând una dintre cele mai complexe fenomene de tranziție din cultura și civilizația autohtonă, este că românii din afara Ardealului *au re-învățat* să fie patrioți pe cale cultă, patriotismul nefiind ceva organic la ei, ci un fenomen de aculturație datorat, în bună parte, personalităților accentuate ale romantismului incipient, care aveau nevoie de un „portofoliu“ ideatic, și l-au găsit în elogiul ființei naționale.

Paul Cornea analizează, în această privință, diferențele dintre preromantismul occidental și cel răsăritean, influențat de către Biserica Ortodoxă: cel dintâi e accentuat revoluționar, în vreme ce al doilea favorizează expectativa contemplativă, pe ansamblul unei conștiințe individualiste încă necristalizate, unde chemarea blândă a trecutului patriarhal este mai puternică decât provocarea imperioasă a prezentului și a viinței. Există în această privință – arată foarte subtil Paul Cornea – o distincție între *trecut* și *istorie*, în condițiile în care preromanticii se văd siliți să o „inventeze“ parțial pe aceasta din urmă, propunându-le contemporanilor o istorie în mare parte fantasmatică, incontestabil eroică, pe care, ulterior, romanticii o preiau și o exacerbează până la exces. E de remarcat în final și faptul că toate aceste distincții subtile sunt propuse de către Paul Cornea într-un moment în care metodologia lui Marcel Detienne și a lui Paul Veyne nu pătrunseser încă la noi pe scară largă: e un argument în plus pentru a spune că *Originile romantismului românesc* e la fel de vie și acum, ca atunci când ea a fost publicată pentru prima oară, citindu-se cu extrem folos și-n miezul unei generații zgomotoase care s-a dezobișnuit să mai ia în mână cărți mai groase de 200 de pagini. ■

Anglistică și americanistică

Virgil Stanciu

PROFESORUL UNIVERSITAR Virgil Stanciu, cunosător de excepție al literaturii din spațiul anglo-saxon, unul dintre cei mai talentați și mai pasionați traducători din beletristica acestui spațiu cultural, este autorul unui *Dicționar de angliști și americanști români* (Cluj-Napoca: Ed. Tribuna, 2008, 134 p.). După cum mărturisește în prefața cărții, de cel puțin un deceniu el strânge informații cu privire la acest club select, aparent rarefiat, alcătuit din oameni de carte și de condei, cu o vocație în zona implantării în cultura română a produselor literar-culturale scrise în limba engleză, fie prin tălmăciri, fie prin comentarii critice. La drept vorbind, poate că Bill Stanciu, cum obișnuiesc prietenii să îi spună savantului, era cel mai potrivit inițiator al unui astfel de proiect. În interiorul breslei el are un prestigiu consolidat, atât pe liniamentele activității didactice de nivel universitar, cât și ca traducător de literatură. Câteva dintre tălmăcirile oferite de el din prozele englezești ori americane ale ultimelor secole, de la Joseph Conrad la William Styron și de la Ian McEwan la Margaret Atwood, au permis accesul cititorului român la autori și titluri de calibrul ale romanului recent de valoare universală, trădând și o pasiune mai veche, dar stăruitoare, a celui care le-a transpus în limba noastră, pentru proza de mare întindere. Din acest unghi de vedere, s-ar putea spune că Bill Stanciu este el însuși un prozator convingător, fiindcă el nu pățește nici într-un caz ceea ce alți experți în domeniul transunerilor, cu o experiență cel puțin la fel de substanțială, au pățit, traducându-l, nu deplin convingător, pe Henry Miller. Altfel spus, rescrierile sale de opere străine în românește – ca într-o operațiune à la Pierre Menard, autorul borgesian al lui don Quijote, numai că dintr-o limbă într-alta – nu numai că sunt acurate și fără ezitări în surprinderea sensurilor originale, dar vădesc o atenție și pentru diferențele între convențiile culturale dintre care vine textul și în care se toarnă acesta.

Cu asemenea carte de vizită, oarecum neașteptat, Virgil Stanciu a solicitat colegilor săi în viață din principalele centre de cultură românești fișe cât mai la zi referitoare la propria activitate de traducători din câmpul literaturilor și culturilor de ex-

presie anglo-saxonă. A rezultat un instrument lexicografic ce îngăduie o bună orientare în domeniu, referințe exacte și chiar o refacere, de la o voce de dicționar la alta, a istoriei relațiilor culturale româno-anglistice, ca să zic așa, prin prisma intermediilor textuale de relevanță beletristică.

Cartea face însă și un fapt de justiție, restaurând un echilibru etic. De mult timp încă, pe scena publică a României traducătorii, oricât de iscusiți, apar în colțurile vastelor pânze sclipitoare, abia desprinși din clarobscur, când nu de-a dreptul confundându-se cu fondul figurilor anonime și indistincte. Faima orală a unuia sau a altuia în cercurile de cititori specializați sau în cele ale publicului cultivat a ezitat să producă efecte restauratoare care ar fi fost de așteptat. De aici se vede, poate, că reflexele centralismului modern în literatură nu lipsesc chiar cu totul și că o descentrare de pe chipul autorului care să aducă în orizontul percepției și al recunoașterii și pe complicitățile lui autorizate – prin calitatea execuției – (traducător, editor, copertator, ilustrator) ar trebui să se producă fără întârziere. Prin dicționarul lui Virgil Stanciu prind chip clar nu numai pasionații domeniului, ci, în cazul fiecăruia, și succesiunea unor opțiuni – benevole sau comandate – în materie de cultură anglo-saxonă transpusă în idiomul nostru național.

Surpriza, una dintre ele, este aceea de a vedea că remarcabilul „cerc al traducătorilor dispăruți” și în viață lucrează încă, în bună măsură, pe cont propriu, după voie și împrejurări, fără participarea la mari inițiative comune, concertate. Un moment de referință a fost, paradoxal, cel din vremea stalinismului, când, stingheriți în publicarea propriei creații originale sau împiedicați să își folosească propriul nume în aparițiile de pe scena culturală, destui autori de renume au colaborat la edițiile din opera lui Shakespeare, Mark Twain sau a altor clasici recunoscuți din Magna Britannia ori de peste ocean. Anii '80 ai secolului trecut au reluat efortul, adăugând vechilor strădăniile altele – ediția Poe îngrijită de Liviu Cotrău, cea din lordul Byron –, dar de astă dată lucrurile s-au întrerupt într-un stadiu mai puțin avansat al realizării lor. Există organisme ale experților în anglistică și americanistică – poate era util să fie menționate și aceste structuri instituționalizate trecute și momentane, dacă au vreo relevanță – care ar putea iniția și superviza, dacă este cazul, alte proiecte majore, apte să îmbogățească peisajul nostru cultural cu noi deschideri. Eu aș include aici, cu prioritate, o linie dedicată filosofiei anglo-saxone, tradusă pe sărite și cam rapsodic, deocamdată, alta care să familiarizeze mai sistematic cu gândirea istorică și cu cea politică din spațiul Occidentului vorbitor de engleză, ultimele fiind chiar prioritare câtă vreme astăzi trăim, după toate aparențele, sub semnul unei forme de *pax americana*. Dacă nimeni nu va încerca o abordare cât de cât sistematizată a moștenirilor culturale din aceste culturi ajunse să domine, prin prestigiul propriu, ca și prin formele civilizationale pe care le-au produs, preluările se vor continua tot ca până acum, după gustul și interesul fiecărui traducător, editor sau sponsor, în parte, fără vreun proiect mai coerent. Să ne mulțumim cu atât? Dicționarul lui Virgil Stanciu, deocamdată la prima ediție, pare să îndemne tacit la mai mult de atât. ■

Modernism și antimodernism

Constantina Raveca Buleu

COLECȚIA „ADDENDA Cuvântul” a Editurii Muzeului Literaturii Române, București, debutează în 2008 cu volumul *Modernism și antimodernism: Noi perspective interdisciplinare*, extensie compactă și specializată a coordonatelor tematice din revista *Cuvântul*. În questa sa pentru apdarea teoretică și hermeneutică, coordonatorul cărții, Sorin Antohi, reușește performanța de a mobiliza câțiva dintre cei mai mari specialiști ai dezbaterilor actuale asupra fenomenelor modernității, studiile adunate în acest volum colectiv fiind semnate de nume precum Hayden White, Roger Griffin, Jörn Rüsen, Sorin Alexandrescu, Liviu Antonesei, Victor Rizeanu și Valentin Săndulescu.

Așa cum era de așteptat, prologul îi permite lui Sorin Antohi să ofere nu numai o excelentă sinteză a ideilor și teoriilor accentuate în paginile volumului, ci și o mostră de discurs cultural rafinat și avizat, clar și concentrat. Premisele conceptuale ale întregului demers sunt trasate în „Cuvânt-înainte: Modernism și antimodernism”, unde împământenita dihotomie tradiționalism – modernitate, care definea în spațiul românesc vectorii culturali emergenți în perioada interbelică, este substituită prin dualitatea conflictuală modernism – antimodernism, „gemenii heterozigoți” – cum îi numește Sorin Antohi folosindu-se de o inspirată sinteză a lui Pierre Chaunu – „născuți în Europa sfârșitului de secol al XIX-lea din experiența (și percepția) unui eșec de proporții apocaliptice al modernizării burgheziei”. Pe coordonatele acestei redimensionări teoretice, întreaga suită de studii consecutive are drept miză depășirea logicii binare tradiționalism – modernitate, racordarea perspectivei românești de astăzi la viziunea regională, europeană și globală, precum și deschiderea interdisciplinară a problematicii modernismului și antimodernismului.

Autorul celebrei *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*, Hayden White, este prezent în acest volum cu două conferințe: „Primitivismul și modernismul”, respectiv „Modernismul american, postmodernismul, avangarda”. În cel dintâi text, el analizează relația dintre modernism și nostalgia modernistă a originilor, glosând într-un dialog profitabil cu Vita Fortunati. Faptul că aceasta din urmă postulează relația de proximitate reciprocă dintre primitivism și modernism și reapropierea primitivului ca „proiecție retroactivă generată de conștientizarea crizei socio-culturale a unei epoci” îl condiționează pe Hayden White să examineze relația dintre „modalitatea de conștiință de sine «epocală» numită «modernism» și impulsul particular din interiorul modernismului de a reveni la tipul de origini numite «primitive»”. În investigația sa, cercetătorul american are mereu în vedere faptul că modernismul nu este doar un fenomen „modern”, ci unul creștin, el fiind „la fel de vechi ca și efortul Sfântului Pavel de a

«moderniza» iudaismul creștinizat prin extinderea sa la întreaga lume păgână», și că, mai mult, este un fenomen recurent recognoscibil cultural sub forma unei serii de renașteri. Observarea acestor recurențe revelează în interiorul fiecărui *modernism* prezența unui impuls de întoarcere la origini, ceea ce face din modernism și primitivism „două elemente într-o structură a temporalității în care primul apare ca «împlinire» a celui de-al doilea». Astfel, fiecare renaștere occidentală reprezintă rezultatul stăruinței de a reforma practicile curente viciate prin întoarcerea la practicile pure. Altfel spus, potrivit logicii istorice inaugurate de creștinism, saltul peste prezent către un viitor înnoit presupune întoarcerea în trecut.

Amprenta teologică a gândirii profesorului american își pune pecetea pe cel de-al doilea studiu, investigația genealogică a modernismului și a postmodernismului american reliefând legătura acestor spații culturale cu originile teologico-politice ale Lumii Noi. Hayden White revine la „presupusa respingere a istoriei” și a dimensiunii istorice și, confruntând-o cu liniile ideatice de forță ale scriitorilor și artiștilor din diferite generații, face din ea cadrul investigației afinităților modernismului și postmodernismului american cu avangarda.

„Modernitate, modernism și fascism: O «re-sintetizare a viziunii»” reprezintă nucleul volumului *Modernism and Fascism: The Sense of a Beginning under Mussolini and Hitler*, în care Roger Griffin furnizează o incitantă teorie despre relația dintre modernitate, modernism și fascism, ocolind tentația echivalării clasice a celui din urmă cu antimodernismul și plasându-l în modernitate. „Metanarațiunea reflexivă” a lui Roger Griffin își adună argumentele din textele unor teoreticieni precum Emilio Gentile sau Peter Fritzsche, din ideile unor filosofi precum Friedrich Nietzsche sau din manifestele unor artiști de talia lui Kandinsky sau Gropius. Acest joc îi permite să realizeze o cartografiere a „evangeliei viitorului” și apreciază că acestea „sintetizează sensul maximalist al modernismului”. Inspirat de textul lui Anthony F. C. Wallace despre mișcările de revitalizare ca tentative de redefinire bioculturală a lumilor prin resintetizarea elementelor vechi în vederea creării unei lumi noi prin „recombinare ludică”, subtitlul articolului oferă cheia discursului lui Roger Griffin, accentuează importanța modernismului programatic și permite calificarea fascismului (și a bolșevismului) ca formă de modernism politic.

În „Modernism și fascism: Repere ale unei evoluții istoriografice”, istoricul Valentin Săndulescu analizează fascismul din perspectivă culturală și inventariază teoriile care privesc relația dintre fascism și modernitate.

Aflat la a doua ediție românească, studiul lui Jörn Rüsen, „Studiile istorice între modernitate și postmodernitate”, respinge din start conceptul postmodern de postistorie – „Nu există un sfârșit al istoriei” – și urmărește interacțiunea elementelor moderniste și postmoderniste în studiile istorice ale ultimelor trei decenii.

Sorin Alexandrescu este prezent în volum cu o consistentă analiză originată în proiectul CNCIS „Modern”, dar elaborată special pentru acest volum – „Modernism și antimodernism: Din nou, cazul românesc”. Obiectiv și sistematic, autorul creionează imaginea contribuțiilor românești la tema modernismului și sfârșește prin a constata raritatea sincronizărilor și realitatea unei „modernități [românești] cu mai multe viteze”. Teoreticianul român reia critic teoriile clasice ale lui Ștefan Zeletin și E. Lovinescu, reface tabloul agenților modernității românești și al vectorilor ei de propagare (coincident cu Roger Griffin în cazul valorizării naționalismului ca factor de modernizare) și constată multiplicitatea blocurilor (anti)moderne interbelice.

Spațiul cultural românesc și poziția față de problema modernității constituie și obiectul studiului lui Victor Rizescu, „De la preistoria teoriei modernizării la istoria ideologiilor periferice”, cartografiere a spațiului intelectual românesc și mai cu seamă a celui interbelic. Cercetătorul readuce în atenția noastră un articol al lui Daniel Chirot, consacrat dezbatelor interbelice românești despre modernizare, înregistrează reacția nu tocmai pozitivă a lui Ilie Bădescu la acesta și contracarează demonstrând că există o serie de intelectuali români și străini preocupați de relaționarea cu dezbaterile internaționale a discuțiilor românești dedicate conflictului dintre tradiționalism și modernism.

În „Modernizările românești, populismul și demagogia”, Liviu Antonesei radiografiază modernizările ratate românești începând cu secolul al xx-lea și terminând cu preaîndelungata tranziție de după 1989. Departe de a se mulțumi cu simpla descriere a datelor esențiale ale vârstelor modernizării românești, Liviu Antonesei caută cauza eșecului lor și încearcă să găsească formula fericită a unei modernizări reușite, ceea ce duce la transformarea discursului într-o pledoarie pentru educație transformatoare și pentru realism politic.

După cum observă și Sorin Antohi în Cuvânt-înainte, prin discursurile și ideile lor, Sorin Alexandrescu, Matei Călinescu, dar și alți teoreticieni și cercetători români demonstrează faptul că există deja un „canon” al temeii modernism – antimodernism elaborat de români, iar acest volum reprezintă o dovadă clară a înaltei calități intelectuale a creatorilor săi.

Kierkegaard 2058?

Ștefan Bolea

HUMANITAS A editat, de curând, volumul al doilea al operelor complete ale lui Kierkegaard. Inițiativa excelentă, pentru că absența unei ediții exhaustive Kierkegaard este o carență a culturii române. Ar trebui tradus de asemenea

Schopenhauer complet, pentru că traducerea din *Lumea ca voință și reprezentare* de la Editura Moldova este inutilizabilă. De asemenea, Editura Hestia ar trebui să accelereze editarea lui Nietzsche, în varianta Colli-Montinari – am rămas, pesemne, blocați la volumul 6, postumele rămânând în continuare netraduse.

Excelenta traducătoare Ana-Stanca Tabarasi folosește ediția Gads a operelor complete, în 55 de volume, *Søren Kierkegaards Skrifter* (28 de volume de text, incluzând, printre altele, pagini din jurnal, carnete sau scrisori și 27 de volume de comentarii). O asemenea ediție Kierkegaard ar schimba complet datele asupra filosofului danez și ar da naștere la cercetări filologice novatoare.

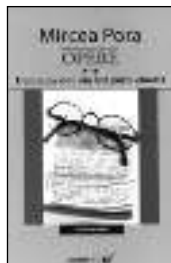
Să spunem că ar fi mulțumitor să avem în limba română ediția Hong-Hong, de la Princeton University Press, de 26 de volume, care a fost tradusă timp de mai bine de 20 de ani. Totuși, trebuie semnalată o problemă inerentă – primul volum din seria operelor complete Kierkegaard de la Humanitas a apărut la sfârșitul anului 2006, al doilea în iunie 2008. Există o cezură de aproape doi ani între volume. Dacă s-ar traduce ediția Princeton (care în curând nu mai va fi actuală, după cea de 55 de volume de la Gads), am avea în românește Kierkegaard complet peste aproximativ 50 de ani. Chiar presupunând că volumele 6, 8 și 19 (din ediția Hong-Hong) ar fi traduse într-un ritm mai lejer, pentru că avem ediții acceptabile după *Frică și cutremur*, *Conceptul de anxietate*, *Boala de moarte*, tot este un deadline dezamăgitor.

Luând în calcul eventualele considerente personale ale traducătoarei (proiecte adiacente, intermitenta absență a motivației – pentru că nu te poți seta să traduci Kierkegaard o jumătate de secol), Kierkegaardul de la Humanitas oscilează între probabil și posibil. Ar fi fost mai nimerit să fie selectați trei-patru traducători specializați în limba daneză, cu pregătire filosofică, care să finiseze editarea completă a lui Kierkegaard în românește până în 2015, cel târziu. Din păcate, avansăm greoi și trebuie luptat cel puțin încă două decade pentru a ne lăuda cu un sincronism autentic. Ar mai exista o nemulțumire: *Sau-sau* nu apare complet în limba română. După ce aproape două decenii a trebuit să rezistăm cu traduceri inconsistente și obscure din *Diapsalmata* sau *Jurnalul seducătorului*, care mizau pe un Kierkegaard comercial sau mozartian, trebuie să mai așteptăm (câteva luni? câțiva ani?) pentru volumul al doilea din *Sau-sau*. Inutil să mai remarc că volumele 2 și 3 din seria operelor complete trebuiau să fie publicate simultan.

Publicații primite la redacție

• Mircea Pora,
*Opere, I,
Destinul lui Popescu*,
Pitești: Paralela 45, 2006.

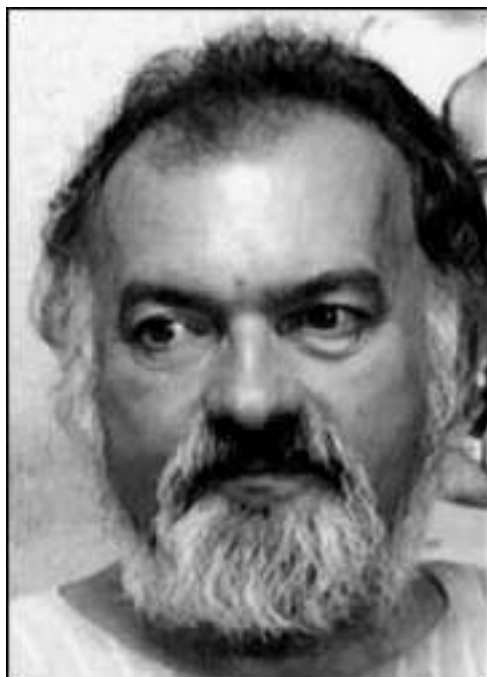
• Mircea Pora,
*Opere, II, Duminica vine din
față puțin obosită*,
Pitești: Paralela 45, 2006.

In memoriam VALENTIN TAȘCU

UNIUNEA SCRITORILOR din România, Filiala Cluj, anunță cu durere încetarea din viață a scriitorului și prietenului VALENTIN TAȘCU.

Valentin Tașcu (23 ianuarie 1944, Petroșani – 26 noiembrie 2008, Târgu-Jiu). Critic și istoric literar, poet, prozator. Facultatea de Filologie a UBB Cluj (1966). Debut absolut în *Tribuna* (1968). Doctorat în filologie, *magna cum laude*, cu teza: *Ritm și valoare în poezia populară românească* (2000). Volume: *Incidențe*, critică literară, 1975; *Presa literară românească din Transilvania până în 1918*, istorie literară, 1980 (în colab. cu Mircea Popa); *Alexandru Cristea dincolo de alb și negru*, critică de artă, 1979; *Dincoace și dincolo de „F”*, monografie despre D. R. Popescu, 1981; *Paul Sima*, critică de artă, 1982; *Poezia poeziei de azi*, critică literară, 1985; *Dimineața amurgului*, poezie, 1994; *Școala morții*, poezie, 1997; *Defăimarea bătrâneții*, poezie, 1998; *Elogiul tinereții*, 2000; *Ritm vertical*, teorie literară, 2001; *Studii literare*, 2002; *Tratat despre iubire*, versuri, 2003; *Elogii*, eseuri, 2003; *Istoria presei românești din Transilvania*, ed. a doua, 2003; *Miluta*, roman, 2004. A colaborat la dicționarul *Scriitori români*, coord. Mircea Zăciu, 1978; *De la N. Filimon la G. Călinescu – studii de sociologie a romanului românesc*, 1982; *Dicționarul 100 cei mai mari scriitori români*, 2003; *Dicționarul cronologic al romanului românesc de la începuturi până în 1989*, 2004. Coautor la *Dicționarul general al literaturii române*, 2004-2005. Traduceri: *Cuba – o jumătate de veac de poezie și singunitate*, ed. bilingvă româno-spaniolă, 1997; *Dostena*, *Exist, deci visez*, 2000; *Nedim Gursel*, *Cuceritorul*, 2000; *Anton Donceț*, *Straniul cavaler al cărții de taină*, 2000; *Kiril Topalov*, *Nervi*, 2000; *Predrag Matveievici*, *Breviar mediteranean*, 2003. Ordinul „Meritul Cultural”, categoria A, în grad de cavalier (2004). Membru al Uniunii Scriitorilor din România, al Uniunii Oamenilor de Teatru (UNITER), al Uniunii Artiștilor Plastici, președinte al Filialei Gorj a UAP (2005-2006), membru (cu Editura Clusium) al Fundației Internaționale „Balkanika” cu sediul la Sofia.

FI ECĂ e vorba de circumscrierea unei personalități literare (vezi studiile asupra operei lui D. R. Popescu), de incizii cuprinzătoare în literatura română, de escaladarea unor universuri plastice (albumele Alexandru Cristea și Paul Sima), specific demersului său critic pare să fie un sentimentalism al expresiei, nu și al ideii expresive

mate. Altfel spus, dintr-o secretă structură lirică, Valentin Tașcu simte nevoia de a poetiza, de a „eufemiza” discursul critic, conducându-l până în vecinătatea poemului în proză, fără a-i slăbi valoarea ideatică. În *Poezia poeziei de azi*, renunță deliberat la morgia unui sistem rigid de lectură și își apropie „poezia poeziei” în absența absolută a complexelor. Se ajunge la un soi de gratuitate a actului critic, în sensul accederii sale la creația pură, din ambiția criticii de a fi text, nu metatext.

În anii '90, criticul a surprins pe toată lumea cu excepționalele sale cărți de poezie: *Dimineața amurgului*, 1994, *Școala morții*, 1997, *Defăimarea bătrâneții*, 1998, *Elogiul tinereții*, 2000. Să scrii despre moarte și bătrânețe pe melodia elegiilor antice, pe partitura la *Ars amandi* e o soluție uimitoare ca efect scriptural și ca forță a mesajului. Față în față cu două teme atât de grave, chiar posomorâte, Valentin Tașcu alege domesticirea lor în ritmuri. Litania strunită a hexametrilor și pentametrilor echivalează cu o îmblânzire. Toate detaliile mizere și respingătoare, descrise ca într-o lecție, ca într-o „învățătură”, își pierd stridența și câștigă în adâncime, în naturalețe. Călăuza se călăuzește și pe sine. E limpede că organizarea formală îi era poetului necesară. Volumele au rame, delimitări, puncte de sprijin și de echilibru, așa încât înaintarea poate începe, poate intra în detalii și, mai ales, se poate încheia fără a însemna „încheierea” autorului. „Falsul” nu sare nicidecum în ochi, cadența e atemporală. Martorul morții și al bătrâneții pare întreg

și competent, dincolo de orice îndoială, deși experiența sa era, firește, incompletă, parțială, trunchiată. El nu „terminase” nici de murit, nici de îmbătrânit, nu-și încheiase nici tinerețea de spirit, dar vorbea *ca și cum*. Acesta era farmecul, aceasta era vraja.

Marea călătorie, trăită reversibil, deci nefiresc, de autor, este proiectată în magie, în mister. Sfaturile decurg adesea din experiențe pur mentale și din devieri. *Ars moriendi* stă în vecinătatea lui *Ars amandi*, se pot atinge și, uneori, confunda. „Pierind adeseori”, omul are la îndemână „moartea mică”, experiență repetabilă: „Cu mult mai bine-i să mori, / de cât mai multe ori, de cât mai multe ori”. Moartea este apropiată cu gesticulație erotizantă – ea-ți cere să fii frumos, s-o iubești pe-ndelete, să prelungești agonia, să i te supui. Relația e din ce în ce mai intimă, mai egoistă: „Și atunci supus mă îndrept / către unica sursă de moarte / – propria mea ființă – / și-o ascut pe până urlă de tăișul ei neted”; „Ea crește și lacom mă întreabă / pe mine cu mine, făcându-mă mic, / nevăzut pierind înc-o dată”. Fragmentul de experiență tanatică directă este detaliat cu incursiuni în trecutul imemorial, într-o refacere a istoriei morții egală cu istoria ființei. Sunt experimentate liric stări succesive – moartea de sine, moartea celuilalt, romantică, moartea domesticită și cea sălbatică. Excepționala înscenare din *Adio* despre cum ar fi să-ți iei rămas-bun de la moarte îmi reamintește o frază a lui Marcel Moreau: „Avem remușcarea de a nu fi zei, ca și cum ar fi stat vreodată în puterea noastră să devenim, avem remușcarea de a fi muritori, ca și cum asta ar fi urmarea ignoranței noastre...” Singurul care poate muri de două ori, credea Valentin Tașcu, este „poetul sau omul năpraznic”, adică acela „ce două ființe în el poartă” și se poate desprinde de sine, o vreme, ascultând de trinitatea valorantă *femeie, vis, moarte* și purtându-se de mână printre adevăruri ultime.

Defăimarea bătrâneții dejoacă „greaua povară a vârstei” privind-o nerușinat în față. În aceeași ritmare somptuos-elegiacă, dar cu o alertețe în plus fiind vorba, de data aceasta, de o experiență în curs, nu de rememorarea unui episod trecător, semnele de taină sunt inventariate cu un surâs extrem de eficace în colțul gurii. Pierderile aduc o înțeleptire iconoclastă și un discret haz de necaz. Ca și în cazul morții, bătrânețea se înfrumusețează pentru cel ce *știe*: „Cât nu începi să uiți pe unde ești / și nici nu-ți faci iluzii că te afli / în altă parte decât adesea ți se pare / e foarte, FOARTE BINE, / și poți să-ți zici că nu e PEA TÎRZIU, / deși târziul... VINE!”

Nu sunt cărți ale resemnării, ci ale lucidității care știe să-și alăture expresivitatea până la a stăruii obsesiv și cumva *luminos* în mintea cititorului. Să citez, în semn de reculegere, o strofă aproape biblică despre frumusețea urâtului și binele răului: „Cel ce-a primit mulțimea de daruri – / le va pierde; cel ce / nimic nu a primit, nimic / nu va primi, dar nici va fi să piardă. / Harul său va fi / de-a-mbătrâni frumos, și cald, și fără teamă / că frumusețea i S-AR LUA”.

Ion Vartic

Publicații primite la redacție

• *De la Shakespeare la Sarah Kane. Teatrul Național din Cluj. Spectacole din perioada 2000-2007*, Cluj-Napoca: Koinónia, 2008. Îngrijirea colecției: András Visky Cuvînt-înainte: Ion Vartic

16 februarie 1897

ODRAMĂ S-A petrecut zilele trecute și nu pot decât să o consemnez.

Marușa, servitoarea noastră, văzând că de la mine și de la Mihalis nu iese nimic, începu a-i face curte unui cizmar, Bisin pe numele lui, care are magazinul de lângă casa noastră. Se împlinește o lună de când, de câte ori lipsește doamna, aceasta petrece ceasuri întregi în curte, împreună cu el. Zilele trecute, când stăpânii au lipsit la dans, toată noaptea a petrecut-o cu el în grădină. Eu și cu Mihalis știam toate astea, dar ce ne privea pe noi? Să se ducă să-și spargă și capul, ne ziceam. Cel puțin atât cât mergeau așa lucrurile, eu și cu Mihalis mâncam zilnic macaroane, pe care Marușa le primea cadou de la Bisin și ni le dădea nouă ca să nu spunem nimic.

Însă ce s-a întâmplat ieri? Chiar de cu seară, cum am ajuns acasă, am găsit-o pe doamna Anastasia într-o mare neliniște. Marușa plecase înainte cu patru ore și oricât au căutat-o nu a fost de găsit. O prinsese doamna cu Bisin și după ce strigase la ea îi spusese că o va spune domnului seara. Aceasta de frică a fugit și nu se știe locul unde s-ar fi dus. Seara, când am închis magazinul și am mers acasă, ne-am pus toți în mișcare și am ieșit în căutarea ei. După două ore de căutări, ne-am întors neputincioși. Atunci eu mi-am amintit că odinioară o întrebaser:

– Ce-o să faci, Marușa, când toate astea pe care le faci le va afla doamna?

– A, dacă se va întâmpla una ca asta, voi merge și mă voi arunca într-o fântână.

I-am spus astea doamnei și m-a trimis pe mine și pe Mihalis să căutăm în toate fântânile vecinilor. Cu teamă, am ieșit noi și am cutreierat toate fântânile din împrejurimi. Unde însă puteam găsi noi, la 12 noaptea, la o fântână de 20-30 de metri adâncime, vreo urmă de om? De altfel, să spun și adevărul, începuse să mă cuprindă frica. Stăpânii noștri au adormit în acea seară cu mare grijă, iar noi, speriați.

Dimineața, ca de obicei, am deschis eu și cu Mihalis magazinul și după o oră și jumătate a venit Aristidis și ne spune că „chilipirul” a fost găsit.

– Și unde a fost ascuns? întreb eu.

– Ce ascuns? Era căzută în fântâna lui Salaridu. Și voi, care ați fost aseară, ați spus că ați căutat în toate fântânile din Pirgos și nu ați găsit nimic.

– Și când o vor îngropa?

– Ha, ha, ha! Pe cine să îngroape? Pe Marușa? Aceasta este mai bine decât tine și decât mine.

– Ei bine, dar nu s-a înecat? La ce oră a căzut?

– De ieri de când a certat-o doamna, era ora 4, după cum a spus acum, era dezamăgită și s-a aruncat în fântână. Fântâna pe care a ales-o era îngustă. Și-a pus picioare

rele ghemuite până la gură, și-a dat drumul aproape un metru, a închis capacul și și-a dat drumul. Astfel, cum a căzut, nu a pățit nimic. Apa, jos, nu era atât de adâncă. Abia de avea un metru, așa că nu s-a înecat. Așa a stat până dimineața, fără măcar să sufere nici de frig, deoarece apa acolo, jos, era caldă.

Dimineața, o vecină s-a dus să scoată apă și Marușa a strigat-o de jos, însă aceasta nu a auzit-o. Când a tras apa și a văzut că apa era roșie, pentru că trăsesse fusta ei, femeia nu a mai putut suporta, a vărsat apa înapoi în fântână și a plecat. Mai apoi a venit o evreică, care cum s-a apropiat de fântână și a auzit voci, s-a speriat, a lăsat gălețile și a fugit strigând că este om în lăuntrul fântânii. Atunci ne-a înștiințat și după ce am luat 4-5 oameni și o frânghie, am scos-o afară, udă ca o rață și speriată, și am dus-o în casă.

– Și acum ce face?

– Acum stă în pat. Însă nu se plictisește. Mâine o veți vedea în picioare.

Astea deci ne-a povestit Aristidis despre căutarea Marușei, care nu ne-a permis seara să ne apropiem de ea, nici ieri, nici astăzi. Se pare că este mai bine și că se va ridica repede din pat și atunci ne va povesti cum a petrecut o noapte în fântână. Domnul Demostenis, preocupat acum cu cazul acesteia, nu a prea dat atenție magazinului de loc, astfel că a fost mai bine la magazin. Am învățat bine meseria și sunt mâna dreaptă a lui Aristidis.

25 martie 1897

SĂRMANUL TATA! A venit în Mesimvria să se liniștească. A venit să petreacă în tihnă, după cum spune, ultimele zile ale

• Constantin Arvanitis, în jurul vârstei de 20 de ani

vieții, pentru că își dă seama că nu-i mai rămân mulți ani de trăit, și, în loc de liniște, a găsit mai multă neliniște, pe care, după cum spune, niciodată nu a mai simțit-o. Ieri s-a întors în Mesimvria, de acolo de unde a venit, și a stat trei zile. A venit sărmanul tata să mă vadă și să-și spună amarul ca să-și ușureze sufletul.

Nu-l respectă deloc Eleni și nu-i dă nicio atenție, lui, cel care a sacrificat totul pentru bunăstarea ei. Îmi pare foarte rău de tata, care slăbise foarte mult. Nu aveam ce să-i fac ca să-l consolez și doar l-am sfătuit să aibă răbdare și să-și vadă de grijă, să nu mai rădă lumea.

O cunosc bine pe Eleni și-mi aduc aminte cum a petrecut cu răposata bunica. Îmi aduc aminte greutatea zilnică și îngrijirea pe care i-a dat-o bunica și de aceea nu găsesc deloc exagerată supărarea tatălui, care, de altminteri, nu are nimic contra lui Stiulis. Și tata este însă puțin egoist și de aceea mă întreb cum pot să-i fac dreptate. În sfârșit, tata are dreptate, pentru că se vede că suferă și fizic, și psihic.

A plăns sărmanul tata ca un copil mic. Îmi pare așa de rău, că mi se frânge inima când îl văd. Ce pot să fac? Cum pot să-l ajut? Mă gândesc să-i scriu Eleni, personal, și să o rog, cel puțin, să aibă milă de el. Să se gândească că, deși nu este tatăl ei, a avut grijă de bunăstarea ei mai mult decât de a noastră. O s-o mai rog să aibă cumva grijă de bătrânețile lui. Cred că Eleni mă va asculta și tata va duce zile mai bune.

Panaiotis îmi scrie cu regularitate. La început nu a fost mulțumit de locul său de muncă, însă acum se pare că nu mai face atâtea lucruri necugetate ca în trecut.

5 mai 1897

AM RĂMAS orfan și de tată. A murit sărmanul tata pe 28 aprilie de hemoragie la gură, de la acea boală de care suferea de ani de zile și care a început să se cronicizeze odată cu moartea mamei.

Pe 29 aprilie, imediat ce am primit telegrama de la Eleni, am venit în Mesimvria și am luat parte la înmormântarea lui. De pe 20 aprilie îi venise sânge pe gură, și doctorul i-a recomandat odihnă la pat și liniște. Pe 28 însă, de dimineață, în timp ce era singur în camera lui, i-a venit atât de mult sânge pe gură că abia a apucat să bată la geam și să ceară ajutor. Au alergat imediat și Eleni, și vărul ei, Iorgakis Valasi, care întâmplător se afla acasă, însă abia au ajuns și nu au trecut nici 10 minute și sângele l-a înecat și l-a împiedicat să mai respire.

Înmormântarea am făcut-o așa cum se cuvine și a doua zi am telegrafiat ambasadorului la Pirgos, să facă înscrierea bunurilor mobile și imobile și să numească tutorele, pentru că eu și cu Panaiotis eram

→

minori. Ambasadorul a venit împreună cu secretarul său și a început să facă înregistrarea averii. Au fost trecute imobilele: 1 casă, 2 magazine și 3 vii și mai apoi lada marinărească a răpostului nostru tată, a cărei cheie o dăduse spre păstrare unchiului Iorgakis, cu care, după cum acesta spune, vorbise și îi spusese că, imediat ce moare, principala sa grijă să fie să ia cheia lăzii de la gâtul lui. Aceasta pentru că, în ultimul timp, nu mai avea încredere în Eleni.

A fost deschisă lada și în ea a fost găsit un catalog cuprinzător al lucrurilor dinăuntru și un testament. A procedat așa de teamă ca nu cumva să ne nedreptățească Eleni. Despre aceasta, în urmă cu 40 de zile în Pírgos, mi-a spus că scăzuse mult în ochii lui și ar vrea ca în ceasul morții lui să mă aflu eu lângă el.

Au fost înregistrate toate cele găsite în ladă, bijuterii, documente, bani ș.a., și a fost desemnat tutorele nostru D. Trițaki, căruia i-au fost date toate bunurile mobile și îngrijirea celor imobile.

După ce au fost așezate toate lucrurile în ordine, domnul ambasador a plecat.

Lui Panaiotis i-am trimis telegramă cu nefericita veste, iar ieri i-am scris o scrisoare amănunțită despre moartea tatălui nostru și despre toate cele ce au urmat.

Eu voi mai sta încă alte 3-4 zile, după care mă voi duce în Pírgos, la munca mea.

Uneori, îmi pare rău din toată inima de pierderea bunului nostru tată, care atât de mult ne-a iubit. Îmi amintesc de sfaturile sale, de grijile sale pentru mine și plânge sufletul în mine.

Și alteori iarăși. Ce stare sufletească, Doamne! Pe ascuns, mă bucur că am rămas singur și voi face ceea ce vreau. O! Vezi să nu mă căiesc de asta vreodată, pe care eu însumi o percep drept ceva straniu și îngrozitor.

29 iunie 1897

SE ÎMPLINEȘTE o săptămână de când am scris domnului Trițaki și lui Stiulis și nu am primit niciun răspuns. De ce să nu îmi scrie? Deși nu cred să mi se îndeplinească dorința, totuși sper să se întâmple ceva.

Se face o lună de când mi-a încolțit în minte și nu-mi dă pace dorința de a merge din nou la școală și de a-mi urma studiile.

Mărturisesc că de când m-au smuls de la mult iubitele mele slove, de acum patru ani, și fără voia mea m-au aruncat în vâltoarea negoțului, de atunci nu mi-a ieșit din minte și nu mi-a dispărut gândul de a studia și învăța mai multe decât învățasem. Și de aceea, învăț și continui să învăț de unul singur. Niciodată nu am îndrăznit să-i propun răposatului meu tată să mă trimită din nou la școală, pentru că scoteam că situația financiară nu-i permitea. Acum că, după moartea sa, toată averea lui mi-a rămas mie și lui Panaiotis, mă gândesc că aș putea să am grijă ca din tot ceea ce îmi revine să-mi termin gimnaziul și mai apoi și studiile. Și, în sensul acesta, am vorbit zilele trecute cu dl ambasador, care, după ce m-a ascultat cu atenție, m-a felicitat pentru ideea mea și mi-a spus că legea grecească nu permite lichidarea averii de către un minor, dar mă sfătuiește să-i scriu lui Trițaki să preia el cheltuielile de școlarizare și, mai apoi, să-i plătesc înapoi când mi se va permite să vând averea.

De aceea le-am scris și domnului Trițaki și lui Stiulis și aștept să-mi răspundă. Ah, ce bucurie va fi dacă răspunsul lor nu va fi negativ!

Nu mă îngrijorează deloc faptul că patru ani am lipsit de la școală. În tot acest răstimp am învățat și nu doar că am asimilat ceea ce am învățat, dar și multe altele am învățat. Sunt convins că imediat ce voi fi examinat voi fi luat în clasa întâi de gimnaziu și nu vor fi necesari decât patru ani să termin liceul. Voi avea atunci 21 de ani. Nu voi fi chiar așa de mare! Mai apoi, odată ce voi termina liceul, cu siguranță, îmi voi continua mai departe studiile. Ajută-mi, Sf. Fecioară, să reușesc! Domnul Demostenis este bolnav și, după cum se aude, va pleca la Constantinopol pentru operație. O s-o ducem bine la magazin cu Aristidis și cu Mihalis.

20 septembrie 1897

NECAZ MARE avem iarăși. Domnul Demostenis a murit la Constantinopol și zilele trecute, doamna Anastasia, îndoliată, s-a întors singură. După cum se spune, conducerea magazinului o va prelua Aristidis, iar firma va aparține acesteia, Anastasiei. Vom vedea ce-o să se întâmple și cu mine.

Nu știu ce să mai fac să se mai potolească sufletul, că nu mi-am atins țelul. Nu au acceptat nici Trițaki, nici Stiulis să mă sprijine să învăț. Rău îmi pare, da' nu am ce face. Nu contează dorința, oricât de arzătoare ar fi, când aparține unui om de vârsta mea și care nu găsește nicăieri un sprijin. Oricât de tare am bătut pe la uși, nicăieri nu mi s-a deschis, chiar dacă intențiile mele erau dintre cele mai bune. Și am fost nevoit să rămân în locul în care mă aflu și să mă ocup cu învățatul în ale negoțului, la care nu prea mă trage inima.

Trebuie acum să dau la o parte toate cele referitoare la gândul de a studia, de vreme ce nu mai e nicio speranță, și să continui a mă dedica muncii căreia îi fusesem sortit și să continui să-mi port singur de grijă, pentru că nu am pe nimeni pe fața pământului care să aibă grijă de mine.

Mă gândesc serios să-i scriu lui Panaiotis să găsească un loc și pentru mine la magazinul la care lucrează, la Constanța. Nu ar fi rău. Acolo lucrează așa de mulți angajați și s-ar găsi și pentru mine un loc. Acolo, eu și Panaiotis am putea mai ușor să reușim. Am început să învăț românește și stând acolo voi învăța și mai bine. De altfel, vorbesc deja bine trei limbi, grecește, bulgărește și turcește, și destul de bine franceza și spaniola.

3 noiembrie 1897

M-AM HOTĂRĂT. Decizia am luat-o după ce am vorbit cu Panaiotis printr-o scrisoare și m-am decis să-i spun și lui Aristidis că eu demisionez și plec în România. A deșteptat toată lumea Aristidis cu țipetele lui.

– Unde vrei să pleci, îmi spuse, acum în plin sezon? Unde o să găsească eu om să te înlocuiască? Nu vezi că avem treabă? Nu-ți dau nicio centimă din salariu și unde vrei să te duci, du-te! Să vedem unde te vei duce fără bani!

– De ce țipați așa, domnule Aristidis? Pot să stau 10-15 zile până veți găsi om. De altfel, cu forța nu poți să mă ții. Uite, îți dau cuvântul meu că după 15 îmi dau demisia și dacă vrei îmi dai salariul.

– Mă mir ce minte poți să ai, Constantine! Lași tu munca ta la care te-a dat tatăl tău și unde mergi tu? În România. Crezi că acolo curg râuri cu miere? A murit tatăl tău și acum ar trebui să-i ascuți pe cei mai vârstnici. De acest pas al tău o să regreti mai târziu și-ți vei aminti de povețele mele. Ascultă ce te sfătuiesc și vezi-ți de treabă și eu voi vorbi cu doamna Anastasia să îți mărească salariul.

– Nu pot să rămân în niciun fel, pentru că deja am vorbit cu fratele meu și acesta mă așteaptă să vin. Mi-a asigurat un loc de muncă și nu cred că voi regreta vreodată ceea ce voi face. Te rog înștiințează-o și pe doamna Anastasia că de acum în 15 zile voi demisiona.

– Gândește-te bine! Dar, repet, într-o zi vei regreta.

Mi-am dat demisia și după toate calculele mele am de luat 240 de franci. Am comandat ieri un costum de haine cu 75 de franci și voi lua și altele necesare și cu ajutorul lui Dumnezeu în 10 zile voi pleca.

M-au rugat mult doamna Anastasia și cu Aristidis să rămân, dar de vreme ce am luat decizia să plec, nu voi mai rămâne cu niciun chip.

I-am scris lui Panaiotis că îi voi transmite ziua în care voi ajunge ca să mă aștepte.

Constanța, 16 decembrie 1897

AȘA DE mare dreptate a avut Aristidis când mi-a spus că voi regreta cele ce voi face. Am regretat amar și am plâns mult de grava greșeală pe care am făcut-o. De n-ar fi avut dreptate cu râurile de miere!

Încă de la început s-a văzut că această călătorie a mea nu va fi încununată de succes. M-am imbarcat pe un vas austriac din Pírgos spre a merge la Constanța, după ce mai întâi mi-am ștampilat pașaportul. Când am ajuns în Aimonă, timpul s-a stricat într-atât, încât cu greu înaintam. Abia după 24 de ore am ajuns în Varna. Acolo am stat trei zile și tot de atâtea ori vaporul a încercat să plece din port și nu a putut și s-a întors. În tot acest răstimp mi s-a făcut rău de mare și nu am mai știut nimic de mine. Vaporul a încercat a patra oară să pornească și nu a reușit și căpitanul ne-a spus că s-a hotărât să rămână o săptămână, până se va îndrepta vremea, iar noi, călătorii, am fost invitați să stăm la Varna până când ne vor anunța când va pleca vaporul.

Am debarcat toți călătorii și ne gândeam ce să facem. Vremea era așa de urâtă, încât, nu într-o săptămână, ci nici după o lună nu aveam nădejde că se va îndrepta. Atunci mulți s-au gândit să plece prin Rusciuc; de partea acestora am fost și eu. Pe de o parte pentru că răul de mare nu-mi trecuse încă și pe de alta, pentru că aveam puțini bani și îmi era frică să nu rămân fără bani dacă stăteam mult la Varna. Astfel, a doua zi am plecat pe calea ferată și am ajuns la Rusciuc. Din păcate și acolo ne-a mers rău, pentru că, apele Dunării fiind umflate, nu circula niciun vapor. Și am ră-

mas la Rusciuc pentru șase zile, până a venit un vapor austriac, ticsit de călători, și astfel am putut ajunge până la Cernavodă. În tot acest răstimp am cheltuit toți cei 120 de franci pe care-i aveam cu mine, la hotel, pe mâncare, pe tren, pe vapor și când am ajuns la Cernavodă aveam doar doi franci în buzunar. Ce ar fi trebuit să fac? Biletul pentru Constanța ar fi costat 2,80 franci și ar fi trebuit să plătesc și pentru bagajele mele. Niciunul dintre călători nu a binevoit să mă împrumute și spre rușinea mea am fost nevoit să las bagajele și să-mi iau bilet.

În sfârșit, după o asemenea călătorie cu aventuri am ajuns la Constanța, în a douăsprezecea zi de la plecarea mea din Pîrgos.

Însă alte necazuri mă vor aștepta aici. Panaiotis, văzând ziua în care voi ajunge, după cum îi telegrafiasem, ziua în care plecam din Pîrgos, și că eu nu am apărut, s-a îngrijorat și în tot acest răstimp a lipsit adesea de la magazin, căutând să vadă ce mi s-a întâmplat. Absența lui de la serviciu i-a determinat pe patroni să-l concedieze și să nu-i dea foarte mulți bani. M-a așteptat și m-a încurajat. Imediat am trimis la Cernavodă datoria mea și mi-am obținut astfel bagajele, pe care ni le-au expediat aici. Trebuia însă să aibă grijă să găsească loc de muncă și pentru el, și pentru mine, pentru că cheltuielile aici sunt foarte mari și banii erau pe terminate. Unde să găsească locuri? Una au fost speranțele și alta e realitatea din Constanța. Am început să regret amar greșeala pe care am făcut-o plecând și lăsând vechiul meu loc de muncă, la care toți m-au implorat să rămân și îmi creștea și salariul și am venit aici, la Panaiotis. Va trebui însă să insist, pentru că bani nu mi-au mai rămas să mă întorc și nici să pătesc rușine așa de mare, să mă întorc atât de repede înapoi.

De aceea, văzând că cu cât trece timpul, cu atât mai repede se terminau și banii lui Panaiotis și amândoi nu aveam de lucru, m-am hotărât să renunț la ideea de a lucra într-un magazin mare, așa cum mă gândisem, și l-am rugat pe Panaiotis, care știa piața Constanței, să-mi găsească orice de lucru, în orice fel de magazin, numai și numai să pot să-mi câștig existența.

Și a găsit un magazin mic, manufactură, în strada Mangalia, al lui Dimitrie Frangopulu, pe care îl conducea fratele său Ioanios Frangopulu, și unde am început munca la 7 decembrie, pentru 25 de franci pe lună, plus mâncare și alte cheltuieli. Din a treia zi la magazin, ochii au început să mi se înroșească de atâta muncă. Aceasta era situația bună pe care visam să o găsesc la Constanța. De la un magazin mare și cochec unde mă rugau să rămân, am plecat și unde am ajuns, Dumnezeuule? Ce mare greșală am făcut, Fecioară Maria, să vin aici!

Este însă imposibil să persist în a mai rămâne aici și cum voi lua câțiva bani voi merge la Brăila, la rudele mele, poate aceștia se vor îngriji să-mi găsească un loc de muncă.

Panaiotis a trecut iarăși la magazinul lui Lascaridis, însă pentru mine, din păcate, nu s-a găsit niciun loc aici. După cum se vede, nu vroiau să angajeze doi frați la magazin. Deci, asta se va întâmpla. Cum voi împlini o lună și voi lua salariul, fără să anunț pe cineva, voi pleca la Brăila.

Acum rămân la acest mic magazin și mă gândesc cu părere de rău. Așa-mi trebuie! Pe bună dreptate plătesc pentru marea mea greșală.

• Constantin Arvanitis, în ultimul an de viață, alături de soția sa, Maria, și de (probabil) tînăra care îi ajută

Brăila, 15 ianuarie 1898

MULTE, FOARTE multe am trecut și voi mai trece în această Românie unde m-am gândit să vin. Îmi vine să-mi crăp capul! Ce mi-a trebuit să vin aici?

Cum s-a împlinit o lună de la venirea mea la magazinul lui Frangopulu, am cerut salariul. Din 25 de franci mi-au fost dați doar 17, din care mi-am plătit datoriile, și cu restul mi-am luat pe ascuns lucrurile din casa lui D. Frangopulu unde stăteam și, fără să anunț pe cineva, m-am urcat în tren și am venit la Brăila.

Am plătit pentru tren 9,40 și pentru bagajele mele 3, și mi-au rămas în buzunar 5 franci și 60 de bani. Deci, mi-am făcut socotelile. Pentru că trenul ajunge la 2 după miezul nopții, la Brăila, nu pot merge la unchiul mei la ora asta și voi lua o cameră la hotel și abia a doua zi mă voi prezenta. Pentru mâncare și băutura nu-mi fac griji, pentru că știu că unchiul și mătușile mă vor ajuta și mă vor ierta, până îmi voi găsi un loc de muncă.

Când m-am suit în tren vremea era foarte rea. Era sfârșitul lumii! Ninsoare, vânt și frig mare.

Pe drum, încercând să prind trenul, am alergat spre vagonul meu. Bătea un vânt năprasnic și mi-a luat pălăria din cap. Rămânând fără pălărie, imediat ce am intrat în vagon, am început să caut prin bagajele mele căciula pe care, din păcate, nu am găsit-o printre haine. M-am așezat și m-am gândit ce să fac. Mă gândeam că vremea este foarte rea și dacă voi ieși afară fără ceva pe cap voi răci și mă voi îmbolnăvi. Atunci, m-am gândit să-mi înfășor capul cu brăul pe care îl aveam. Socoteala mea nu avea să se realizeze, pentru că aveam acum nevoie de bani pentru pălărie și eu aveam în buzunar doar 5 franci și 60 de bani. Era imposibil să merg la hotel, așa cum mă gândisem mai înainte, pentru că aș fi plătit la hotel cel puțin 2 franci, iar a doua zi, la trăsură, pentru mine și hainele mele, alți 2 franci și nu-mi vor rămâne mai mult de 1,60 franci, cu care, se înțelege, nu aș fi putut să-mi cumpăr pălărie. Astfel, am de-

cis ca, imediat ce ajung, să iau trăsura și să ajung direct la mătușa Ecaterini, strada Teatrului, și în felul ăsta să-mi rămână bani de pălărie. Consider că este rușinos ca imediat ce ajung să cer bani de la oameni. Ajunge greutatea pe care le-o pricinuiesc prin prezența mea. Astfel am procedat întotdeauna. Cum a ajuns trenul, mi-am legat brăul în jurul capului ca un turc și, urcat în trăsură, am dat adresa casei mătușii mele.

Trăsura a ajuns în fața casei mătușii mele și imediat ce am plătit 2 franci, mi-am luat bagajele și am stat în fața porții, ezitând să intru. Nu îndrăzneau de rușine să bat să-mi deschidă. Cum era posibil, îmi ziceam, să îngrijerez niște oameni la ora 2 noaptea și să mă prezint în acest hal, ca un turc. Frigul era pătrunzător și vântul bătea puternic, iar eu nu puteam sta prea mult în drum. Ah, Doamne, ce rău am făcut de mă pedepsești așa? În cele din urmă mi-am făcut curaj și am bătut la poartă. După câteva minute se deschide o fereastră și o doamnă întrebă cine este. I-am spus numele meu, m-a privit de sus până jos. „Bine“, îmi zice și închide fereastra. Era o chirieșă din casă, care a anunțat-o pe mătușa mea și mai târziu s-a deschis poarta și am intrat.

Le-am povestit pe scurt ceea ce am pățit și le-am cerut scuze pentru îngrijorarea pe care le-am pricinuit-o. Nu mi-au ascus faptul că era cât pe ce să nu-mi deschidă. Au crezut că este vreun vagabond, așa înfășurat cum aveam capul, dar, din fericire, unchiul Anastasi m-a recunoscut după voce.

A doua zi mi-am cumpărat cu 3 franci o pălărie și am rămas cu 60 de bani în buzunar.

Am așteptat și a venit și unchiul Alexandros, care s-a bucurat foarte mult când m-a văzut și în același timp m-a mustrat, spunându-mi că nu ar fi trebuit să mă bazez pe cuvintele lui Panaiotis în demersul pe care l-am făcut și ar fi trebuit să-i cer în scris și lui propria părere. Avea mare dreptate unchiul Alexandros, pe care, dintre toți unchii, îl iubesc cel mai mult, dar s-a întâmplat ceea ce s-a întâmplat și acum greșeala a fost făcută.

Din nefericire, cu toate strădaniile unchilor mei, nu s-a găsit niciun loc de muncă, pentru că aici comerțul cu articolele noastre îl dețin evreii, care preferă mereu conaționali lor. Ce-o să se întâmple cu mine, Doamne? Până când voi sta să mă întrețină unchii mei? Și va trebui să găsească orice fel de muncă până în primăvară, până voi avea ceva bani și voi pleca. Da, să plec înapoi în mult iubitul meu Pîrgos, acolo unde sunt oameni ce-mi apreciază valoarea. Să plec în sfârșit din România asta care atâtea chinuri mi-a adus.

(Continuare în numărul următor, anul viitor)

Traducere de
CLAUDIU TURCITU

Un exemplu de solidaritate

Cazul locotenentului în rezervă ION BOGZA

Carol Janice

ÎN CADRUL unei cercetări consacrate ajutoarelor trimise de evreii din Regat creștinilor lor deportați în Transnistria, am descoperit un document care emana de la Direcția Generală a Poliției. Este vorba de un raport trimis, pe data de 28 martie 1942, ministrului afacerilor interne, ministrului apărării naționale și Marelui Stat-Major. El ne informează că pe data de 20 martie 1942, în trenul de la Dorohoi la Iași s-a găsit o servietă conținând 41 de plicuri cu bani destinați evreilor deportați la Moghilev. Proprietarul servietei, care a venit să o recupereze, a fost urmărit și arestat de Comenduirea Pieței, la Hotelul „Dascălescu” din capitala Moldovei. Numele acestei persoane asupra căreia s-au găsit mai multe scrisori și suma de 363.500 de lei este Ion Bogza, locotenent în rezervă, originar din Ștefănești, fost comisar-ajutor – demisionat – la Inspectoratul de Poliție Iași. Tradus la Curtea Marțială a Corpului 3 Armată, nu cunoaștem nici rezultatul procesului, nici care a fost destinul său, până la (și după) sfârșitul războiului.

Iată un exemplu inedit de solidaritate: prin publicarea în anexă a raportului de poliție din 28 martie 1942, aducem un omagiu locotenentului Ion Bogza, care s-a dovedit „un om de omenie în vremuri de neomenie”. Pentru a înțelege mai bine gestul său, e necesară o scurtă expunere a problematicei ajutoarelor trimise evreilor deportați în Transnistria, originari din Bucovina, Basarabia, județul Dorohoi, dar și din alte localități din Regat și din Transilvania de Sud.

Concentrați în condiții mizerabile, în ghetouri, în colonii de muncă și în lagăre, situate în districtele Moghilev, Balta, Tulcin și Golta, deportații evrei în Transnistria au suferit de foame (la Peciora, unii s-au hrănit cu cadavre), de frig și de tifos, care a cauzat zeci de mii de decese. Deportații, care se aflau într-o situație disperată, lipsiți de orice mijloace materiale, precum și de instalații sanitare, nu au putut supraviețui decât datorită trimerilor de ajutoare. În pofida apelurilor care veneau de pretutindenii și a numeroase memorii, pladoarii și rugăminți, autoritățile se încăpățâneau să refuze trimiterea oricărui ajutor, fie că era vorba despre alimente, îmbrăcăminte sau medicamente. Grație intervenției șef-rabinului Alexandru Șafran pe lângă regina-mamă Elena¹, care, la rândul ei, s-a adresat viceprim-ministrului Mihai Antonescu, autorizația de a trimite ajutoare deportaților a fost în final acordată de Ion Antonescu pe data de 10 decembrie 1941. Ajutoarele au putut fi trimise prin intermediul Comisiei Autonome de Ajutorare, creată de Federația Comunităților Evreiești (FUCE) la sfârșitul lunii ianuarie 1941, pentru a veni în ajutorul victimelor pogromului de la București. Această comisie a putut continua activitatea chiar și după suprimarea FUCE, înlocuită cu Centrala Evreilor. Arnold Schwefelberg notează în memoriile sale că

dr. Moses Zimmer, originar din Bucovina (care a putut părăsi Cernăuții și s-a stabilit la București), președintele Comisiei de Ajutorare, a acceptat, la cererea sa, a lui Alexandru Șafran și a lui Filderman, să facă parte din Centrala Evreilor. Datorită lui Zimmer, care avusese relații profesionale cu Mihai Antonescu (el însuși avocat), s-a putut obține acordul privind continuarea activității Comisiei de Ajutorare, în special în favoarea deportaților în Transnistria².

Condițiile trimerilor de ajutoare sunt precizate într-o scrisoare din 5 februarie 1942, trimisă de secretariatul guvernatorului civil al Transnistriei, ca răspuns la o cerere a Centralei Evreilor. Sumele de bani destinate deportaților trebuiau depuse într-un cont al guvernământului Transnistriei, la Banca Națională din București, transferul către comitetele evreiești trebuind să se facă în moneda locală, la un curs foarte defavorabil (o marcă germană RKKS pentru 60 de lei)³. În ciuda dificultăților puse de autorități, Comisia de Ajutorare a beneficiat de tot sprijinul responsabililor fostei FUCE și al șef-rabinului Alexandru Șafran, care a ținut numeroase predici în scopul de a colecta bani. Cuvântarea pe care a rostit-o pe data de 16 noiembrie 1942, la consfătuirea prezidată de el, în sala de recepție a Templului Coral, pentru intensificarea acțiunii de ajutorare a evreilor deportați, a avut un răsunet deosebit. Amintind de un precedent apel lansat cu două luni înainte, cu ocazia sărbătorilor de toamnă, el a exclamat:

Ceea ce ați dat de sărbători, pentru care vă mulțumesc, este departe, mult prea departe, de a fi ajuns măcar pentru un mic număr de frați și surori aflați în pribegie. Epidemiile seceră de acum, gerul îi înlemnește, un strop de apă caldă nu-i frăgezește și un sac nu-i acoperă... Și voi ce ați făcut? [...] Și, zic, în fapt, ce v-am cerut? Am cerut ca evreii din România, care se află în starea în care se află, cele câteva sute de mii de evrei de aici, să ajute măcar într-atât încât să ferească de la pieire zecile de mii de ființe de acolo. Și asta e mult?...⁴

Pentru a cunoaște nevoile exacte ale deportaților, trimiterea unei delegații în Transnistria era o adevărată necesitate. Din cauza opoziției guvernatorului Alexianu, autorizația pentru această trimitere, inițial acordată de Ministerul de Interne pe data de 22 ianuarie 1942, s-a amânat. Abia după aproape un an, o delegație condusă de Fred Saraga a putut să se deplaseze între 31 decembrie 1942 și 16 ianuarie 1943, pentru a aduce ajutoare și a organiza opera de asistență. Prin acest prim contact, s-a constatat marea mizerie a deportaților, aspectul cel mai dureros fiind starea jalnică a orfelinatelor, unde peste 5.000 de copii orfani de ambii părinți supraviețuiau în condiții groaznice, subalimentați, desculți și în zdrențe.

După întoarcerea sa în capitală, la sfârșitul lunii ianuarie 1943, în cursul unei în-

truniri care a avut loc la Templul Coral, în prezența mai multor sute de persoane, Fred Saraga a detaliat situația teribilă din Transnistria și suferințele deportaților. Într-o nouă și emoționantă alocuțiune, Alexandru Șafran a cerut asistenței să-și ajute frații deportați. A fost creată o comisie specială pentru a strânge fonduri destinate exclusiv acestei opere. Șef-rabinul a fost cel ce a asigurat președinția, ceilalți membri recrutându-se dintre fruntașii și conducătorii comunității: Mișu Benvenisti, Leo Caller, Leopold Filderman, Ferry Froimescu, L. Gropper, Emanoil Marcovici, Bubi Marcus, A. Milman, Marco Presente, Fred Saraga, Arnold Schwefelberg, Berthold Sobel, Harry Schuler. Într-un raport din 22 martie 1943, Fred Saraga descrie tabloul numeric și geografic al deportaților, estimând suma lunară minimală necesară pentru cei 72.214 evrei în viață la 12.500.000 de lei.

Comisia de Ajutorare a reacționat printr-o vastă acțiune de asistență: un raport din 19 noiembrie 1943 ne informează despre amploarea ajutoarelor trimise în Transnistria până la acea dată⁵: 19 trimiteri grupate, totalizând suma globală de 79.462.000 de lei, pentru a subvenționa operele de asistență socială (cantine, aziluri, orfelinate). De asemenea, Comisia de Ajutorare a depus la Banca Națională contravaloarea produselor alimentare pe care guvernământul Transnistriei accepta să le pună la dispoziția comitetelor evreiești locale și care se ridica la suma de 30.000.000 de lei. Au fost expediate obiecte de îmbrăcăminte uzate, lenjerie și încălțăminte colectate de la populația evreiască din București și alte orașe, estimate la 200.000.000 de lei, medicamente al căror cost s-a ridicat la 14.458.372 de lei (valoarea lor reală fiind mult mai ridicată), articole de menaj și librărie de 11.267.473 de lei, vagoane întregi de sare, cărbuni, gemuri, lemne etc. Valoarea totală a ajutoarelor trimise de Comisia de Ajutorare a fost estimată până în noiembrie 1943 la 508.969.516 lei, dar trimiterea de ajutoare a continuat până în luna martie 1944, când a început ofensiva sovietică.

Trebuie să subliniem că ajutoare au fost trimise și clandestin în Transnistria, în pofida riscurilor, prin persoane particulare, din partea diferitelor grupuri, organisme sau comitete create în acest scop. Astfel, un Comitet ad-hoc prezidat de Mișu Benvenisti, fost președinte al Organizației Sioniste din România, și din care făceau parte Jacques Rosenzweig, Israel Leiwandman (secretarul particular al șef-rabinului Alexandru Șafran, devenit Levanon în Israel) și I. Herzig (în Israel, Itzhac Artzi), a reușit să expedieze ajutoare din Fondul Hatzala Ve-Ezra, constituit din sume trimise de la direcțiunea sionistă din Eretz Israel. În octombrie 1941, puțin timp după începutul deportărilor în Transnistria, un comitet bucovinean s-a organizat în jurul micii sinagogi a rabinului Rubin, originar din Câmpulung și stabilit în capitală, după ce a fost maltra-

tat și umilit în orașul său de membri ai Gărzii de Fier. De semnalat numele caserului acestui comitet, Traian Procopovici, un inginer creștin! După Matatias Carp, acest mic comitet a reușit să adune sume în valoare de 200.000 de dolari, utilizate pentru deportați, dar și pentru cei rămași fără mijloace la Cernăuți⁶. Comitetul bucovinean și-a dezvoltat activitățile după venirea industriașului și filantropului Nathan Klipper, originar din Vatra Dornei, care a reușit să scape de deportare și să se refugieze la București⁷. Alexandru Șafran mi-a mărturisit că în toate sinagogile din capitală rabinii au participat la campania de colectă de bani, chiar și în zilele de sabat și sărbători evreiești, dată fiind situația dramatică a deportaților din Transnistria.

Asistența globală acordată de evreii români pentru frații lor deportați în Transnistria, mai ales prin Comisia de Ajutorare, dar și de către persoane particulare, grupuri și diverse comitete, a fost evaluată la aproximativ 750.000-800.000 de lei, echivalentul a 4 milioane de dolari, la cursul de schimb din epocă. Trebuie amintit aici și importantul ajutor dat de organizația American Joint Distribution Committee⁸, prin intermediul Comitetului Internațional al Crucii Roșii⁹.

Grație acestui efort excepțional, prin trimiterea de bani, medicamente, alimente, îmbrăcăminte și diverse produse (și în pofda deturnărilor și delapidărilor efectuate de unele autorități subalterne), zeci de mii de evrei deportați au putut supraviețui.

ÎN ACEST context putem evalua acțiunea locotenentului în rezervă Ion Bogza: cei 363.500 de lei trimiși prin el proveneau fără îndoială de la familiile deportaților rămași la Dorohoi sau de la un comitet ad-hoc. La începutul războiului, numărul evreilor din județul Dorohoi (fără ținutul Herța) era de 12.000 de persoane (de fapt, e vorba numai de orașul Dorohoi, unde au fost evacuați și evreii din celelalte localități ale județului: Dărăbani, Mihăileni, Săveni, Rădăuți-Prut etc.). Dintre acestea, 9.684 au fost deportate în noiembrie 1941, majoritatea așezate în mase compacte în județul Moghilev, mai ales în localitățile Moghilev, Sargorod, Djurin, Copaigorod și Murafa. Numărul celor rămași și înregistrați la data de 20 mai 1942 era de 2.316, încă 450 de persoane au fost deportate două săptămâni mai târziu, pe data de 4 iunie 1942. Din totalul de 10.134 de deportați, 4.534

au fost uciși sau au murit în Transnistria, 5.600 au fost repatriați în decembrie 1943, când frontul se apropia de Bug, autoritățile proclamând atunci că acești evrei care făceau parte din Vechiul Regat au fost deportați din „greșeală”.

Cazul lui Ion Bogza nu este unic, ajutoare sub formă de bani au fost trimise prin diverși locuitori creștini, care și-au riscat viața și libertatea pentru a-i ajuta pe evreii aflați în suferință în iadul din Transnistria. Iată câteva exemple privind orașul Dorohoi: avocatul Panait Panaitescu, în calitate de ofițer în rezervă, a adus bani și medicamente evreilor din Moghilev, fiind secundat în toată activitatea sa de învățătorul Nae Nemțeanu. De asemenea, sublocotenentul Vlad Beicu și aghiotantul Petru Muraru, care la întoarcerea în Dorohoi a fost denunțat, judecat și condamnat la închisoare. Din județul Dorohoi era originar și colonelul Alexandru Marino: din proprie inițiativă, s-a deplasat în ghetoul Moghilev, unde a împărțit o sumă mare din propriii săi bani, unor evrei cunoscuți și chiar necunoscuți¹⁰.

Din nefericire, locotenentul Ion Bogza a uitat în tren servieta cu banii destinați evreilor deportați în ghetoul Moghilev. Acest lucru l-a costat fără îndoială libertatea, prin traducerea sa în fața curții marțiale. Dar aceasta neatentție dramatică ne-a permis să facem cunoștință cu o persoană care face cinste umanismului românesc. ■

Anexă

Raport de poliție¹¹

D.G.P.
28 Martie 1942
Nr. 1097 B.

ÎN ZIUA de 20 Martie a.c., pe la ora 18, un gardian public de la Chestura de poliție Iași, a fost informat de șeful revizei C.F.R. din Iași, că a găsit în trenul de Dorohoi o servietă, în care se aflau 41 de plicuri cu bani destinați evreilor de la Moghilev. Servieta fiind predată la Biroul de mișcare din gară, s-a prezentat pentru a o ridica un locotenent, care a plecat cu ea în oraș.

Gardianul dându-și seama că locotenentul face pe curierul între evreii din Moghilev și cei din țară, l-a urmărit, găsindu-l la hotelul *Dăscălescu*.

Cazul a fost adus la cunoștința Comendurii pieții care făcând o descindere la

hotel, a stabilit că cel în cauză era Bogza Ion, locotenent de rezervă, originar din Ștefănești, județul Botoșani, fost comisar – demisionat – la Insp. de poliție Iași.

Asupra lui s-au găsit mai multe scrisori – pe care când s-a văzut prins a încercat să le distrugă – și suma de aproximativ 363.500 lei.

Cu actele dresate a fost înaintat de către Comenduirea Pieții la Curtea Marțială a Corpului 3 Armata împreună cu banii și scrisorile corp delict.

S-a comunicat:

- D-lui Ministru al afacerilor interne
- D-lui Ministru al Apărării Naționale
- Marele Stat Major – Secția II-a.

Note

1. Cf. Carol Iancu și Alexandru Șafran, *O viață de luptă, o rază de lumină*, București: Hasefer, 2008, p. 166.
2. Arnold Schwefelberg, *Amintirile unui intelectual evreu din România*, ediție, prefață și note de Leon Volovici, București: Hasefer, 2000, p. 132.
3. Marca germană RKKS (*Reichskreditkassenschein*) era o monedă specială fără nicio acoperire, utilizată în teritoriile rusești care se aflau sub dominația germană. Inițial, valoarea unei mărci RKKS era de 10 ruble. Cursul oficial de schimb era de zece ori mai mare decât valoarea sa reală pe piață.
4. Arhiva Alexandre Șafran, Geneva.
5. Cf. Matatias Carp, *Cartea Neagră: Suferințele evreilor din România 1940-1944*, vol. III, *Transnistria*, București: Dacia Traiană, 1947, p. 389-391 și Dora Litani, *Transnistria*, Tel Aviv, 1981, p. 83-85.
6. *Ibid.*, p. 304.
7. Cf. Ze'ev (Walter) Ellenbogen, *Nathan Klipper and the Underground Aid to the Transnistrian Deportees*, Jerusalem, s.a.
8. Cf. Dr. Elias Costiner, *The American Joint Distribution Committee and the Assistance Work of the Victims of the Fascist and Nazi Regimes before, during and after World War II*, Tel Aviv, 1969.
9. Cf. Andrei Șperco, *Crucea Roșie internațională și România, 1939-1944*, București: Editura Enciclopedică, 1997.
10. Cf. Marcu Rozen, *Evreii din județul Dorohoi în perioada celui de-al doilea război mondial*, București: Editura Matrix, 2000, și Shlomo David (ed.), *Generații de iudaism și sionism: Dorohoi, Săveni, Mihăileni, Dărăbani, Herța, Rădăuți-Prut*, Kiriat Bialik, 2000, p. 117.
11. Arhivele Naționale, *Direcția Generală a Poliției*, Dosar nr. 1942 (1097B).

In memoriam IOAN LĂCUSTĂ

UNIUNEA SCRITORILOR din România și Asociația Scriitorilor București anunță cu profundă tristețe încetarea din viață, sîmbătă, 14 noiembrie 2008, a prozatorului IOAN LĂCUSTĂ. Ioan Lăcustă s-a născut la 15 septembrie 1948 în localitatea Virfuri din județul Arad. A absolvit Facultatea de Limba și Literatura Română a Universității din București. A fost un membru activ al cenaclului literar Junimea, condus de Ovid S. Crohmălniceanu, făcând parte din grupul de prozatori și poeți *Noii*. A fost mulți ani redactor de rubrică la revista *Magazin istoric*. Ioan Lăcustă a debutat cu proză scurtă în antologiile *Proză satirică românească* (1982) și *Desant '83* (1983). Între 1985 și 2007 a publicat numeroase volume de povestiri și romane, între care: *Cu ochi blânzi* (1985), *Limște (Povestiri din viața mea)* (1989), *Calendarul de nisip* (1990), *Luminare – Coborîrea în text* (2007). De asemenea, a publicat volume de istorie, precum: *1919-1937. Zece alegeri interbelice – Cine a câștigat?* (1998), *Cenzura vegheză: 1937-1939* (2007). Antolo-

giile *Competiția continuă: Generația '80 în texte teoretice, Generația '80 în proza scurtă și altele,*

unele apărute în străinătate, au cuprins și opere ale lui Ioan Lăcustă. A fost membru al Uniunii Scriitorilor din România și a primit Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor din România (1985) și Premiul „Ion Creangă” al Academiei Române (1990). Ioan Lăcustă a fost un scriitor dedicat exemplar profesiei sale, un autor novator, îndrăzneț, perfecționist și un bun cunoscător al istoriei contemporane. Activitatea sa la *Magazin istoric*, vreme de decenii întregi, a fost o probă de profesionalism și de consecvență. Nici boala care i-a provocat sfîșitul prematur nu l-a oprit pe Ioan Lăcustă din scrisul lui, din conceperea unor proiecte literare care vor rămîne neterminate. Prin dispariția lui Ioan Lăcustă, lumea literară și iubitorii prozei se despart cu durere de unul dintre autorii cei mai fideli literaturii, de un creator care a îmbinat fantezia cu rigoarea muncii asupra textului, de un minunat coleg. Încetarea din viață a lui Ioan Lăcustă constituie pentru cultura noastră o ireparabilă pierdere. ■

ÎN ZIUA de 18 noiembrie 2008, la sediul Primăriei Sectorului 2 s-au decernat premiile anuale ale Asociației Scriitorilor din București. Alături de Primăria Sectorului 2 (primar dl Neculai Onțanu), sponsorii manifestării au fost MKB Romexterra Bank (director dl Adrian Radu) și Revista *Felicia* (director dna Gabriela Vrâncianu-Firea). Pentru sprijinul constant acordat culturii scrise, Asociația Scriitorilor București a conferit doamnei Gabriela Vrâncianu-Firea și domnilor Neculai Onțanu și Adrian Radu câte o diplomă de onoare.

Primăria Sectorului 2 București a acordat **Premiul de excelență** pe anul 2007 criticului NICOLAE MANOLESCU și **Premiul Opera omnia** romancierului AUGUSTIN BUZURA, pentru îndelungata și fertila lor activitate literară.

Juriul desemnat de Comitetul Director al Asociației Scriitorilor București, compus din Eugen Simion, Alex Ștefănescu, Dan Cristea, Tudorel Urian și Radu Voinescu, a decis să acorde premiile Asociației Scriitorilor din București pentru cărțile apărute în anul 2007 următorilor autori:

TRADUCERI – **Passionaria Stoicescu** și **Constantin Geambașu** – *Nunta*, de Stanisław Wyspiański – Ed. Paideia
 DRAMATURGIE – **Emil Mladin** – *Avenida Populista* – Ed. Muzeul Literaturii Române

PROZĂ – **Bogdan Suceavă** – *Miruna, o poveste* – Ed. Curtea Veche și ex-aequo Premiul Primăriei Sectorului 2 – **Bogdan Popescu** – *Cine adoarme ultimul?* – Ed. Polirom

CRITICĂ, ISTORIE LITERARĂ, ESEU – **Alexandru George** – *Litere și clipe* – Ed. Bibliotheca și ex-aequo Premiul Primăriei Sectorului 2 – **Elena Vulcănescu** – *București-Paris via Mircești* – Ed. Fundației Culturale Poezia

POEZIE – **Viorel Lică** – *Punctul divin* – Ed. MLR și ex-aequo Premiul Primăriei Sectorului 2 – **Felicia Anghel** – *Magia ecoului, 11 elegii* – Ed. Printech

Petre Got – *Protocolul norilor* – Ed. Paralela 45

COPII ȘI TINERET – **Ion Hobana** – *Călătorie întreruptă* – Ed. Cartea de Știință și ex-aequo Premiul Primăriei Sectorului 2 – **Stelian Țurlea** – *Greuceanu: Poveste cu un polițist* – Ed. Paralela 45

DEBUT – Poezie – **Ofelia Prodan** – *Elefantul din patul meu* – Ed. Vineia; Proză – **Mirela Stănculescu** – *Copilul de foc...* – Ed. Ex Ponto

PREMIUL SPECIAL – colectivului coordonat de **Nicolae Mecu** pentru G. Călinescu – *Opere: Publicistică*, Editura Fundației pentru Știință și Artă.

ÎN 20 noiembrie, Catedra de literatură comparată a Facultății de Litere din Cluj a organizat un microsimezion Aleksandr Soljenitin. A fost prezentat un film, iar Sanda Misirianțu, Ruxandra Cesereanu, Sanda Cordoș, Ștefan Borbély, Ioan Mușlea și Doru Pop au susținut comunicări.

ÎN ZILELE de 17-19 noiembrie, Biblioteca Bucovinei „I.G. Sbiera” Suceava, în parteneriat cu Universitatea „Ștefan cel Mare” și cu Colegiul Național „Ștefan cel Mare”, din același oraș, au organizat **Zilele Monica Lovinescu – 2008**, manifestare complexă, incluzând un simpozion, o expoziție de carte și documente („Lovineștii. Monica Lovinescu. Radio Europa Liberă”), proiecția filmului documentar *Monica Lovinescu, din nou acasă*, o masă rotundă, o lectură publică și un pelerinaj la cripta familiei Lovinescu din cimitirul de la Fălticeni.

Circulara Uniunii Scriitorilor din România

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială a publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate.

Comitetul Director al Uniunii Scriitorilor
5 iunie 2003

Către cititorii din țară ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2009, vă rugăm să vă abonați *direct la redacție*. Pentru aceasta, vă rugăm să plătiți contravaloarea abonamentului, prin *mandat poștal*, pe adresa:
 Lukács Iosif
 Fundația Culturală *Apostrof*
 Cluj-Napoca, 400079, Str. I. C. Brătianu, nr. 22
 Prețul abonamentului este:
 pentru 3 luni: 12 lei
 pentru 6 luni: 24 lei
 pentru 1 an: 48 lei

Taxele de expediere sînt incluse în această sumă. Pentru cei care se abonează prin această modalitate, asigurăm expedierea promptă a revistei. Cei care se abonează pe 1 an primesc revista fără majorările de preț provocate de inflație.

Către cititorii din străinătate ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2009, vă rugăm să vă abonați *direct la redacție*, trimițînd contravaloarea abonamentului printr-un cec (*money order*) în contul:
 Fundația Culturală *Apostrof*
 Cont euro: RO73BRDE130SV06534401300
 Cont USD: RO58BRDE130SV06674381300
 Banca Română pentru Dezvoltare – Groupe Société Générale – Sucursala Cluj, Bd. 21 Decembrie 1989, nr. 81-83, SWIFT BRDEROBU

Prețul abonamentului este:
 pentru 3 luni: 13 us\$
 pentru 6 luni: 26 us\$
 pentru 1 an: 52 us\$

În costul abonamentului sînt incluse și taxele de expediere par avion.

Cuprins

• CAFÉ APOSTROF			
	Praetextatus	2-4	
• POEME			
Bloc cu patru etaje, Femeia care locuiește în camera înaltă	Gabriela Toma	5	
• PUNCTE DE REPER			
Sibiu – orașul estetic	Petru Poantă	6	
Foarte scurte	Ion Vianu	8	
• ANCHETA APOSTROF: <i>Trasee Kafka</i>			
Kafka, eternul nostru contemporan	Liviu Antonesei	11	
Kafka poate fi în noi	Paul Aretzu	11	
<i>Kafka sapiens</i>	Leo Butnaru	12	
Despre „jocul” kafkian	Dumitru Cerna	13	
Kafka: omul și parabola	Michael Finkenthal	14	
Metamorfoze	Carmen Firan	15	
O prezență interioară	Iolanda Malamen	16	
Personaje intermediare	Elisabeta Pop	16	
<i>Pas mon semblable, pas mon frère</i> (anchetă realizată de Marta Petreu și Ovidiu Pecican)	Mihaela Ursa	17	
• CU OCHIUL LIBER			
Carolinenplatz	Gelu Ionescu	18	
Poeme din Amnios	Iulian Boldea	27	
Anglistică și americanistică	Ovidiu Pecican	30	
Modernism și antimodernism	Constantina Raveca Buleu	30	
Kierkegaard 2058?	Ștefan Bolea	31	
• CRONICA LITERARĂ			
Farmecul și riscurile ambiguității	Irina Petraș	28	
Recitind o carte clasică	Ștefan Borbély	29	
• DOSAR: NICOLAE BALOTĂ			
La închisoarea militară (III)	Nicolae Balotă	19	
• DOSAR: CABALA			
Johannes Reuchlin: Cabala, filozofia pitagoreică și interpretările moderne (II)	Moshe Idel	23	
• IN MEMORIAM			
Valentin Tașcu, Ioan Lăcustă		32, 37	
• ARHIVA „A”			
Jurnal: 1893-1899 (III) (traducere de Claudiu Turcitu)	Constantin Arvanitis	33	
Un exemplu de solidaritate	Carol Iancu	36	

Editura Biblioteca Apostrof vă oferă următoarele cărți:

- MIRCEA ZACIU, **Jucătorul de rezervă** poezie, 2000, 88 p. 5 lei
- Colecția „**Filosofie contemporană**”
- GABRIEL MARCEL, **A fi și a avea** traducere de CIPRIAN MIHALI, 1997, 192 p. 3 lei
- Colecția „**Filosofie modernă**”
- FRIEDRICH NIETZSCHE, **Antichristul** traducere de VASILE MUSCĂ, 2003, 128 p. 10 lei
- Colecția „**Filosofie extrem-contemporană**”
- JÜRGEN HABERMAS, JOSEPH RATZINGER, **Dialectica secularizării: Despre rațiune și religie**, traducere de DELIA MARGA, prefată de ANDREI MARGA, 2005, 120 p. 20 lei
- JOSEPH RATZINGER, **Europa în criza culturilor**, traducere de DELIA MARGA, prefată de ANDREI MARGA, 2008, 92 p. 15 lei
- Colecția „**Filosofie medievală**”
- SF. ANSELM DIN CANTERBURY, **Monologion despre esența divinității** traducere de ALEXANDER BAUMGARTEN, 1998, 162 p. 3,50 lei
- Colecția „**Filosofia religiei**”
- HENRY CORBIN, **Paradoxul monoteismului** traducere de JANINA IANOȘI, 1997, 216 p. 4 lei
- Colecția „**Filosofie românească**”
- VASILE MUSCĂ, **Spusul și de nespusul**, 2003, 146 p. 10 lei
- N. STEINHARDT, **Cartea împărțirii**, ediție gândită și alcătuită de ION VARTIC, ed. a IV-a, 2004, 140 p. 8 lei
- D. D. ROȘCA, **Introducere la „Viața lui Isus”. Mitul utilului** traducere de DUMITRU ȚEPENEAG, ediție și postfață de MARTA PETREU, 1999, 138 p. 3,50 lei
- BUCUR ȚINCU, **Apărarea civilizației** ediție îngrijită și prefată de MARTA PETREU, 2000, 132 p. 5 lei
- LAURA PAMFIL, **Noica necunoscut**, 2007, 288 p. 8,75 lei
- Colecția „**Ianus**”
- OVIDIU PECICAN, **Trasee culturale Nord-Sud**, 2006, 228 p. 15 lei
- CĂLIN TEUȚIȘAN, **Textul în oglindă: Reflexii ale imaginarului eminescian**, 2006, 202 p. 15 lei
- PETRU POANTĂ, **Efectul „Echinoc” sau despre echilibru**, 2003, 176 p. 10 lei
- DORLI BLAGA, **Tatăl meu, Lucian Blaga**, 2004, 380 p. 20 lei
- GEORGE BANU, **Uitarea**, 2003, 80 p. 5 lei
- NORMAN MANEA, **Despre clovni** eseuri, 1997, 230 p. 4 lei
- NORMAN MANEA, **Octombrie, ora opt** proză, 1997, 186 p. 4 lei
- NORMAN MANEA, **Fericirea obligatorie** proză, 1999, 192 p. 5 lei
- LIVIU BLEOCA, **Biblioteca de buzunar** roman, 2001, 128 p. 5 lei
- PHILIP ROTH, **Animal pe moarte** roman, traducere de IRINA PETRAȘ, 2001, 132 p. 9,90 lei
- SANDA CORDOȘ, **Literatura între revoluție și reacțiune**, ediția a II-a, adăugită, 2002, 284 p. 15 lei
- LEV TOLSTOI, **Moartea lui Ivan Ilici** traducere de JANINA IANOȘI, prefată de ION VARTIC, 2003, 96 p. 7,50 lei
- LUKÁCS JÓZSEF, **Povestea „orașului-comoară”: Scurtă istorie a Clujului și a monumentelor sale**, volum ilustrat cu fotografii de VÁRDAL LEVENTE, 2005, 146 p. 20 lei
- LUKÁCS JÓZSEF, **Clujul gotic**, volum ilustrat cu fotografii de VÁRDAL LEVENTE, 2007, 120 p. 12,50 lei
- GEORGETA HORODINCĂ, **Duminică seara**, 2006, 231 p. 20 lei
- ALEXANDRU VONA, **Să mai fiu o dată îndrăgostit**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2005, 188 p. 20 lei
- ȘTEFAN BORBÉLY, **Despre Thomas Mann și alte eseuri**, 2005, 172 p. 20 lei
- MARTA PETREU, **Conversații cu...**, vol. II, 2006, 132 p. 20 lei
- RUXANDRA CĂSĂREANU, MARTA PETREU, CORIN BRAGA, VIRGIL MIHAIU, OVIDIU PECICAN, ION VARTIC, **Sadovaia 302 bis**, 2006, 204 p. 20 lei
- EUGEN PAVEL, **Între filologie și bibliofilie**, 2007, 170 p. 20 lei
- IRINA PETRAȘ, **Teoria literaturii. Dicționar-antologie**, 2002, 288 p. 20 lei
- ȘTEFAN BORBÉLY, **Proza fantastică a lui Mircea Eliade**, 2003, 224 p. 20 lei
- **Scriitorul și trupul său**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2007, 264 p. 8,75 lei
- **Cele 10 porunci**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2007, 276 p. 8,75 lei
- NICOLAE BĂRNA, **Dumitru Țepeneag**, 2007, 304 p. 7 lei
- Colecția „**Scrinul negru**”
- ZAHARIA BOILĂ, **Amintiri și considerații asupra mișcării legionare** prefată de LIVIA TITIENI BOILĂ, ediție îngrijită de MARTA PETREU și ANA CORNEA, notă asupra ediției de MARTA PETREU, 2002, 160 p. 10 lei
- ZAHARIA BOILĂ, **Memorii**, 2003, 256 p. 12 lei
- **Procesul „tovarășului Camil”**, ediție îngrijită de ION VARTIC, prefată de MIRCEA ZACIU, 1998, 96 p. 2 lei
- I. D. SÎRBU, **Scrisori către bunul Dumnezeu** ediție îngrijită de ION VARTIC, 1998, 244 p. 5 lei
- LUDOVICA REBREANU, **Adio pină la a doua Venire: Epistolar matern**, ediție îngrijită, prefată și note de LIVIU MALUȚA, 1998, 288 p. 5 lei
- ARTHUR DAN, **Mituri căzute (Din jurnalul unui psihiatru): Aforisme**, prefețe de I. NEGOIȚESCU, ION VIANU, ALEXANDRU PALEOLOGU; ediție și notă asupra ediției de MARTA PETREU, 1999, 96 p. 3 lei
- RADU STANCA, **Aquarium** selecția textelor și cuvânt-înainte de ION VARTIC, ediție de MARTA PETREU, 2000, 202 p. 5 lei
- DUMITRU ȚEPENEAG, **Destin cu popești. Șotroane** (în colaborare cu Editura Dacia), 2001, 144 p. 6,30 lei
- ALEXANDRU VONA, **Esmeralda**, fișă de dicționar de FLORIN MANOLESCU, desene de GABRIELA MELINESCU, 2003, 112 p. 7,50 lei
- Colecția „**Mica bibliotecă critică**”
- IRINA PETRAȘ, **Camil Petrescu: Schițe pentru un portret**, 2003, 150 p. 8 lei
- Colecția „**Istoria filosofiei**”
- CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU, **F. W. Nietzsche: Viața și filosofia sa**, 2003, 128 p. 10 lei
- Colecția „**Poeme**”
- TRISTAN JANCO, **Memoriile Șoahului**, 2006, 84 p. 15 lei
- JACQUES JOUET, **Poeme de metrou** traducere de LETIȚIA ILEA, 2006, 164 p. 5 lei
- Cărți în coeditare cu Ed. Polirom (le puteți comanda la www.polirom.ro):**
- ION VARTIC, **Bulgakov și secretul lui Koroviev: Interpretare figurală la Maestrul și Margareta**, ed. a II-a, adăugită, 2006, 160 p. 17,95 lei
- ION VIANU, **Blestem și Binecuvântare**, 2007, 182 p. 19,95 lei
- ION VIANU, **Investigații mateine**, 2008, 112 p. 19,50 lei
- MARTA PETREU, **Despre bolile filosofilor. Cioran**, 2008, 128 p. 19,90 lei

REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

LUKÁCS JÓZSEF
VIRGIL LEON
IRINA PETRAȘ
OANA MORUȘAN
CIPRIAN BOTA
Tehnoredactare:
FOGARASI EDITH

Vignetele revistei reprezintă variațiuni grafice de Mihai Barbu după desene de Franz Kafka.

ANA POP
(contabilitate)

EDITORI:

Uniunea Scriitorilor din România
 Fundația Culturală Apostrof
Cont la BRD Cluj:
în lei: SV7853701300
în euro: SV6534401300

Revista apare cu sprijinul:

Fondului Cultural Național
 Consiliului Local și al Primăriei Cluj-Napoca

ADRESA REDACȚIEI:

Cluj-Napoca
Str. I. C. Brătianu, nr. 22
cod 400079
Tel., fax: 0264/432.444
e-mail: apostrof@revista-apostrof.ro

Pentru corespondență:
Revista Apostrof, CP 1095, OP 1,
Cluj-Napoca, 400750

• Revista APOSTROF figurează în Lista-catalog a publicațiilor interne, editată de RODIPET SA, la poziția 4251.

Manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122
Revista este înregistrată la OSIM cu nr. 45630/22.05.1996.

Revista APOSTROF este membră a Asociației Revistelor, Imprimerii-ilor și Editorilor Literare (ARIEL), asociație cu statut juridic, recunoscută de Ministerul Culturii și Cultelor.

Tiparul:
Centrul de Presă Reformat

Unica responsabilitate a revistei *Apostrof* este de a găzdui opiniile, oricât de diverse, ale colaboratorilor noștri. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține, în exclusivitate, autorului.

Apostrof

Puteți comanda orice carte la adresa: Cluj-Napoca, 400079, Str. I. C. Brătianu, nr. 22, tel. 0264/432.444 sau prin www.revista-apostrof.ro